

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ВАТАМАНЮК НАТАЛІЯ ЮРІЇВНА

УДК 72.012.72

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРИНЦИПИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ
ПРОСТОРІВ ІСТОРИЧНИХ МІСТ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ЧЕРНІВЦІ)

191 – Архітектура та містобудування

19 – Архітектура та будівництво

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Н.Ю. Ватаманюк

Науковий керівник: Товбич Валерій Васильович
доктор архітектури, професор

Київ – 2022

АНОТАЦІЯ

Ватаманюк Н.Ю. Принципи трансформації внутрішньоквартальних просторів історичних міст (на прикладі міста Чернівці). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування», спеціалізація Архітектура. – Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, 2022.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, сформульовано мету, задачі і методи дослідження, визначено наукові результати дослідження, їх практичне значення та подано відомості про впровадження, апробацію результатів дослідження, список публікацій, структуру та обсяг роботи.

У першому розділі **«Теоретичні основи дослідження внутрішньоквартальних просторів історичних міст»** були проаналізовані та узагальнені поняття історичного міста та міського середовища, визначено їх архітектурну та містобудівну цінність. Розглянуто наукову літературу на основі фундаментальних вітчизняних та зарубіжних досліджень. Визначено поняття внутрішньоквартального простору та двору, а також їх роль у містобудівній структурі історичних міст. Надано пояснення терміну «трансформація» в архітектурі. Описано загальні проблеми внутрішньоквартальних просторів. Проаналізовано архітектурно-планувальні рішення трансформації дворових територій у історичних кварталах європейських міст (Австрії, Угорщини, Німеччини, Чехії та Польщі), а також вітчизняні приклади – у Львові, Одесі, Києві, Чернівцях та Чернігові.

У підрозділі 1.1 «Цінність міського середовища історичних міст» було підняте питання цінності міського середовища історичних міст та визначено критерії для його аналізу: науково-пізнавальні, меморіальні, художньо-естетичні та соціально-економічні. Історичні міста та урбанізовані території є просторовими структурами, які виражають еволюцію суспільства та його культурну

ідентичність. Сам термін «міське середовище» було розглянуто, як просторово-матеріальну структуру, функціональний простір та об'єкт управління. Встановлено, що внутрішньоквартальні простори є невід'ємною частиною «середовища» людини та включають в собі природні, матеріальні та соціальні об'єкти та явища, які надалі досліджуються для повного розкриття терміну «внутрішньоквартальний простір».

У підрозділі 1.2 «Огляд наукової літератури та визначення внутрішньоквартальних просторів» проаналізовано вітчизняні та зарубіжні дослідження, що охоплюють різні галузі: основи урбаністики, принципи розвитку сучасного міста та специфіку міського життя; реконструкцію історичних міст та міського середовища; аналізу історичних міських ландшафтів та панорам; дизайну архітектурного середовища; вивчення внутрішньоквартальних просторів та дворів; збереження об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та охорони культурної спадщини; вивчення проблем історичних міст; візуального сприйняття міського середовища.

Проаналізовано наукову літературу та визначено термін «внутрішньоквартальний простір», що це самостійна, складно-функціональна структура, яка забезпечує зв'язок: житловий будинок – дворовий простір – міські території. Охарактеризовано двори у містобудівній структурі кварталів та наведено окремі типи просторів, які зустрічаються в історичних містах: двір-колодязь, прохідний двір, пасаж, атриум, курдонер. Охарактеризовано термін «трансформація», який передбачає якісне перетворення історичного середовища дворів з урахуванням існуючого контексту. Описано головні проблеми формування комфортного середовища внутрішньоквартальних територій історичних міст.

У підрозділі 1.3 «Аналіз закордонних та вітчизняних прикладів впорядкування внутрішньоквартальних просторів» проведено аналіз закордонного та українського досвіду перетворення внутрішньоквартальних просторів та дворів. Проаналізовано конкурсні роботи, архітектурні проекти та роботи з трансформації дворів у Австрії, Угорщині, Німеччині, Чехії та Польщі, а

також описано функціональне зонування цих просторів. Проаналізовано вітчизняний досвід трансформації внутрішньоквартальних просторів та дворів у Львові, Одесі, Києві, Чернівцях та Чернігові. Вивчено міські програми, муніципальні проекти та концепції впорядкування внутрішньоквартальних просторів у Відні (Австрія), Будапешті (Угорщина), Катовіце (Польща), Львові та Одесі (Україна). Це дозволило виявити, що у трансформації внутрішньоквартальних просторів та дворів лежить система цінностей архітектурної та містобудівної спадщини, характерна для певного місця та часу, яка безпосередньо впливає на форми збереження та відтворення історичного середовища.

У другому розділі **«Методи дослідження внутрішньоквартальних просторів історичних міст»** досліджено окремі підходи та компоненти для вивчення внутрішньоквартальних просторів. Описано теоретичні, емпіричні та прикладні методи вивчення та аналізу внутрішньоквартального простору. Виявлено основні проблеми передпроектного аналізу дворів. Описано методіку комплексного аналізу внутрішньоквартальних просторів та метод гармонізації просторів міста.

У підрозділі 2.1 «Підходи до проведення досліджень історичних міст та внутрішньоквартальних просторів» проаналізовано різні підходи для дослідження міських територій та внутрішньоквартальних просторів. Описано структуру внутрішньоквартальних просторів за допомогою чотирьох компонентів: природного, матеріального, культурно-інформаційного і соціоантропологічного.

У підрозділі 2.2 «Методи дослідження внутрішньоквартальних просторів у міському середовищі» описано теоретичні, емпіричні та прикладні методи, які були використані у дослідженні. Описано основні напрямки для передпроектного аналізу внутрішньоквартальних просторів та наведено дев'ять етапів передпроектного дослідження. Розглянуто методи соціологічного аналізу території за допомогою сприйняття міського простору у русі та створенні ментальних карт.

У підрозділі 2.3 «Комплексна методика дослідження внутрішньоквартальних просторів» описано методику дослідження засновану на комплексному підході. Відповідно до неї було об'єднано чотири блоки дослідження (структурно-морфологічний, структурно-функціональний, художньо-композиційний та семантичний, еволюційно-генетичний), які в сукупності характеризують зміст та структуру комплексного дослідження внутрішньоквартальних просторів. Також було описано метод гармонізації для збереження існуючих архітектурних та ландшафтних об'єктів.

У третьому розділі **«Характеристика внутрішньоквартальних просторів історичного міста Чернівці»** охарактеризовано історичний та містобудівний розвиток міста Чернівці. Проаналізовано внутрішньоквартальні простори за морфологічною структурою, типологічними ознаками та функціональним зонуванням. Описано взаємозв'язок функцій внутрішньоквартальних просторів, а також їх поєднання між собою.

У підрозділі 3.1 «Особливості історичного та містобудівного розвитку міста Чернівці» розглянуто етапи історичного розвитку міста Чернівці, проаналізовано літературу, архівні джерела та картографічні матеріали та виокремлено п'ять етапів містобудівного розвитку історичного центру. Надано історичну довідку з описом картографічних матеріалів (фрагментів планів міста Чернівці за 1854 р., 1874 р., 1888 р. та 1911 р.) з виділеними окремими внутрішньоквартальними просторами.

У підрозділі 3.2 «Містобудівна структура та типологічна класифікація внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці» виявлено типологічні особливості внутрішньоквартальних просторів та дворів з урахуванням історичної містобудівної структури. Визначено, що внутрішньоквартальне середовище включає в собі: простір (двори), вертикальні поверхні (фасади), архітектуру землі (рельєф), дворові споруди, озеленення, малі архітектурні форми та вуличне освітлення. Проаналізовано, що внутрішньоквартальні простори мають такі ознаки: предметно-просторові, планувальні, композиційно-просторові та естетичні. Внутрішньоквартальні простори поділено на окремі простори (двори,

комунікації) та групи взаємопов'язаних просторів кварталу. За предметно-просторовою структурою двори поділено на основні (традиційні) та особливі. За планувальною ознакою внутрішньоквартальні простори поділено: за розмірами (малі, середні, великі, найбільші); за конфігурацією (відкриті, замкнені, напівзамкнені, перетікаючі); за щільністю забудови (мала, середня, висока, найвища); за вертикальною замкнутістю (мала, середня, велика, суцільна); за характером рельєфу (площинний, з незначним перепадом, зі значним перепадом, змішаний). Комунікації або доступ до внутрішньоквартальних просторів поділено: через арку; між будівлями; через під'їзд або квартиру; з балкону чи галереї. Встановлено, що фактори виразності (засоби виразності, умови сприйняття, емоційно важливі властивості та суб'єкти сприйняття) стають об'єктом композиційно-просторової та естетичної організації. Також при дослідженні внутрішньоквартальних просторів було виділено критерії їх цінності.

У підрозділі 3.3 «Функціональне зонування та сучасний стан внутрішньоквартальних території міста Чернівці» визначено та проаналізовано внутрішньоквартальні території та двори за функціональним призначенням за допомогою комплексної оцінки території, соціально-економічної та демографічної ситуації. Класифіковано дворові простори за принципом функціональної наповненості: монофункціональні та поліфункціональні простори. Удосконалено класифікацію функціональних зон внутрішньоквартальних громадських просторів: адміністративна, офісна, житлова, торговельна, ресторанна, культурна, освітня, медична, спортивна, рекреаційна, релігійна, промислова та господарська. Зроблено висновок про взаємозв'язок різних функції дворів у вигляді співвідношення їх характеристик та використання. Описано сучасний стан внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці.

У четвертому розділі **«Принципи трансформації внутрішньоквартальних просторів»** наведено та описано загальні та спеціальні принципи та напрямки перетворення внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці. Узагальнено методика дослідження та прийоми трансформації

внутрішньоквартальних просторів для історичного центру. Запропоновано рекомендації та приклади перетворення внутрішньоквартальних просторів та дворів міста Чернівці.

У підрозділі 4.1 «*Принципи та напрямки трансформації внутрішньоквартальних просторів*» сформульовано п'ять принципів трансформації внутрішньоквартального простору: принцип сталого розвитку, принцип співучасті мешканців дворів, принцип багатофункціональності з динамічними зв'язками, принцип контекстуальної інтеграції в історичне середовище та принцип візуального комфорту.

Принцип сталого розвитку передбачає виявлення та збереження у процесі проектування та трансформації стійких елементів архітектурно-ландшафтного середовища дворів, а також створення умов для гармонійного співіснування старих та нових міських фрагментів історичного міста.

Принцип співучасті мешканців дворів передбачає залучення жителів до процесів оновлення архітектурно-ландшафтного середовища внутрішньоквартального простору на всіх етапах, включаючи аналіз, проектування, визначення інвестиційної політики та саму трансформацію.

Принцип багатофункціональності з динамічними зв'язками вказує, що при трансформації внутрішньоквартального простору необхідно створювати умови його всебічного функціонування як повноправного елемента міста. Суперечлива задача збереження історичної спадщини в умовах концентрації та розвитку загальноміських функцій передбачає створення функціонально наповненого двору з насиченим культурно-рекреаційним змістом.

Принцип контекстуальної інтеграції в історичне середовище полягає у гармонійному включенні нових архітектурних об'єктів у тканину міста чи перетворенні простору дворів з урахуванням контексту існуючого історичного середовища. Цей принцип означає, що проектно-дослідні роботи ведуться лише за умов варіантного індивідуального проектування з метою збереження та розвитку історичних якостей внутрішньоквартального простору.

Принцип візуального комфорту передбачає масштабний людині внутрішньоквартальний простір, який відповідає вимогам естетичного візуального комфорту. Він обумовлюється осмисленим вибором колористичного рішення фасадів, різноманітністю та контекстуальністю текстур та фактур матеріалів, які будуть використовуватись для мощення, озеленення, опорядження дворів та вибором світлового оформлення.

Виходячи із сформульованих принципів, було виділено наступні *методи трансформації* історичного внутрішньоквартального простору: музеєфікація, відновлення, реабілітація, ревалоризація, регенерація, санація, ревіталізація, оновлення (тимчасове пристосування), реновація, театралізація, радикальна перебудова чи нове будівництво.

У підрозділі 4.2 «Архітектурно-містобудівна методика та прийоми трансформації внутрішньоквартальних просторів» описано методику дослідження, яка розбита на три етапи, у кожному з яких вирішується певний комплекс задач: ознайомлення з вихідними матеріалами для дослідження внутрішньоквартальних просторів; натурне знайомство з об'єктом дослідження (фотофіксації, обміри тощо); аналітична частина роботи з розробки відповідної концепції перетворення внутрішньоквартального простору за допомогою таких прийомів трансформації: композиційної адаптації, стилістичної адаптації, декоративної адаптації, асоціативної (образно-символічної адаптації), колористичної адаптації та типологічної адаптації.

У підрозділі 4.3 «Рекомендації та концепти трансформації внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці» виділено та проаналізовано три квартали у історичному центрі міста Чернівці. Показано впровадження трансформаційних засобів у перетворення внутрішньоквартальних просторів та дворів. Визначено, що така трансформація полягає у індивідуальному підході до кожної окремої ділянки території історичного центру.

Ключові слова: історичне місто, Чернівці, ЮНЕСКО, буферна зона, квартал, внутрішньоквартальний простір, двір, трансформація.

ABSTRACT

Vatamaniuk N.Yu. Principles of transformation of intra-quarter spaces of historical cities (the case of Chernivtsi). – Qualifying research paper (manuscript).

The dissertation for the degree of Doctor of Philosophy on a specialty 191 Architecture and Urban Planning, specialization Architecture. – Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, 2022.

The introduction substantiates the relevance of the topic, defines the relationship with scientific programs, formulates the purpose, objectives and methods of research, identifies scientific research results, their practical significance and provides information on implementation, testing of research results, list of publications, structure and scope of work.

In the first section «**Theoretical foundations of the study of intra-quarter spaces of historic cities**» were analyzed and generalized the concepts of historic city and urban environment, identified their architectural and urban value. The scientific literature on the basis of basic domestic and foreign researches is considered. The concepts of intra-quarter space and yard, as well as their role in the urban structure of historic cities are defined. An explanation of the term «transformation» in architecture is given. The general problems of intra-quarter spaces are described. Analyzed architectural and planning solutions for the transformation of backyards in the historic quarters of European cities (Austria, Hungary, Germany, the Czech Republic and Poland), as well as domestic examples - in Lviv, Odesa, Kyiv, Chernivtsi and Chernihiv.

In subsection 1.1 «The value of the urban environment of historic cities» raised the issue of the value of the urban environment of historic cities and identified criteria for its analysis: scientific and cognitive, memorial, artistic and aesthetic and socio-economic. Historic cities and urban areas are spatial structures that express the evolution of society and its cultural identity. The term «urban environment» was considered as a spatial-material structure, functional space and object of management. Intra-quarter spaces have been found to be an integral part of the human «environment»

and include natural, material and social objects and phenomena that are further explored for the full disclosure of the term «intra-quarter space».

In subsection 1.2 «Review of scientific literature and definition of intra-quarter spaces» analyzes domestic and foreign studies covering various fields: the basics of urban planning, the principles of modern city development and the specifics of urban life; reconstruction of historic cities and urban environment; analysis of historical urban landscapes and panoramas; architectural environment design; study of intra-quarter spaces and yards; preservation of UNESCO World Heritage sites and protection of cultural heritage; study of the problems of historical cities; visual perception of the urban environment.

The scientific literature is analyzed and the term «intra-quarter space» is defined, which is an independent, complex-functional structure that provides communication: residential building – yard space – urban areas. The yards in the urban structure of the quarters are characterized and some types of spaces that are found in historic cities are given: yard-well, passage yard, passage, atrium, kurdoner. The concept of the term «transformation» is defined, which implies a qualitative transformation of the historical environment of the courtyards and changes in context. The main problems of forming a comfortable environment of the intra-quarter territories of historical cities are described.

In subsection 1.3 «Analysis of foreign and Ukrainian examples of the arrangement of intra-quarter spaces» an analysis of foreign and Ukrainian experience in the transformation of intra-quarter spaces and yards. Competitive works, architectural projects and works on yard transformation in Austria, Hungary, Germany, the Czech Republic and Poland are analyzed, and the functional zoning of these spaces is described. The domestic experience of transformation of intra-quarter spaces and yards in Lviv, Odesa, Kyiv, Chernivtsi and Chernihiv are analyzed. Urban programs, municipal projects in Vienna (Austria), Budapest (Hungary), Katowice (Poland), Lviv and Odesa (Ukraine) were studied. This revealed that the transformation of intra-quarter spaces and courtyards is a system of values of architectural and urban heritage, specific to a particular place and time, which directly affects the forms of preservation and reproduction of the historic environment.

In the second section «**Methods of research of intra-quarter spaces of historical cities**» separate approaches and components for studying of intra-quarter spaces are investigated. Theoretical, empirical and applied methods of study and analysis of intra-quarter space are described. The main problems of pre-project analysis of yards are revealed. The method of complex analysis of intra-quarter spaces is created and the method of harmonization of city spaces is described.

In subsection 2.1 «Approaches to the study of historic cities and intra-quarter spaces» analyzes different approaches to the study of urban areas and intra-quarter spaces. The structure of intra-quarter spaces is described with the help of four components: natural, material, cultural-informational and socio-anthropological.

In subsection 2.2 «Methods of research of intra-quarter spaces in the urban environment» describes the theoretical, empirical and applied methods that were used in the study. The main directions for pre-project analysis of intra-quarter spaces are described and nine stages of pre-project research are given. Methods of sociological analysis of the territory by means of perception of urban space in motion and creation of mental maps are considered.

In subsection 2.3 «Integrated research methodology of intra-quarter spaces» describes the research methodology based on an integrated approach. According to it, four blocks of research (structural-morphological, structural-functional, artistic-compositional and semantic, evolutionary-genetic) were combined, which together characterize the content and structure of a comprehensive study of intra-quarter spaces. The method of harmonization for the preservation of existing architectural and landscape objects was also described.

In the third section «**Characteristics of the intra-quarter spaces of the historic city of Chernivtsi**» describes the historical and urban development of Chernivtsi. Intra-quarter spaces by morphological structure, typological features and functional zoning are analyzed. The interrelation of the functions of intra-quarter spaces, as well as their combination with each other, is described.

In subsection 3.1 «Features of historical and urban development of Chernivtsi» discusses the stages of historical development of Chernivtsi, analyzes the literature,

archival sources and cartographic materials and identifies five stages of urban development of the historic center. The historical reference with the description of cartographic materials (fragments of plans of the city of Chernivtsi of 1854, 1874, 1888 and 1911) is given.

In subsection 3.2 «Urban structure and typological classification of intra-quarter spaces of Chernivtsi» reveals typological features of intra-quarter spaces and yards, taking into account the historical urban structure. It is determined that the intra-quarter environment includes: space (courtyards), vertical surfaces (facades), land architecture (relief), courtyards, landscaping, small architectural forms and street lighting. It is analyzed that intra-quarter spaces have the following features: subject-spatial, planning, compositional-spatial and aesthetic. Intra-quarter spaces are divided into separate spaces (yards, communications) and groups of interconnected spaces of the quarter. According to the subject-spatial structure, the yards are divided into main (traditional) and special. According to the plan, intra-quarter spaces are divided: by size; by configuration; by building density; by vertical closure; by the nature of the relief. Communications or access to the neighborhood spaces are divided: through an arch, between buildings, through a porch or apartment, from a balcony or gallery. It is established that the factors of expression (means of expression, conditions of perception, emotionally important properties and subjects of perception) become the object of compositional-spatial and aesthetic organization.

In subsection 3.3 «Functional zoning and current state of the intra-quarter spaces of the city of Chernivtsi» identified and analyzed the intra-quarter spaces and yards by functional purpose through a comprehensive assessment of the territory, socio-economic and demographic situation. Yard spaces are classified according to the principle of functional content: monofunctional and multifunctional spaces. The classification of functional zones of intra-quarter public spaces by social significance is formed: administrative, office, residential, trade, restaurant, cultural, educational, medical, sports, recreational, religious, industrial and economic. It is concluded about the relationship of different functions of the yard in the form of the ratio of their

characteristics and use. The current state of the intra-quarter spaces of the city of Chernivtsi is described.

In the fourth section **«Principles of transformation of intra-quarter spaces»** presents and describes the architectural and urban planning principles and directions of transformation of intra-quarter spaces of Chernivtsi. The method of research and methods of transformation of intra-quarter spaces for the historical center are generalized. Recommendations and examples of transformed intra-quarter spaces and yards of the city of Chernivtsi are offered.

In subsection 4.1 «Principles and directions of transformation of intra-quarter spaces» formulates five principles of transformation of intra-quarter spaces: the principle of sustainable development, the principle of multifunctionality, the principle of integration into the historical environment, the principle of visual comfort and the principle of participation of the residents.

The principle of sustainable development involves the identification and preservation in the process of design and transformation of sustainable elements of the architectural and landscape environment of courtyards, as well as creating conditions for harmonious coexistence of old and new urban fragments of the historic city.

The principle of participation of the residents of the yards involves the involvement of residents in the process of updating the architectural and landscape environment of the intra-quarter spaces at all stages, including analysis, design, investment policy and transformation itself.

The principle of multifunctionality with dynamic connections indicates that in the transformation of intra-quarter space it is necessary to create conditions for its normal functioning as a full-fledged element of the city. The controversial task of preserving the historical heritage in the conditions of concentration and development of city-wide functions involves the creation of a functionally filled yard with rich cultural and recreational content.

The principle of contextual integration into the historical environment is to harmoniously incorporate new architectural objects into the fabric of the city or to transform the space of courtyards taking into account the context of the existing

historical environment. This principle means that design and research work is carried out only under the conditions of variant individual design in order to preserve and develop the historical qualities of the intra-quarter environment.

The principle of visual comfort provides a large-scale human intra-quarter environment that meets the requirements of aesthetic visual comfort. It is determined by a sensible choice of color scheme of facades, variety and contextuality of textures of materials that will be used for paving, landscaping, decoration of yards and the choice of lighting design.

Based on the formulated principles, the following areas of transformation of the historic intra-quarter space were identified: museification, restoration, rehabilitation, reevaluation, regeneration, sanitation, revitalization, renovation (temporary adaptation), renovation, theatricalization, radical reconstruction or new construction.

In subsection 4.2 «Architectural and urban planning methods of transformation of intra-quarter spaces» describes the research methodology, which is divided into three stages, each of which solves a set of tasks: acquaintance with the source materials for the study of intra-quarter spaces; full-scale acquaintance with the object of research (photo fixation, measurements, etc.); analytical part of work on development of the corresponding concept of transformation of intra-quarter space by means of such methods of transformation: compositional adaptation, stylistic adaptation, decorative adaptation, associative (figurative-symbolic adaptation), coloristic adaptation and typological adaptation.

In subsection 4.3 «Recommendations and concepts of transformation of intra-quarter spaces of Chernivtsi» three quarters in the historical center of the city of Chernivtsi are selected and analyzed. The introduction of transformational means in the transformation of intra-quarter spaces and yards is shown. It is determined that such a transformation consists in an individual approach to each individual part of the historical center.

Key words: historic city, Chernivtsi, UNESCO, buffer zone, quarter, intra-quarter space, yard, transformation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації**

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. **Ватаманюк Н.Ю.** Актуальні проблеми внутрішньоквартальних просторів в історичній забудові (на прикладі міста Чернівці). Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник. Київ, 2018. Вип.52. С. 174-179. ISSN 2077-3455.

URL: <https://repository.knuba.edu.ua/bitstream/handle/987654321/5052/201852-174-179.pdf?sequence=1>

2. **Ватаманюк Н.Ю.** Культура формування комфортного середовища всередині історичних кварталів. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник. Київ, 2019. Вип.54. С. 170-183. ISSN 2077-3455. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/bitstream/handle/987654321/5806/201954-170-182.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3. **Ватаманюк Н.Ю.** Визначення внутрішньоквартальних просторів та їх функцій у планувальній структурі історичних міст. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник. Київ, 2020. Вип.58. С. 48-55. ISSN 2077-3455. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.58.48-55>

4. **Ватаманюк Н.Ю.** Методика дослідження внутрішньоквартальних просторів історичних міст. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура». Львів, 2020. Вип. 2(4). С. 28-33. ISSN: 2523-4757. DOI: <https://doi.org/10.23939/sa2020.02.028>

Особистий внесок здобувача: опис та структура дослідження зі створенням анкети для вивчення внутрішньоквартальних просторів.

5. Герич К.І., **Ватаманюк Н.Ю.** Соціально орієнтовна архітектура як спосіб покращення економічного становища жителів сільської місцевості. Вісник Львівського національного аграрного університету «Архітектура і сільськогосподарське будівництво». Львів, 2021. Вип. 22. С.115-119. ISSN: 2616-6585. DOI: <https://doi.org/10.31734/architecture2021.22.115>

Особистий внесок здобувача: опис громадських просторів у планувальній структурі села.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

6. Valerii Tovbych, Kateryna Herych, **Nataliia Vatamaniuk**. Landscape component of permaculture as a way to create video-ecological socially-oriented architecture (on the example of Chernivtsi region, Ukraine). Scientific Journal of the Latvia University of Life Sciences and Technologies. Landscape Architecture and Art. Jelgava, 2021. Vol. 19 (19). pp. 52-60. ISSN 2255-8640. DOI: <https://doi.org/10.22616/j.landarchart.2021.19.05> (SCOPUS)

Особистий внесок здобувача: текстова (інформація про ландшафтні особливості Чернівецької області та створення громадських просторів) та ілюстративна частина.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. **Ватаманюк Н.Ю.** Архітектурний комплекс Хакських дворів у Берліні. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції: «Архітектура історичного Києва. Феномен урбанізованих ландшафтів». Київ, 2018. С.14-16.

8. **Ватаманюк Н.Ю.** Реконструкція двору Музею Вікторії і Альберта в Лондоні. Матеріали Міжнародної наукової конференції: «Мистецтво на зламі: Кризові моменти поступу в межах всеукраїнської творчо-наукової акції «Мистецтво молодих 2019»». Київ, 2019. С.15-16.

9. **Ватаманюк Н.Ю.** Фотограмметрія як метод обстеження архітектурних об'єктів. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції: «Архітектура історичного Києва. Феномен урбанізованих ландшафтів». Київ, 2019. С.15.

10. **Ватаманюк Н.Ю.** Підходи до збереження та впорядкування внутрішніх дворів історичного міста Чернівці. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасного дизайну». Київ, 2020. С.171-173.

URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/16134/1/APSD2020_V2_P171-173.pdf

11. **Ватаманюк Н.Ю.** Адаптивне повторне використання історичних будівель та територій. Матеріали III всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку будівельного комплексу м. Одеси». Одеса, 2020. С.50. URL: https://odaba.edu.ua/upload/files/Zbirnik_konferentsii_budivelnyy_kompleks.pdf

12. **Ватаманюк Н.Ю.** Джентрифікація на прикладі Дворів Гожду у Будапешті. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції: «Архітектура історичного Києва. Історія – Теорія – Практика». Київ, 2020. С.39. URL: https://knuba365-my.sharepoint.com/personal/levchenko_ov_knuba_edu_ua/_layouts/15/onedrive.aspx?id=%2Fpersonal%2Flevchenko_ov_knuba_edu_ua%2FDocuments%2FKHYBA%20ITA%20VI%20Конференція_2020%2E11%2E20_Тези%2B%2Epdf&parent=%2Fpersonal%2Flevchenko_ov_knuba_edu_ua%2FDocuments&ga=1

13. **Nataliia Vatamaniuk, Kateryna Herych.** Gentrification as a method of transformation of the historical quarter (on the example of the city of Chernivtsi). Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні технології в архітектурі і дизайні». Харків, 2021. С.163-164. URL: <https://itad.com.ua/gallery/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B82021.pdf>

14. **Ватаманюк Н.Ю.** Реновація історичних дворів міста Чернівці за допомогою спорудження атриумів. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції: «Архітектура історичного Києва. Інформаційні технології». Київ, 2021. С.137. URL: <https://drive.google.com/file/d/1BzpfFoCB6Gq7bC2Td5gJMmHJrGuB3h3KO/view>

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації

15. Герич К.І., **Ватаманюк Н.Ю.** Соціально-орієнтована архітектура, як спосіб покращення економічного стану жителів сільської місцевості. Матеріали IV Міжнародної науково-технічної конференції «Ефективні технології і конструкції в будівництві та архітектура села». Львів, 2021. С.58-59. URL: http://www.lnau.edu.ua/lnau/attachments/7508_Тези_конференція_2021.pdf

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	19
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	21
ВСТУП.....	23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ ІСТОРИЧНИХ МІСТ.....	32
1.1. Цінність міського середовища історичних міст.....	32
1.2. Огляд наукової літератури та визначення внутрішньоквартальних просторів.....	45
1.3. Аналіз закордонних та вітчизняних прикладів впорядкування внутрішньоквартальних просторів	56
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	75
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ ІСТОРИЧНИХ МІСТ	
2.1. Підходи до проведення досліджень історичних міст та внутрішньоквартальних просторів	76
2.2. Методи дослідження внутрішньоквартальних просторів у міському середовищі	86
2.3. Комплексна методика дослідження внутрішньоквартальних територій	96
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	110
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ ІСТОРИЧНОГО МІСТА ЧЕРНІВЦІ.....	
3.1. Особливості історичного та містобудівного розвитку міста Чернівці .	111
3.2. Містобудівна структура та типологічна класифікація внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці	122
3.3. Функціональне зонування та сучасний стан внутрішньоквартальних територій міста Чернівці	131

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	144
РОЗДІЛ 4. ПРИНЦИПИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ	145
4.1. Принципи та напрямки трансформації внутрішньоквартальних просторів	145
4.2. Архітектурно-містобудівна методика та прийоми трансформації внутрішньоквартальних просторів	155
4.3. Рекомендації та концепти трансформації внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці	163
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4	179
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	183
ДОДАТКИ	209
ДОДАТОК А. Акти впровадження результатів дослідження	210
ДОДАТОК Б. Сертифікати апробації результатів дослідження	213
ДОДАТОК В. Перелік опублікованих праць за темою дисертації	218
ДОДАТОК Г. Джерела ілюстрацій	222
ДОДАТОК Д. План функціонального зонування внутрішньоквартальних просторів м. Чернівці М1:2000	227

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Буферна зона ЮНЕСКО – територія навколо об'єкта всесвітньої спадщини, що забезпечує охорону цілісності та автентичності видатної універсальної цінності цього об'єкта та у межах, якої встановлюється відповідний режим використання [78].

Внутрішньоквартальний простір – це самостійна, складно-функціональна структура, яка забезпечує зв'язок: будинок – дворовий простір – міські території. Також терміном «внутрішньоквартальний» характеризується взаєморозташування архітектурних об'єктів і просторів в системі міста, яке визначає їх розташування відносно меж кварталу, що формуються фізичними спорудами і іншими урбаністичними бар'єрами і зонами обмеженого доступу [36].

Гармонізація архітектурного середовища – цілеспрямоване перманентне узгодження параметрів довкілля із потребами і пріоритетами різних людей та їх об'єднань, яке не суперечить загальним тенденціям еволюції природи і суспільства [228].

Двір – це елементарна частка міського простору, віднесеного до певного будинку чи групи будинків, де формується чітко фіксований, замкнутий простір [213].

Історико-архітектурний опорний план – це комплексний містобудівний обліково-охоронний документ, що фіксує відповідну інформацію про нерухомі пам'ятки культурної спадщини населеного місця і пов'язане з ними оточення [80].

Історико-містобудівне дослідження – це науково-пошукова, науково-практична діяльність, спрямована на одержання нової інформації про об'єкти культурної спадщини, історичні населені місця, традиційний характер середовища, який є типовим для певних культур або періодів розвитку [80].

Історичний міський ландшафт – ансамблі будь-якого поєднання будинків, споруд та вільних просторів у їхньому природному й екологічному оточенні, включаючи археологічні та палеонтологічні місця, що впродовж досить тривалого часу утворили в міському середовищі людські поселення, зв'язність та цінність

яких визнано з археологічного, архітектурного, доісторичного, історичного, наукового, естетичного, соціокультурного й екологічного погляду [57].

Історичне населене місце – місто, селище чи село, яке зберегло повністю або частково свій історичний ареал з об'єктами культурної спадщини і пов'язані з ними розпланування та форму забудови, типові для певних культур або періодів розвитку, та занесено до Списку історичних населених місць України [57].

Міське середовище – це сукупність природного і штучно створеного матеріального середовищ, що виникає внаслідок впливу урбанізаційних процесів на природне оточення [100].

Парцеляція історичного кварталу – це розподіл містобудівної тканини на окремі історичні землеволодіння.

Трансформація – це перехід одного об'єкту з визначеними якісними та кількісними характеристиками у об'єкт з іншими якісними та кількісними характеристиками під дією як зовнішніх, так і внутрішніх впливів та з певною метою [101].

ВСТУП

Актуальність теми.

Найважливіша проблема міст на сучасному етапі – це взаємодія консервативного і перетворювального напрямків у містобудівній діяльності. Усвідомлення цінності архітектурно-історичної спадщини вимагає її збереження, відновлення та включення в сучасні процеси розвитку. Трансформація пов'язана з переосмисленням історичного досвіду, вдосконаленням і адаптацією традиційних форм. Спадщина та її виправдане оновлення формує джерело еволюції міста, архітектури та культури.

Актуальні напрямки містобудівного розвитку Чернівців являють собою пошук ефективних шляхів збереження і перетворення міського середовища. Центральна частина міста, загальною площею 244,85 га, входить в буферну зону об'єкта ЮНЕСКО – Резиденції митрополитів Буковини і Далмації (нині Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича) [215].

Особлива система внутрішньоквартальних просторів, яка сформована щільною забудовою, є невід'ємною частиною містобудівної системи та історичного ансамблю міста Чернівці [115]. Значним досягненням охоронного законодавства стало ухвалення закону «Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» щодо збереження пам'яток культурної спадщини ЮНЕСКО в Україні» (2018 р.) [78], де вводяться нові визначення: об'єкту всесвітньої спадщини, буферної зони об'єкту всесвітньої спадщини, тощо. Закон закріплює чітко правовий статус об'єкта всесвітньої спадщини та передбачає створення Органу управління та Наглядової ради об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Такий орган управління надаватиме висновки щодо науково-проектної документації містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень на території пам'ятки та буферних зон.

Однак з точки зору справжнього збереження міського середовища як цілісного архітектурно-історичного об'єкта, його сучасної адаптації, розкриття естетичного потенціалу, ці положення мають обмежений ефект. Існуючий стан внутрішньоквартальних просторів характеризується в цілому як кризовий. Він

відображає об'єктивні проблеми функціонування центра міста, негативні сторони містобудівної політики, архітектурної практики, соціальної і економічної ситуації.

Досвід реконструкції останніх десятиліть не приніс значних позитивних змін. При всій важливості соціальних завдань не був знайдений компроміс між модернізацією і збереженням спадщини. Негативним наслідком стало порушення унікального художнього образу і традиційної структури кварталів.

Отже **актуальність теми дослідження** визначається необхідністю вивчення внутрішньоквартальних просторів історичного міста Чернівці з метою встановлення прийомів та методів перетворення цих територій та збереження унікальності і привабливості міського середовища.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження послужив ряд робіт, пов'язаних з вивченням вітчизняної теорії архітектури та містобудування: В. Абизова [1], М. Бевза [10, 11, 12], Ю. Білоконя [18], В. Вадімова [22], М. Габреля [50, 51], М. Дьоміна [71], Г. Лаврика [131], В. Ніколаєнка [160], Л. Прибеги [185], В. Тімохіна [204], В. Товбича [210], І. Фоміна [218], З. Яргіної [240] та ін.

Специфіка формування архітектурного вигляду центральних частин історичних міст, проблеми містобудівного спрямування розглядаються у працях: Ю. Асєєва [8], В. Вечерського [38], Є. Водзинського [45], Ю. Єгорова [75], Г. Осиченко [164], Т. Трегубової [212], М. Ясінського [241] та ін.

Містобудівний аналіз у Західному регіоні України висвітлено у працях: У. Іваночко [86], Ю. Ідак [88], М. Каплінської [97], Ю. Криворучка [124], Р. Могитича [152], Г. Петришин [173], О. Рибчинського [192], П. Ричкова [194], Б. Черкеса [224] та ін.

Окремі аспекти вдосконалення середовища історичних кварталів висвітлені у роботах: А. Іконнікова [90], Н. Лещенко [138], С. Лінди [139], О. Козакової [105], Л. Гнатюк [175], П. Нагорного [155], Б. Посацького [180] та ін.

Аналізуючи існуючий стан кварталів можна зробити висновок про актуальність дослідження проблеми перетворення історичного середовища.

Потрібно розробити методичку диференційованого підходу до об'єктів з різною містобудівною історичною цінністю, соціальним і функціональним статусом та обґрунтувати рекомендації з використання сучасних архітектурних прийомів. Комплексно дослідити морфологію, еволюцію та традиції формування внутрішнього середовища кварталів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Наукова робота базується на Законах України: «Про основи містобудування» (1992 р.) [79], «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.) [80], «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011 р.) [81] та Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Списку історичних населених місць України» від 2001 р. (1999 р.) [184]. Також дослідження ґрунтується на міжнародних конвенціях, рекомендаціях та хартіях: Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, ЮНЕСКО (1972 р.) [109]; Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи, Рада Європи (1985 р.) [108]; Міжнародна хартія про охорону історичних міст (Вашингтонська хартія), ООН (1987 р.) [149], тощо.

Напрямок даної роботи відповідає напрямкам досліджень у сфері збереження середовища історичних міст: Міжнародна комісія з питань історії міст (Рим, Італія, 1955 р.); проект «Атлас українських історичних міст», (2014 р.) [250]; незалежний науково-дослідний інститут «Центр міської історії Центрально-Східної Європи» (Львів, Україна, 2004 р.) [221]; серія міжнародних конференцій Ліги історичних міст (Киото, Японія, 1987 р.) [269] тощо.

Тема дисертації пов'язана з проектом «Інтегрований розвиток міст в Україні», який виконується німецькою урядовою компанією «Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH» з Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича (ЧНУ) (2016 – дотепер) [67] з метою розробки і запровадження курсу за фахом «Міське планування» для студентів-магістрів на основі навчальних модулів архітектурного факультету Університету прикладних наук (Technischen Hochschule Lübeck) м. Любек, Німеччина.

Дослідження впроваджено в навчальні програми курсу архітектурного проектування «Будинок-вставка в історичному середовищі» кафедри містобудування та урбаністики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, курсу лекцій для бакалаврів «Регіональна архітектура: Буковина» кафедри містобудування та урбаністики та курсу лекцій для магістрів «Типологія містобудівного простору та споруд» кафедри архітектури та збереження об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Мета дослідження встановити закономірності розвитку міського середовища історичного міста Чернівці, сформулювати принципи та надати рекомендації щодо трансформації внутрішньоквартальних просторів (рис.1.1).

Завдання дослідження:

- провести аналіз попередніх вітчизняних та закордонних наукових досліджень внутрішньоквартальних просторів історичних міст;
- визначити поняття терміну «внутрішньоквартальний простір»;
- розробити методіку дослідження внутрішньоквартальних просторів історичного міста Чернівці та визначити етапи розвитку міського середовища;
- простежити сучасні процеси трансформації міського середовища історичного міста Чернівці;
- сформулювати принципи трансформації міського середовища історичних міст;
- розробити методичні рекомендації та прийоми щодо трансформації внутрішньоквартальних просторів історичного центру міста Чернівці.

Об'єкт дослідження – внутрішньоквартальні простори історичних міст у сукупності архітектурних, предметних та природних компонентів.

Предмет дослідження – принципи трансформації внутрішньоквартальних просторів історичних міст у контексті охорони культурної спадщини (на прикладі міста Чернівці).

Межі дослідження охоплюють внутрішньоквартальні простори житлової та громадської забудови міста Чернівці, територія яких визначається буферною

зоною загальною площею 244,85 га навколо об'єкта ЮНЕСКО (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича), яка входить в межі центрального історичного ареалу [215], системи дворів в межах червоних ліній кварталів. А також типологічні межі дослідження – різноманітність історичних, просторових та функціональних типів відкритих просторів всередині кварталів.

Методи дослідження. Дослідження базується на міждисциплінарному та системному підходах з використанням загальнонаукових методів (аналізі наукової літератури, роботі з архівними матеріалами, морфологічному аналізі, експерименті, моделюванні, типологічній класифікації тощо) та спеціальних наукових методів (узагальненні теоретичних та архівних матеріалів міста Чернівці, комплексному містобудівному аналізі та проведенні натурних обстежень внутрішньоквартальних просторів).

Наукова новизна одержаних результатів роботи:

Вперше:

- охарактеризовано та систематизовано внутрішньоквартальні простори за допомогою функціональної та типологічної класифікації дворів;
- сформульовано принципи трансформації внутрішньоквартальних просторів історичних міст;
- розроблено концепти щодо трансформації внутрішньоквартальних просторів для різних містобудівних умов міста Чернівці;
- визначено основні тенденції використання території всередині історичних кварталів;

Удосконалено:

- типологічну класифікацію внутрішньоквартальних просторів історичного міста Чернівці;
- методика дослідження міського середовища історичних міст.

Отримали подальший розвиток:

- рекомендації щодо трансформації та вдосконалення внутрішньоквартальних просторів історичного міста Чернівці.

СТРУКТУРА ДОСЛІДЖЕННЯ

рис. 1.1 Структура дослідження

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані у розробці генеральних планів історичних міст та історико-містобудівних дослідження кварталів та внутрішньоквартальних просторів; в практичній архітектурно-містобудівній діяльності. Також результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі архітектурного факультету, зокрема, при викладанні дисциплін спеціальності 191 «Архітектура та містобудування»: «Архітектурне проектування: Будинок-вставка в історичному середовищі», «Містобудівне проектування», «Регіональна архітектура: Буковина».

Результати дослідження реалізовані в декількох науково-дослідних розробках: «Історико-містобудівні дослідження розміщення багатоквартирного житлового будинку з об'єктами соціальної інфраструктури та пропозиціями по реконструкції кварталу в межах вулиці Героїв Майдану, В. Шкіля, 29-го Березня та площі Соборної в м. Чернівці» (2017-2019 рр.) – ГАП Вандюк Л.Ф., «Історико-містобудівне дослідження нового будівництва громадської будівлі з офісними і торговельними приміщеннями та паркінгом по вул. Садовій, 6- Головній, 92 в м. Чернівці» – ГАП Вандюк Л.Ф., «Історико-містобудівне дослідження: реконструкція нежитлової будівлі під громадську будівлю з вбудованими приміщеннями побутового обслуговування населення, громадського харчування та торговими залами по вул. Героїв Майдану, 4 в м. Чернівці» – ГАП Вандюк Л.Ф. (додаток А).

Особистий внесок здобувача. Основні положення та результати дисертаційної роботи одержані автором особисто, що засвідчується 11 одноосібними публікаціями. В 4 публікаціях у співавторстві здобувачем описані ландшафтні особливості Чернівецької області та створення громадських просторів [267]; описуються громадські простори у планувальній структурі села [54]; також аналізується метод джентрифікації для трансформації історичного кварталу у місті Чернівці [271].

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи були оприлюднені у доповідях на 9 наукових семінарах та конференціях різного рівня.

Міжнародні наукові конференції: IV та V Міжнародна науково-практична конференція «Архітектура історичного Києва: Феномен урбанізованих ландшафтів» (Київ, 2018-2019); Міжнародна наукова конференція «Мистецтво на злам: Кризові моменти поступу в межах всеукраїнської творчо-наукової акції «Мистецтво молодих 2019»» (Київ, 2019); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасного дизайну» (Київ, 2020); VI Міжнародна науково-практична конференція: «Архітектура історичного Києва. Історія – Теорія – Практика» (Київ, 2020); V Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні технології в архітектурі і дизайні» (Харків, 2021); VII Міжнародна науково-практична конференція: «Архітектура історичного Києва. Інформаційні технології» (Київ, 2021); IV Міжнародна науково-технічна конференція «Ефективні технології і конструкції в будівництві та архітектура села» (Львів, 2021).

Всеукраїнські конференції: III всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми та перспективи розвитку будівельного комплексу м. Одеси» (Одеса, 2020).

Також результати дисертаційного дослідження були використані у проекті та онлайн-воркшопі «Південне узбережжя України: від дослідження до розвитку», який було проведено за підтримки Агенства США з міжнародного розвитку (USAID) у 2021 році (додаток Б).

Публікації. Наукові результати дисертації опубліковані в 15 наукових працях: у фахових виданнях – 5 статей, у наукових періодичних виданнях інших держав, що внесені до міжнародної наукометричної бази даних (SCOPUS) – 1 стаття, 9 тез наукових доповідей у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із анотації, термінологічного словника, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку

використаних літературних джерел та додатків. Результати дослідження викладені на 227 сторінках, включаючи основну текстову частину дисертації зі 118 сторінок, 41 сторінка ілюстрацій, списку використаних джерел, що включає 272 найменування на 26 сторінках, а також 6 додатків на 18 сторінках. Акти впровадження наведені на 3 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ ІСТОРИЧНИХ МІСТ

1.1. Цінність міського середовища історичних міст

Простір є першоосною навколишнього середовища людини. Саме стан міського середовища визначає якість оточення на містобудівному, архітектурному, психологічно-емоційному та економічному рівнях, і грає головну роль у формуванні архітектурного середовища всіх міст, в тому числі, й історичних.

Сьогодні набувають актуальності питання відновлення та перетворення середовища історичних міст. В архітектурній практиці завжди існувала проблема взаємин старого і нового або ж поставало питання відповідності історично сформованого середовища запитам сучасного життя.

Архітектурне середовище історичних міст – є сукупністю об'єктів та явищ, які містять в собі природні та антропогенні комплекси, з якими людина, перебуваючи на відкритих просторах міста, постійно вступає в фізичні та емоційні взаємини, а також створює умови для різних видів активності (пішохідної, ігрової, господарської, відпочинкової та ін.).

Словосполучення *«історичне місто»* [197] вживається у науково-практичній діяльності різних спеціальностей, таких як: містобудування та архітектура, мистецтвознавство та культурологія, соціологія та філософія, краєзнавство, юриспруденція та ін.

Поняття *«історичне місто»* вперше з'явилося в ухваленій 1987 р. Міжнародною радою з питань пам'яток і визначних місць (ІКОМОС) Вашингтонській Міжнародній хартії [149] про охорону історичних міст та було введено з метою привернення уваги до містобудівної спадщини, вирішення питань щодо її відновлення та збереження. Вона доповнює Венеціанську

Міжнародну хартію з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць, прийняту у 1964 році [66].

Головне значення Вашингтонської хартії в тому, що вона остаточно закріпила включення історичних міст, як особливих об'єктів, до визнаної на міжнародному рівні номенклатури культурної та природної спадщини, що підлягає захисту та збереженню. Наразі є думка про необхідність підготовки нового міжнародного документа на додаток до Вашингтонської хартії, що враховує докорінні зміни, що відбулися у сфері дій світового консерваціонізму (природоохоронний рух і філософський напрямок) щодо історичних міст, містобудівної та територіальної спадщини. У 2011 році таким документом стали Принципи Валлетти щодо збереження та управління історичними містами та урбанізованими територіями (прийняті Генеральною Асамблеєю ІКОМОС) [187]. В Принципах Валлетти історичні міста та урбанізовані території складаються з матеріальних та нематеріальних елементів. Матеріальні елементи включають на додаток до міської структури: елементи архітектури, ландшафтів всередині та навколо міста, археологічні залишки, панорами, блакитні лінії (силуети), видові сектори та місцеві визначні пам'ятки. Нематеріальні елементи включають різні види діяльності, символічні та історичні функції, культурні звичаї, традиції, спогади та культурні орієнтири, які становлять сутність їхньої історичної цінності (рис. 1.2) [187].

У західних дослідженнях термін найбільш активно став вживатися Міжнародною комісією з історії міст (The International Commission for the History of Towns), коли було розпочато роботу зі створення низки атласів європейських історичних міст, як документів, з метою порівняльного вивчення та відновлення історико-культурної картини минулого [250].

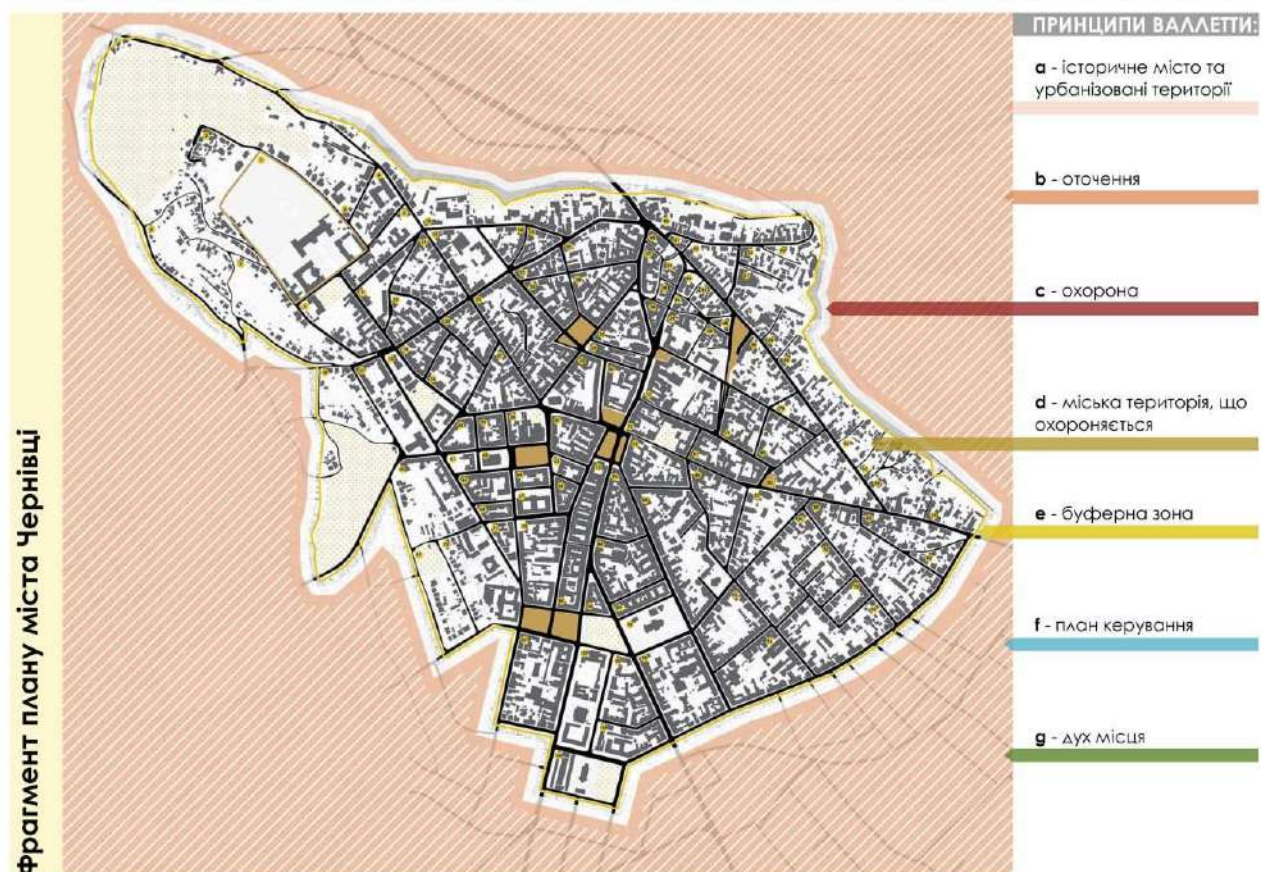
Незважаючи на широке застосування поняття «*the historical town*» та інтерес до нього з боку міжнародних та регіональних організацій, підходи до ідентифікації містобудівної спадщини часто змінювалися. Так французькі архітектори та дослідники Бруно Фотьє (Bruno Fortier) та Крістіан Девілерс (Cristian Devillers) визначали історичне місто як «географічний матеріал, великий

архіпелаг зі своїми острівцями, течіями, підводним камінням тощо» [249] та підкреслювали подібність між будинком та історичним містом, де вони були результатом накопичення матеріальних слідів минулого при збереженні та незмінності загальної структури. Місто було своєрідним геологічним утворенням, де сьогоднішні перетворення – це лише верхній шар, заснований на більш старому фундаменті [264]. Х'ю Кассон (Hugh Casson) бачив сутність поняття «історичне місто» в усвідомленні прихованих часом життєвих процесів. Таким чином, у західних дослідженнях чітко простежується зв'язок історичного міста з його тривалим «тимчасовим стажем» [245].

Наприклад, архітектором Володимиром Крогіусом було запропоновано комплексне визначення поняття «історичне місто», яке виникло (або було засноване) у минулому і продовжує функціонувати, як міське поселення, що відіграє значну роль і є характерним продуктом історії даної країни, місцем високої концентрації матеріальних та духовних свідчень минулого – найрізноманітніших за виглядом та характером, але взаємопов'язаних один з одним нерухомих елементів культурної спадщини, характерних рис історично сформованого міського середовища, традиційного способу життя населення, які в сукупності (і у зв'язку з природно-ландшафтними характеристиками міста) представляють єдиний територіальний комплекс культурної та природної спадщини, визнаний на основі об'єктивних досліджень, які мають значну наукову, естетичну та меморіальну цінність, яка визначає необхідність створення вимог до місторегулювання та існування цього міста, аж до встановлення його особливого правового статусу» [127].

В українському законодавстві термін «історичне місто» фігурує дещо у видозміненому вигляді. В Законі «Про охорону культурної спадщини» [80] (2000 р.) йдеться, зокрема, про «історичне населене місце» та «історичний ареал населеного місця», а в постанові Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р. наведено Список історичних населених місць України, де у ньому зазначено 401 населений пункт та подано відомості про дати їх заснування. Для історичного

ІСТОРИЧНЕ МІСТО

СТРУКТУРА МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

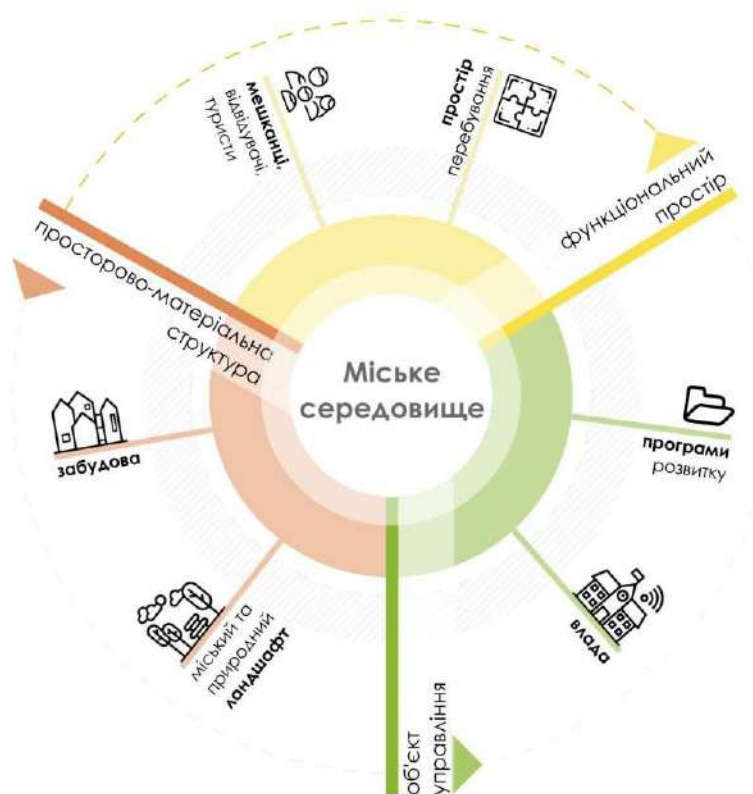

Рис. 1.2 Принципи Валлети та структура міського середовища

ареалу кожного історичного міста розробляються «Правила охорони і використання історичного ареалу» [183].

Історичні міста та урбанізовані території є просторовими структурами, які виражають еволюцію суспільства та його культурну ідентичність [211]. Вони є невід'ємною частиною природного чи створеного людиною контексту та мають розглядатися разом.

Одна із особливостей історичного міста – це синтез минулого і сьогодення, який втілений у матеріальній формі: планувальній структурі та пам'ятках архітектури. Таким чином, історичне середовище виступає як своєрідний «охоронець історичного часу», зберігаючи рештки різних етапів розвитку міста.

Для більшості європейських країн характерний комплексний підхід до збереження та розвитку *історичного міського середовища*, що ґрунтується на проведенні містобудівної політики збереження традиційної історичної забудови міських кварталів та забезпеченні взаємодії міських функцій із соціально-культурною різноманітністю територій.

Для того щоб історичний центр не втратив своєї цінності, з властивими тільки йому особливостями забудови, архітектури, зі своїми історичними пам'ятками, при сучасному будівництві чи реконструкції необхідно розуміння ситуації гармонійного поєднання будівель та просторів в історичному контексті.

Виходячи з цього, історичне місто розглядається як цілісна архітектурна композиція із системами домінант і точками панорамного огляду, з різноманітними зв'язками планування та ландшафту, які забезпечують неповторність кожного поселення та наділяють його особливим колоритом [197].

Можна простежити лінію розвитку досліджень поняття «історичне місто» від культурологічних до документально-законодавчих, які розкривають його як цілісний містобудівний організм, який має певний хронологічний розвиток та є матеріальним та духовним свідком минулого.

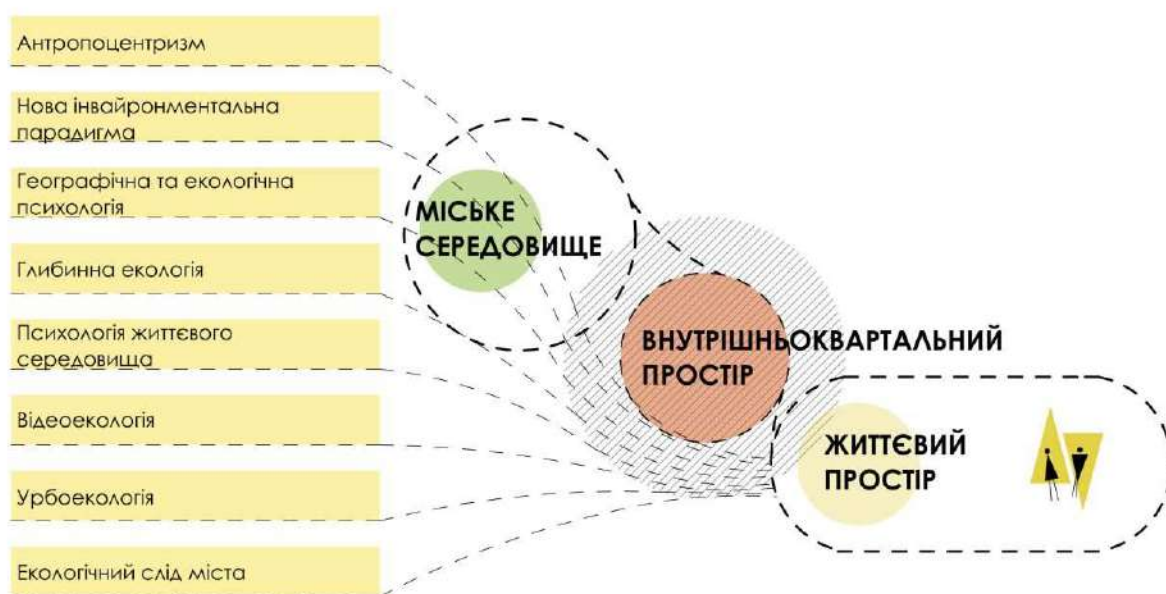
На підставі існуючих документів та уявлень про історичне місто можна виділити його основні *критерії*:

- *науково-пізнавальна цінність* передбачає наявність інформації, здатної стати джерелом поглибленого наукового знання про історичне життя міста; матеріальну культуру і традиції, що склалися; археологічний шар; архівні матеріали про розвиток містобудування, благоустрою; умови проживання та інші сторони міського життя.
- *меморіальний критерій* означає присутність у спадщині міст матеріальних свідчень, які підтримують пам'ять про особливості історичного планування та топоніміки, які пов'язані з поселенням; подій, явищ, легенд, особистостей, які зумовлюють традиційність процесів міського життя.
- *художньо-естетична цінність* включає загальну панораму і силует міста, гармонійний зв'язок з природним ландшафтом, пам'ятниками архітектури, які відображають як загальний характер епохи, так і певну регіональну стилістику.
- *соціально-економічний критерій* – показує присутність у спадщині міст якостей пов'язаних з історичним досвідом окремих об'єктів нерухомого або всього історичного середовища міста, які визначають потенціал розвитку соціальної інфраструктури, туризму та рекреації, виробництва та бізнесу (рис. 1.3).

Також місто може при цьому розумітись, як штучно створене середовище, яке контролюється людьми, та до складу якого входять статичні та динамічні компоненти, за допомогою яких здійснюється матеріальна та духовна діяльність людей. Комфорт, задоволеність навколишнім середовищем, здоров'я, успіх, самореалізація особистості багато в чому залежить від обставин і умов, у яких безпосередньо перебуває людина. Місто містить у собі безліч компонентів і є складною, багатогранною системою. Осмислене розуміння людиною компонентів міського середовища багато в чому дозволяє визначити те, наскільки місто комфортне для проживання, які можливості для самореалізації воно надає та які висуває завдання та проблеми.

Міське середовище – це система, в якій є матеріальні та духовні об'єкти. У його постійному розвитку задіяно культуру, промисловість, торгівлю, політику, науку, освіту та ін.

ВИВЧЕННЯ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ІСТОРИЧНИХ МІСТ

ЦІННІСТЬ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Рис. 1.3 Вивчення та цінність міського середовища

Також з 1970-х років у міжнародних документах про культурну спадщину (конвенціях, хартіях, рекомендаціях) незмінно наголошується на необхідності збереження не тільки окремих об'єктів, ансамблів, ландшафтів, а й *історичного середовища міст*. Розширюється уявлення про саме це історичне міське середовище як цілісну систему предметно-просторової (єдність планування, забудови та функцій використання) та соціально-культурної (особливості діяльності, побуту та форми поведінки мешканців) складової.

Під терміном «*міське історичне середовище*» (рис. 1.3) слід розуміти найбільш ранні (історичні) частини міста, що включають первісне містоутворююче ядро, найстаріші квартали та міські території. До особливостей міського історичного середовища слід віднести ефект розширення, за рахунок перманентного включення до його складу нових елементів, що набувають історичної, культурологічної та регіональної цінності в міру старіння або фізичних втрат міського середовища [138].

Протягом тисячолітньої історії статус кожного окремого міста невпинно змінюється за архітектурно-середовищними компонентами, за економічною, політичною та художньою значимістю.

Міське середовище виникає і розвивається паралельно із самим містом як соціально-економічне та культурно-побутове явище людського життя. Воно включає житлові квартали, внутрішньоквартальні простори, громадські та культові споруди, малі архітектурні форми та міську скульптуру, рекреаційні зони, парки, площі, вулиці тощо.

Традиційно міське середовище перебуває у зв'язку з навколишнім природним ландшафтом. Рівень його економічної та художньої цінності залежить від віку міста, його статусу, географічного розташування. Цінність міського середовища залежить від структури складових компонентів, від того, наскільки детально вдається простежити історичний шлях розвитку міста як усього міського ансамблю, так і окремих частин. Важливою обставиною є і художня сторона – наявність архітектурних ансамблів, витворів видатних архітекторів, а також регіональної самобутності – збереження особливого регіонального стилю.

Сам термін «міське середовище» (рис. 1.2) може розглядатися в контексті різних підходів:

- як *просторово-предметна структура*. Автори М. Габрель [51], С. Мигаль [148] розуміють цей термін, як середовище, що поєднує в собі створені людиною будівлі, споруди, об'єкти благоустрою та природні компоненти, що підпорядковуються певним екологічним та суспільно-соціальним закономірностям. Компоненти, які утворюють міське середовище – це сучасна забудова, міський ландшафт, природний ландшафт.
- як *функціональний простір*. Цей підхід зосереджується на предметному вивченні міського простору та потреб мешканців. А. Плешкановська [177] розглядає цей простір як диференціацію території за функціональними ознаками з метою виділення в плані міста територій, що поєднуються за принципом взаємодоповнюваності в соціальному, виробничо-економічному, архітектурно-містобудівному відношеннях. Крім того, дане визначення включає простір перебування, що є компактним, часто тяжіючим до центричності утворенням, що володіє властивостями завершеності та цілісності історичного середовища, виявленим засобами архітектури, ландшафту та благоустрою [162].
- як *об'єкт управління*. І. Когут [103] розглядає термін з погляду прямої проєкції якості міського управління. Під цим визначенням розуміється набір політик міського розвитку, через які місто та його мешканці можуть бути конкурентними на швидкозмінних ринках рекрутингу, товарів, інформації, послуг та ін. Адміністрація міста при цьому має спиратися на інтереси різних категорій міського населення, створюючи умови для творчої взаємодії зацікавлених сторін. Крім того, вона має створювати прецеденти перетворення міських просторів, які здатні відігравати роль стимуляторів позитивних змін з метою формування сприятливого міського середовища.

Інтерес сучасних досліджень історичного середовища міста обумовлений і питаннями створення нового середовища, своєрідності архітектури. У забудові виявляються якості, яких часто позбавлене нове середовище – гуманність, естетична виразність, цілісність, багатозначність.

Відправною точкою теорії життєвого простору є «цивілізаційна традиція», автором якої виступає німецький географ Фрідріх Ратцель [191]. Він вводить термін *життєвий простір* та називає місто довгостроковим скупченням людей і їх осель, які займають значний простір і розташовані в центрі великих комунікацій. У соціоцентричній теорії Еміля Дюркгейма, простір починає розглядатися як спосіб поєднання соціальних явищ та метод їх системного структурування [73].

Особливим етапом розвитку відносин людини з місцем існування був *антропоцентризм*. У ньому людина розглядалася як центр і найвища мета світобудови. Проте розвиток технологій, виснаження природних ресурсів, забруднення довкілля поставило людство перед глобальною екологічною кризою. Це призвело до відмови від антропоцентричних ідей на користь екоцентричних, з урахуванням яких склався *антропоєкологічний підхід* [24]. В його основі лежать рівноправні відносини людини з навколишнім середовищем та збереження природи. Відповідно до цього підходу формування архітектурного середовища є цілеспрямованим процесом у гармонізації відносин між людиною та середовищем її життєдіяльності.

«Нова інвайронментальна парадигма», що склалася до 70-х років ХХ століття [93], розглядає природу як один єдиний організм. Твердження цього наукового напрямку покладено основою розвитку соціально-екологічних і екософських теорій біоцентризму, екологізму, концепції коеволюції такими авторами як, В. Вернадський, М. Реймерс та ін. Зниження якості міського середовища, усвідомлення його негативного впливу на людину створює передумови для розвитку філософської думки у напрямку гармонізації міського середовища та екологізації життя суспільства.

Наприкінці 80-х–поч.90-х років минулого століття закладено основи географічної та екологічної психологій [144]. З основних принципів даних наукових напрямів, *міські відкриті простори* на відміну будівель і транспорту є місцем найбільшого впливу довкілля на людину.

Основним принципом теорії Арне Несса з *глибинної екології* є те, що світ усередині та зовні нас одне ціле. Глибинна екологія не пропонує зведення законів, етичних норм або правил поведінки. Вона орієнтує нас на самопізнання, на більш повну самореалізацію, на інтуїтивне осягнення істини, що світ усередині нас і світ зовні – це одне ціле [159]. Глибинна екологія пропонує нам розвивати самосвідомість, долати ілюзорну роз'єднаність із природою і відновити цілісний, особистісний погляд на світ.

До кінця XX століття сформувалося новий науковий напрямок – *психологія життєвого середовища* [235], предметом вивчення якого стала середовищна поведінка. К. Левін висуває *теорію поля*, за якою людина живе і розвивається в психологічному полі навколишніх предметів. У архітектурному середовищі психологічне поле складається з матеріальних об'єктів та параметрів середовища, які визначають його стан: колірною оформлення забудови кварталу, освітлення, шуму, запаху, інформації тощо [202].

Поведінка та здоров'я людини у міському середовищі визначається звичками, потребами та ставленням людини до ситуації, а так само залежить від призначення об'єкта та його раціональної організації. Стан середовища визначає пересування та поведінку людей. Наприклад, агресивне середовище провокує середовищний вандалізм, а гуманне середовище формує умови для позитивної активності мешканців кварталу.

Одним із найважливіших показників якості архітектурного середовища є якість його візуального сприйняття. У дослідженнях В. Філіна [217] в галузі відеоєкології встановлено, що візуальне середовище – один із головних компонентів життєзабезпечення людини. Процеси урбанізації повністю виключили можливість насолоджуватися навколишнім середовищем, людина отримала гомогенне та агресивне середовище, яке, будучи протиприродним, не тільки не приносить естетичної насолоди, а й породжує велику кількість соціальних проблем.

Виділяють природне та штучне візуальне середовище. До природного візуального середовища належать такі об'єкти як природні ландшафти, міські

зелені насадження, а також абсолютна більшість пам'яток історії та культури. У містах формуються гомогенні та агресивні видимі поля. Принципи та методи відеоєкології дозволяють формувати комфортне візуальне архітектурне середовище відповідно до фізіологічних норм зору людини [267]. Показниками оцінки візуального середовища виступають естетичні параметри їх об'єктів, зокрема елементів, що формують архітектурне та ландшафтне оточення.

Важливим підходом до аналізу форм розвитку архітектурного середовища є синергетичний підхід, згідно з яким міський простір є нерівноважною системою та має здатність до самоорганізації. Архітектурне середовище міста, що включає різноманітні будівлі та споруди, має створюватися для задоволення просторових потреб людини. З синергетичного погляду можна говорити про місто як про відкриту динамічну систему, що має властивість саморозвитку, самопідтримки та самоконтролю, призначену для життєдіяльності людини, тому прогнозованість розвитку міського середовища слід здійснювати з урахуванням просторових потреб людини до середовища життєдіяльності. Ці потреби протягом еволюційного розвитку цивілізації не змінюються і полягають у формулі «праця – побут – відпочинок» [77]. Створення та збереження даної пропорції для міських просторів дозволяє підтримувати баланс повноцінної функціональної насиченості середовища. На думку А. Іконнікова житлове середовище відноситься до самоорганізованих систем, не запланованих заздалегідь, які складаються в процесі життєдіяльності і постійно трансформуються [91].

У країнах Центральної Європи та Північної Америки цей підхід відображений у принципах «неформального» планування – підходу до зміни міського простору (на стадіях складання проектного завдання та кінцевого затвердження проекту) при взаємодії експертів, адміністрації міста, представників економічних та соціальних «спільнот» з враховуючи потреби всіх мешканців представлених на території [129]. Розвиток міських просторів сприяє розвитку взаємовигідних міжквартальних зв'язків соціально-економічних спільнот, а також значною мірою сприяє гармонійному співіснуванню всіх споживачів на загальній території.

У другій половині ХХ ст. склався напрям містобудівної теорії та практики – *урбоекологія*, базовим принципом якої є принцип гармонійного поєднання інтересів природи та людини, який повинен лежати в основі формування архітектурного середовища міських просторів, здатного розвиватися природно, пристосовуючись до місцевих умов з урахуванням ландшафтних особливостей оточення, створюючи нові соціокультурні зв'язки [119]. Автор архітектурної екопсихології В. Іовлев обґрунтував, що класифікацію просторів необхідно проводити на основі сучасних екологічних процесів та просторових уявлень, з позиції філософії, психології та естетики. Оцінюючи просторовий потенціал середовища з численних показників якості він виділяє основні: щільність, ресурс, комфортність, екологічність [94].

Екологічний слід (ecological footprint) міста – це комплексний індикатор сталого розвитку, що відображає негативний або позитивний вплив людини на довкілля. Він формується з таких показників як кількість споживаної води, виробленого сміття, займаної площі та палива, що припадає на одну особу [247]. В даний час міста займають близько двох відсотків від поверхні землі, проте при цьому вони споживають понад 75 відсотків світових ресурсів. Метаболізм міста багаторазово перевищує його власні потреби і можливості, негативно впливаючи на навколишнє середовище і, отже, на саму людину. З погляду позитивного впливу на довкілля, розвиток міських просторів та систем пішохідних зв'язків є засобом більш раціонального використання просторових ресурсів, які сприяють скороченню викидів, підвищенню ефективності використання міських просторових та інших матеріальних ресурсів.

Таким чином, міські відкриті простори, що скорочують екологічний слід міста, є засобом та резервом підвищення сталого розвитку урбанізованого середовища. Архітектурне середовище цих просторів здатне детермінувати певний спосіб життя людей, формувати їх поведінку, гуманізувати міське середовище, тому воно має бути сформоване таким чином, щоб кожна людина, потрапляючи до нього, почувала себе максимально комфортно.

1.2. Огляд наукової літератури та визначення внутрішньоквартальних просторів

Дисертаційна робота побудована на основі фундаментальних вітчизняних та зарубіжних досліджень (рис. 1.4), що охоплюють різні галузі:

- 1) основи урбаністики, принципи розвитку сучасного міста, специфіка міського життя вивчені з прикладу робіт В. Глазичова [56], Дж. Джекобс [63], К. Лінча [259], Д. Адамса [244], Й. Гела [60], В. Вучіка [272], Л. Крієра [253], Д. Г. Шейна [265], О. Крашеніннікова [121], Б. Посацького [181] та ін.
- 2) дослідження, які присвячені розвитку та реконструкції історичних міст та міського середовища: Г. Осиченко [167, 168], Ю. Ранінський [189], О. Светлічна, Т. Радіонов [196], О. Пекарчук [169], Ю. Дорошенко [68], Б. Черкес [224], І. Линник, Ю. Тихоненко, С. Синій [141], Л. Анисимова [3], Н. Лещенко [135, 137], В. Шимко [233], В. Вечерський [41], М. Бевз [12, 13], О. Верешко [37], К. Діденко [66], Є. Казакова [96], О. Олійник [162], А. Плешкановська [176], А. Шерешевський [232], М. Ясінський [242], Г. Петришин [171], В. Куцевич [130], М. Габрель [51], В. Кодін [104] та ін.
- 3) дослідження, які присвячені історичним міським ландшафтам та панорамам міст – М. Громова [57], С. Біленкова, О. Черновський [17], Є. Водзинський [46], І. Дутка, І. Пушчінська [70], С. Дюжев [72], Г. Фесенко [216], Б. Посацький [182], Л. Апостолова-Сосса [5], М. Бевз [11], Б. Колосок [106] та ін.
- 4) дослідження, які присвячені дизайну архітектурного середовища – Н. Котельников [118], В. Шимко [233], О. Беккер [14], А. Іконніков [90], П. Нагорний [155], А. Крашенінніков [122], І. Коротун [116], М. Шелест [231], Ю. Ідак [89], М. Бевз [11], З. Яргіна [240], Н. Шебек [228], О. Савченко, О. Гаврик, В. Гетманський [195], В. Тімохін [208] та ін.
- 5) дослідження, які присвячені вивченню внутрішньоквартальних просторів та дворів – О. Козакова, Г. Кузьміна [105], К. Вербич [36], Л. Лавров [133],

О. Вахніченко [33], Ю. Че, Н. Дорофєєва [223], Є. Запоточний [82], С. Лінда, А. Рибчинський [140], О. Чабанюк [222], Н. Лещенко [134], О. Пекарчук [170] та ін.

- 6) дослідження, які присвячені збереженню об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та охороні культурної спадщини – І. Коротун, Ю. Баланюк [117], Л. Прибега [185], О. Присяжнюк [188], А. Звіряка [85], М. Бєвз [12], В. Холодок [220], О. Титова [203], В. Максимов [147].
- 7) дослідження, які присвячені проблемам історичних міст – В. Тімохін [207], М. Бєвз [12], Є. Богданова, Л. Путерман [19], О. Рибчинський [193], В. Вечерський [40], Т. Кузьменко, А. Дмитренко [128], Ю. Єгоров [76], А. Плешкановська [178], О. Конопльова [110], Ч. Дженкс [251] та ін.
- 8) дослідження в галузі відеоекології міського середовища, особливостей візуального сприйняття представлені: В. Філін [217], Р. Арнхейм [6], Г. Осиченко [166], О. Трошкіна [214], Г. Негай, О. Дорофєєв [158], О. Василенко, О. Полонська [25], І. Лисюк [143], І. Линник [142].

Поняття внутрішньоквартальних просторів та дворів історичного міста.

За Н. Бауер та Л. Шабатурою внутрішньоквартальне середовище розглядається як необхідна кожному мешканцю міста частина простору для життя – сучасного, комфортного, продуманого у всіх його компонентах та властивостях. Разом з тим, це частина історичного міста, неповторного та своєрідного, що поєднує риси та традиції різних епох та є культурним надбанням [9].

За Л. Лавровим внутрішньоквартальне середовище – це найдінамічніша, найшвидше змінювана в часі частина міста, де не виявилася спрямовуюча роль художніх норм [133].

У статті К. Вербича «Топологічне визначення внутрішньоквартального простору» дається розгорнуте пояснення «внутрішньоквартальних просторів» з точки зору топологічної моделі, де окреслюються кордони просторів і територій, які є природні (річки, водойми і т.д.) і штучні бар'єри (автодороги), що формують міське середовище і регулюють розподіл територій під те чи інше призначення. Терміном «внутрішньоквартальний» характеризується топологічне

АНАЛІЗ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

КЛАСИФІКАЦІЯ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ		
Напрямки:	Дослідники:	Що зроблено:
1 основи урбаністики, принципи розвитку сучасного міста, специфіка міського життя	В. Глазичов, Дж. Джекобс, К. Лінч, Д. Адамс, Й. Гел, В. Вучік, Д.Г. Шейн, О. Крешенінніков, Б. Посацький та ін.	Вивчається місто, історія розвитку та вплив міського середовища на розвиток громади.
2 розвиток та реконструкція історичних міст та міського середовища	Г. Осиченко, Ю. Ранінський, Б. Черкес, Н. Лещенко, В. Шимко, В. Вечерський, М. Бевз, К. Діденко, Є. Казакова, О. Олійник, А. Плевшкановська, М. Ясінський, Г. Петришин, В. Куцевич, М. Габрель, В. Кодін та ін.	Визначаються загальні принципи реконструкції структур історичних міст.
3 історичні міські ландшафти та панорами міст	М. Громова, С. Біленкова, О. Черновський, Є. Водзинський, І. Дутка, І. Пушінська, С. Дюжев, Г. Фесенко, Б. Посацький, Л. Апостолова-Сосса, М. Бевз та ін.	Вивчається роль історичних міських ландшафтів та панорам міст у розвитку та їх збереження при перетворенні міського середовища.
4 дизайн архітектурного середовища	Н. Котельников, В. Шимко, О. Беккер, А. Іконніков, П. Нагорний, А. Крашенінніков, О. Масловская, І. Коротун, М. Шелест, Ю. Ізак, З. Ярґіна, Н. Шебек, О. Савченко, О. Гаврик, В. Гетманський та ін.	Вивчається культурологія архітектури та дизайну, досліджуються проблеми організації дизайну архітектурного середовища.
5 внутрішньоквартальні простори та двори	О. Казакова, Г. Кузьміна, К. Вербич, Л. Лавров, О. Вахніченко, Ю. Че, Н. Дорофеева, Є. Запотоchnий, С. Лінда, А. Рибчинський, О. Чабанюк, Н. Лещенко, О. Пекарчук та ін.	Досліджуються внутрішньоквартальні простори, формування їх середовища та подальший розвиток цих територій.
6 охорона культурної спадщини та об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО	Ю. Баланюк, А. Прибега, О. Присяжнюк, А. Звіряка, М. Бевз, В. Холодок, О. Титова, В. Максимов, І. Коротун та ін.	Роботи спрямовані на визначення методики охорони культурної спадщини міст та об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.
7 проблеми історичних міст	В. Тимохін, М. Бевз, Є. Богданова, Л. Путерман, О. Рибчинський, В. Вечерський, В. Тимохін, Т. Кузьменко, А. Дмитренко, Ю. Єгоров, А. Плевшкановська, О. Конопльова, Ч. Дженкс та ін.	Вивчаються проблеми історичних міст, та їх подолання різними методами у сфері архітектури, містобудування тощо.
8 відеоекоекологія, особливості візуального сприйняття міського середовища	В. Філін, Р. Арнхейм, Г. Осиченко, О. Трашкіна, Г. Негай, О. Дорофеев, О. Василенко, О. Полонська, І. Лисюк, І. Линник та ін.	Досліджується вплив міського середовища на візуальне сприйняття та визначається його роль у формуванні просторів.

Рис. 1.4. Аналіз наукової літератури

взаєморозташування архітектурних об'єктів і просторів в системі міста, яке визначає їх розташування відносно меж квартала, що формуються фізичними спорудами і іншими урбаністичними бар'єрами і зонами обмеженого доступу [36].

Архітектор Р. Крієр в своїх роботах з морфології міського простору визначав внутрішні простори історичних кварталів, як захищені від погоди і навколишнього середовища території, які ставали відповідними символами приватної сфери життя [253].

Під словом «двір» розуміється певний простір у безпосередньому взаємозв'язку з житловим будинком (будинками), що є місцем забезпечення різних потреб людини. По суті, двір — не особистий, а колективний простір, який перебуває на перетині низки функцій.

О. Трошкіна характеризує двір – як елементарну частку міського простору, віднесеного до певного будинку чи групи будинків, де формується чітко фіксований, замкнутий простір, який співвимірний людині [213].

Наприклад, теоретик та архітектор О. Гутнов характеризував двір, як чітко фіксований, замкнутий простір. Його замкнутість означала ізоляцію: як правило, двори з'єднувалися між собою за допомогою арок або наскрізних проходів, утворюючи складну систему внутрішньоквартальних просторів, які пронизували в окремих випадках великі ділянки міської території. Просторова відокремленість двору була мірою людського масштабу. Вона задавала природний модуль забудови, і при цьому виконувала важливу соціальну функцію. В середині кварталу формувалася елементарний, але дуже важливий тип універсального простору громадського призначення – двір. Двір був місцем спілкування, мав свою історію, свої міфи і легенди, а в чомусь диктував свої правила поведінки. Він був для кожного мешканця «першою сходинкою від власної квартири до простору міста» [28, 58].

Йен Гел у книзі «Міста для людей» виділяє показники часу перебування мешканців на території двору, як основні «маркери» соціальноактивного простору [60].

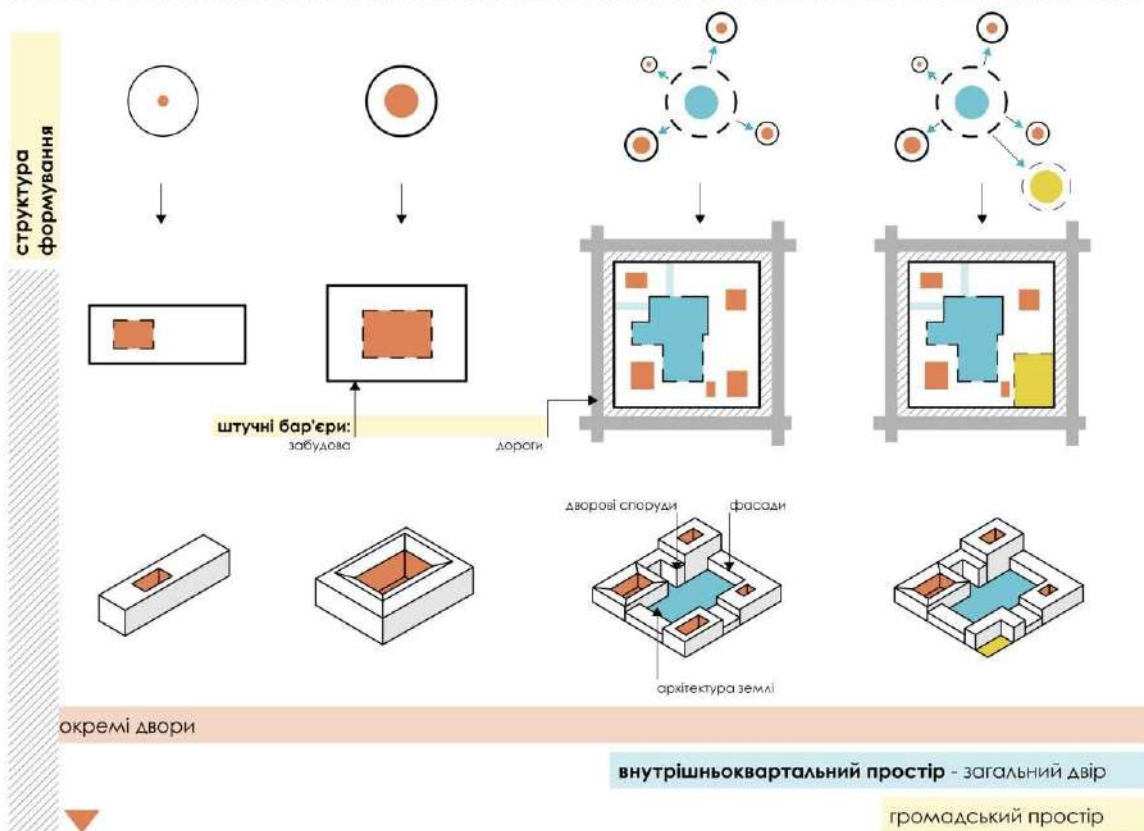
Двори історичного міста в даний час мають наступні позитивні якості: архітектурне та типологічне багатство; різноманітність функціональних елементів; комфортний масштаб; розвинену соціальну інфраструктуру; безліч об'єктів культурної спадщини.

Ще треба згадати і окремі типи просторів у історичній забудові міст, такі як *двір-колодязь, прохідний двір, атриум, курдонер, пасаж* (рис. 1.5):

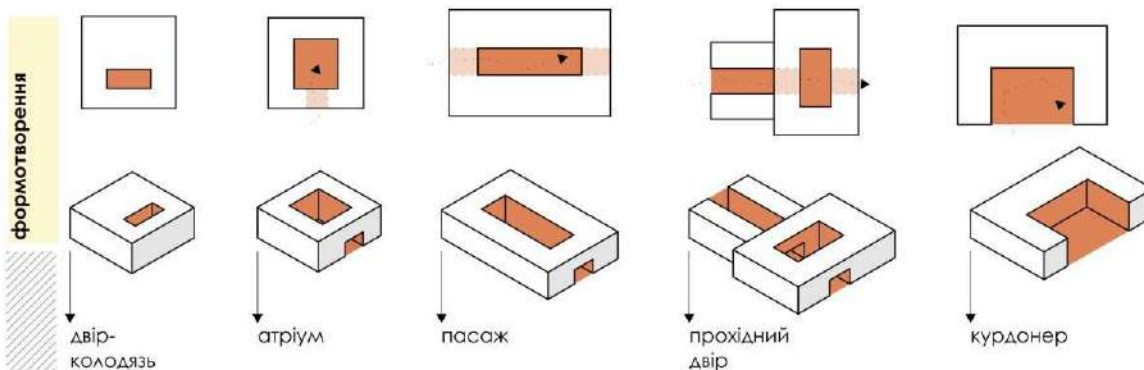
- Двір-колодязь – це двір, утворений стінами багатопверхових будинків, які розташовані поряд один з одним при зблокованій забудові. Пройти у двір можна через арку. Найчастіше такі двори погано освітлені, що є негативним фактором для безпечного проходження цих дворів у вечірній час;
- Прохідний двір утворюється з декількох дворів, які об'єднуються наскрізними проходами у інші двори;
- Пасаж – багатофункційна будівля з незалежними, переважно торговими, одиницями розміщеними двома паралельними рядами вздовж транзитного відкритого чи перекритого громадського простору, котрий був найкоротшим сполученням між суміжними міськими вулицями [190];
- Атриум – це закритий внутрішній двір, центральна частина будинку з отвором у даху. Він може бути як відкритим, так і закритим і, як правило, розвиненим у вертикальному напрямку;
- Курдонер – парадний двір палацу (садиби, особняка), утворений основним корпусом і боковими крилами-флігелями (рідше колонадою та ін.), що виступають з його боків.

Підсумовуючи всі твердження можна дати загальне визначення внутрішньоквартальних просторів, які містять в собі, по-перше: простір (двори), вертикальні поверхні (фасади), архітектуру землі (рельєф), дворові споруди, озеленення, малі архітектурні форми та вуличне освітлення (рис. 1.5), та, по-друге, є самостійною, складно-функціональною структурою міського архітектурного середовища, яка забезпечує зв'язок: житловий будинок – дворовий простір – міські території. У свою чергу з цих визначень можна зрозуміти, що для людини внутрішньоквартальний просторів є одночасно найменшою одиницею

ВИЗНАЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

ТИПИ ДВОРОВИХ ПРОСТОРІВ

ФУНКЦІЇ ДВОРОВИХ ПРОСТОРІВ

історичні періоди	Доісторичний період (поява людини - 3000 до н.е.) поява писемності	Античність (800 до н.е. - 476 н.е.) руйнування Риму	Середньовіччя (476 - 1492 рр.) відкриття Америки	Ранній новий час (1492 - 1789 рр.) Французька революція	Новий час (1789 - 1914 рр.) Перша світова війна	Новітній час (1914 р. - сьогодні)
функції	- парадний, ритуальний господарський.	- парадний.	- парадний, господарський.	- парадний, господарський.	- житловий, громадський, господарський.	- житловий, громадський, мистецький, господарський.

Рис. 1.5. Визначення внутрішньоквартального простору

відкритого громадського простору і найбільшою одиницею особистого простору, своєрідною перехідною зоною між містом і власним житлом [2].

Трансформація в архітектурі. Слово «трансформація» (від латинського *transformatio* – перетворення) означає перехід одного об'єкту з визначеними якісними та кількісними характеристиками у об'єкт з іншими якісними та кількісними характеристиками під дією як зовнішніх, так і внутрішніх впливів та з певною метою (рис. 1.6) [101].

Застосування трансформації для внутрішньоквартальних просторів історичних міст є одним з актуальних напрямків в містобудівній практиці, оскільки, вона пов'язана з перетвореннями архітектурно-просторової організації дворів.

Трансформація передбачає якісне перетворення історичного середовища дворів з урахуванням контексту, який спостерігається у внутрішньоквартальних просторах з динамічними зв'язками.

Якщо в загальному розглядати трансформацію, як реконструкцію кварталів в історичних міста, то можна вирішити такі завдання:

- виявлення цінних елементів морфології кварталу, які потребують збереження;
- розкриття структурних закономірностей розвитку кварталу, яке дозволяє визначити міру та спрямованість допустимого втручання у структуру, що склалася.

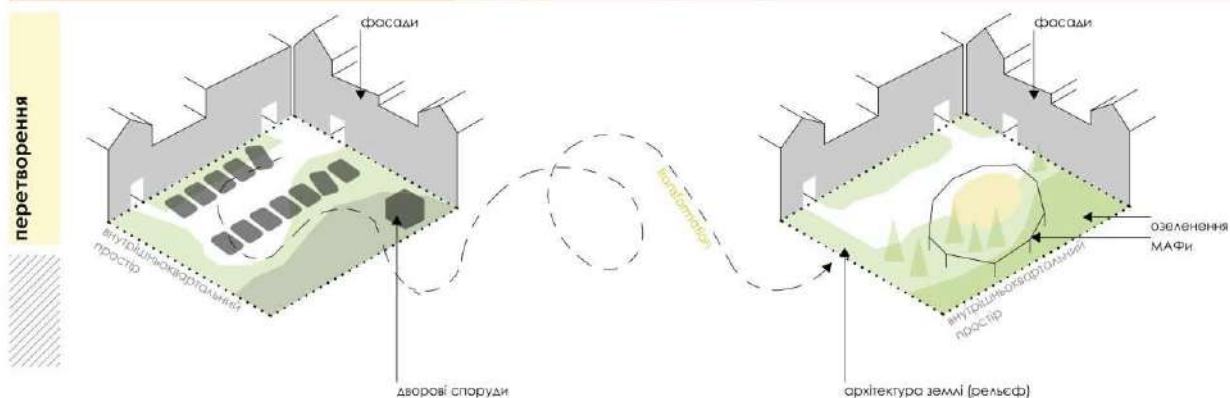
Таке вирішення поставлених завдань пов'язане з вивченням:

- окремих будівель;
- внутрішньоквартальних просторів та окремих парцелей;
- загальної структури кварталу.

Аналіз розвитку планування та забудови кварталу (або кварталів) ґрунтується на матеріалах історико-архівних досліджень: історичних планах і панорамах, описах забудови за архівними матеріалами, а також на результатах натурних обстежень – ретельному огляді історичного планування, меж землеволодінь (парцелей) та кожної збереженої будівлі.

ПОНЯТТЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ

передбачає якісне перетворення історичного середовища дворів з урахуванням контексту, який спостерігається у внутрішньоквартальних просторах з динамічними зв'язками

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

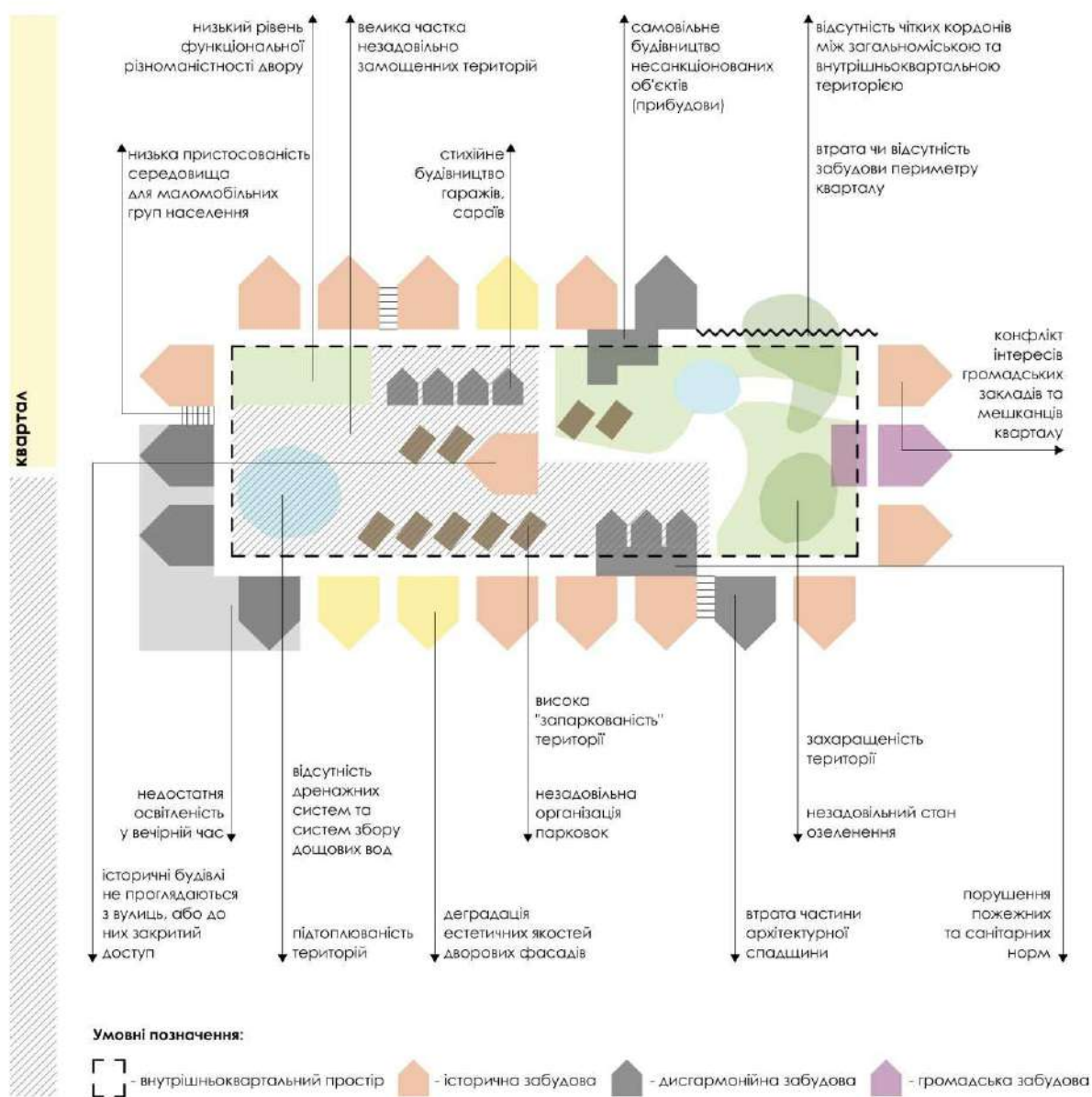

Рис. 1.6. Трансформація та загальні проблеми внутрішньоквартальних просторів

Зусилля щодо збереження внутрішньоквартального середовища не можуть бути ефективними без створення та вдосконалення методу одночасної трансформації історичного кварталу, архітектурного ансамблю, комплексу загалом. Така комплексна трансформація архітектурно-історичного середовища внутрішньоквартального простору дозволяє вирішити ті завдання, які не можна виконати у рамках реставрації чи реконструкції одного об'єкта. Крім інтересів власне внутрішньоквартальних просторів (дворів) ставляться такі питання, як загальна система фасадів всередині двору, варіації використання планувальних можливостей квартир чи приміщень на перших поверхах, зміна функцій будівель шляхом переорієнтації їх на культурно-побутове використання, а також – благоустрій та озеленення. До цього слід додати вирішення проблем організації транспортного та пішохідного руху, формування нових ансамблів, а також пропорційності встановлення окремих сучасних об'єктів в історичному середовищі.

Внутрішньоквартальні простори, що трансформуються, повинні враховувати сучасні інженерні вимоги та інтереси мешканців даної території. Насамперед це стосується перших поверхів будівель чи будівель з багатофункціональним характером всередині дворів.

При створенні нового планування всередині кварталів важливим елементом трансформації може стати організація пішохідного руху. Відомо, що людська «стежка» прокладається найбільш зручними і короткими шляхами – через різні прохідні двори, арки та провулки. При зміні міського середовища слід надавати раціональну спрямованість у різних варіантах: це і зелені алеї, і обладнані місця відпочинку, та зв'язки з торговими, офісними точками всередині кварталів.

При реорганізації великих житлових кварталів в історичному місті, за рахунок зносу знецінених або занедбаних будівель та санації території [134], з'являються територіальні резерви, за рахунок яких можна розкрити внутрішні двори та використовувати їх для створення рекреаційних, спортивних та інших комплексів.

Зростаючі потреби міст неминуче змушують впроваджувати в стару забудову окремі об'єми з новими сучасними технологічними вимогами. Заміна окремих будівель або групи будівель необхідна під час функціонального оновлення старої забудови. Надання історичним будівлям та просторам функцій суспільно-культурного характеру не може у повній мірі задовольнити соціально-економічні потреби історичного міста, яке розвивається.

Пристосування внутрішньоквартальних просторів історичного міста до сучасного життя веде до нівелювання традиційного вигляду, оскільки втручання відбувається у внутрішні, проміжні неструктурні міські простори, найчастіше це пустирі, що знаходяться поза зором.

Таким чином, трансформація внутрішньоквартальних просторів кварталів історичного міста може дозволити розвиватись дворам у правильному напрямку та стати самостійним методом збереження архітектурної спадщини.

Проблеми формування комфортного середовища внутрішньоквартальних територій. У своєму загальному розумінні внутрішньоквартальний простір є перехідним щаблем від особистого простору квартири до території загальноміського користування. Саме двір – основа комфортного довкілля. Формування житлового двору відбувалося одночасно з появою житлової забудови під впливом змінних соціально-економічних відносин на різних етапах розвитку суспільства загалом [20]. Відповідно, на кожній стадії розвитку двір як частина житлового середовища мав свій власний характер та відповідав потребам свого часу.

Часи змінюються, у двір заходять нові функції, викликані сучасними потребами людини, проте «вічні» життєві функції залишаються незмінними.

Внутрішньоквартальні простори історичних міст можна систематизувати за споживчою ознакою та функціональним наповненням, а саме:

- комфортна доступність до рекреаційних об'єктів, наприклад, до скверів, парків, лісопарків та інших озелених та природних об'єктів;
- соціальний добробут, тобто можливість збереження та зміцнення сформованих соціально-економічних зв'язків;

- пішохідна доступність до робочих місць за рахунок оптимального містобудівного зонування території;
- розміреність повсякденного життя, досягається різними прийомами функціонального зонування дворового простору;
- безпека кварталу з точки зору соціальної безпеки та зниження конфліктів сполучення пішохідних зон та проїжджих частин вулиць.

Основні проблеми внутрішньоквартальних просторів (рис. 1.6):

- відсутність чітких кордонів між загальноміською та внутрішньоквартальною територією;
- відсутність загального доступу до дворів, де знаходиться історична забудова;
- стихійна забудова несанкціонованими об'єктами всередині кварталів (склади, гаражі, нове будівництво без погоджень);
- втрата частини архітектурної спадщини та деградація естетичних якостей пам'яток архітектури (дворових фасадів), а також проблема сприйняття внутрішньоквартального простору самими мешканцями;
- незадовільна організація місць для паркування автотранспорту;
- порушення пожежних та санітарних норм;
- проблема відповідності дворового простору вимогам різних груп мешканців;
- підтоплюваність територій через відсутність ефективної системи відведення поверхневих, дощових та талих вод;
- низька пристосованість середовища для маломобільних груп населення;
- низький рівень безпеки (насамперед через недостатню освітленість);
- низький рівень функціональної різноманітності рекреаційної інфраструктури та відсутність унікального та позитивного духу місця.

Основна проблема дворів в історичній забудові в тому, що крім мешканців ними користуються співробітники офісних та адміністративних будівель, розташованих у кварталі, і клієнти магазинів та кафе на перших поверхах.

Важливо, щоб проекти трансформації внутрішньоквартальних просторів передбачав чітке зонування для різних груп населення. Організація пішохідних шляхів в таких просторах повинна враховувати насамперед історично складені наскрізні проходи через квартал. Пішохідні доріжки можуть використовуватися як елемент навігації – наприклад, якщо всередині двору розташований об'єкт культурно-історичної спадщини, шлях до нього може бути вимощений відмінним від інших покриттям. Зони активного відпочинку краще уникати у невеликих дворах, а зони тихого відпочинку слід розташовувати в кожному замкнутому або напівзамкнутому просторі, сформованому історичною забудовою.

Таким чином, виникає необхідність визначити шляхи вирішення вищеповисаних проблем в умовах вже існуючої історичної забудови та розробити модель трансформації сучасного двору чи внутрішньоквартального простору.

1.3. Аналіз закордонних та вітчизняних прикладів впорядкування внутрішньоквартальних просторів

Історичні міста, що налічують не одну сотню років, мають цілий комплекс проблем, пов'язаних як з реконструкцією окремих будівель, так і кварталів та цілих районів.

Проблема збереження та використання історико-архітектурної спадщини в процесі трансформації історичних кварталів – одне з найактуальніших та найскладніших питань у сучасному містобудуванні. Перетворення планувальної та просторової структури історичного міста, формування забудови його вулиць та площ, житлових районів та кварталів, внутрішньоквартальних та громадських просторів, зон відпочинку передбачає прийняття таких рішень, при яких місто та його окремі частини не будуть втрачати архітектурну своєрідність, яка склалася протягом століть.

Містобудівна діяльність європейських міст дає приклади, які демонструють унікальні та різноманітні за своїми особливостями підходи та практичні методики комплексних трансформацій середовища. Це складний комплексний процес, який

поєднує нові та існуючі архітектурні форми у системі історичних міст, трансформує планувальну структуру квартальної забудови та внутрішньоквартальних просторів, а також здійснює взаємозв'язок із новими архітектурними рішеннями.

Закордонний досвід трансформації дворів. Для вивчення закордонного досвіду перетворення внутрішньоквартальних просторів та дворів було проаналізовано архітектурно-планувальні рішення трансформації дворових території у історичних кварталах різних європейських міст з Австрії, Угорщини, Німеччини, Чехії та Польщі.

Австрія. Першими прикладами трансформації стали три різні внутрішньоквартальні простори у Відні (рис. 1.7).

Першим прикладом стала Австрійська академія наук, яка хоче створити сучасний дослідницький центр «Campus Academy» у центрі Відня та водночас відродити життя у старому університетському районі. Основним компонентом архітектури є цілеспрямоване відкриття історичного кварталу. Тут планується, як і повна реконструкція університетської будівлі, так і створення у закритому дворі нового багатофункціонального простору, який буде спонукати до зустрічей, роздумів та взаємодії студентів.

Наступний приклад перетвореного внутрішньоквартального простору теж знаходиться у Відні. Всередині двору знаходиться одно- та двоповерхова малоцінна забудова. Відповідно до плану трансформації цієї території, її було зменшено до 20%, а відкриті простори та односкатні дахи були озеленені. Проект дав поштовх для подальших структурних змін у кварталі. На відкритій ділянці збудували будинок-вставку. Цей реконструйований квартал став зразком правильної інсоляції та аерації у внутрішньому дворі. Озеленення двору та плоскі дахи забезпечили високу якість життя та покращили мікроклімат посеред щільно забудованої міської території.

Третій приклад показує також реконструйований житловий будинок та його внутрішній дворик у Відні. Цей будинок відноситься до періоду пізнього бароко та був побудований близько 1780 року. Він служив житловим будинком для

ЗАКОРДОННІ ПРИКЛАДИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

Австрія

Рис. 1.7. Приклади перетворення внутрішньоквартальних просторів та дворів у Австрії

тодішніх підприємців-початківців. Наразі було проведено масштабні заходи з реконструкції та трансформації самої будівлі та витягнутого, прямокутного внутрішнього двору, також було відновлено галереї всередині двору.

Гарним прикладом трансформації внутрішньоквартальної території може бути простір музейного комплексу квартала Йоаннеума (Joanneumsviertel) у Граці. У 2005 році міська влада розробила генеральний план реконструкції району в центрі Граца з метою надання належного приміщення для трьох музеїв: Нової галереї, Музею природознавства та Державної бібліотеки Штирії. Розширення музею було спроектовано завдяки підземному простору у внутрішньому дворику та є дворівневим трапецієподібним крилом, яке об'єднує три історичні будівлі музеїв та створює додатковий підземний простір з світловими ліхтарями, які освітлюють підземні приміщення: різноманітні заклади для відвідувачів, зокрема кафе-ресторан та магазин. Така реконструкція внутрішнього простору комплексу із забезпеченням покращеної видимості та доступу до старих будівель забезпечила історичному центру міста нову громадську площу, де культура, мистецтво та місто ідеально переплелись одне з одним [252].

У місті Лінц був реконструйований житловий будинок XVI ст. разом з внутрішнім двором. Цей проект послужив полем для експериментів щодо інноваційних методів реконструкції та спеціальних рішень, як і в споруді, так і в оздобленні дворику всередині: відкриті гвинтові сходи було зроблено з використанням збірного бетонного елемента з адаптацією перил з іншого проекту.

У місте Еггенбург також був реконструйований житловий будинок XVI ст. разом з внутрішнім двором. Було відновлено озеленення всього двору та створено закленну терасу, яку було прибудовано до історичного флігелю будівлі.

Угорщина. Наступним прикладом для розгляду трансформації внутрішньоквартальних просторів – є Угорщина разом з шістьма кварталами у Будапешті (рис. 1.8).

Перший реконструйований квартал Liget City створює концепцію трансформації, яка тісно інтегрує ряд історичних будівель в існуючий квартал у центрі міста Будапешт та створює нові будівлі з різним функціональним

призначенням. Квартал Liget City має урбаністичні та історичні зв'язки з навколишнім районом, і надає пропозиції для максимального зв'язку між об'єктом і містом, включаючи існуючі пішохідні маршрути. При реконструкції внутрішньоквартальних просторів цього кварталу було створено громадський простір – відкриту пішохідну вулицю, а також напівприватні внутрішні дворики біля будівель, які пов'язані з хостелами та коворкінгами, а також ресторанами.

Наступним проектом реконструкції цілого кварталу став конкурсний проект будівництва нового кампусу у центрі Католицького університету Петера Пазманя. Метою проекту було знайти баланс між історичною архітектурою, представленою палацами, традиціями католицизму та сучасною архітектурою, представленою запланованим кампусом. Існуючі палаци на території мають бути відреставровані з історичною вірністю та відповідно до сучасних технічних вимог та нових функцій. Також в цьому проекті постало питання створення рекреаційних зон на відкритих просторах. Сади у дворах мали б стати акцентами та поєднати історичну та сучасну забудову.

Двори Гожду в єврейському кварталі Будпешта – це двохсотметровий коридор, що з'єднує шість дворів семи п'ятиповерхових будівель між двома вулицями. Комплекс будівель був збудований на початку 1900-х років; його двори були місцем живої торгівлі, і були важливою частиною метушливого життя центру міста. У роки Другої світової війни Двори Гожду були частиною пештського гетто. Організація ЮНЕСКО оголосила цей квартал частиною Світової спадщини. Сьогодні у цих ексклюзивних реконструйованих будинках та їхніх дворах знаходяться кафе, ресторани та крамнички [29].

Далі гарним прикладом трансформації слугує дворик житлового будинку у центрі Будапешту. Його було відремонтовано у рамках програми Downtown Europe II. Також було відреставровано і вхідну браму. Трансформація цього двору відбулась за допомоги мешканців будинку та ОСББ, наступним етапом передбачена реставрація фасадів всередині дворику та покрівлі.

ЗАКОРДОННІ ПРИКЛАДИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ВНУТРІШЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

Угорщина

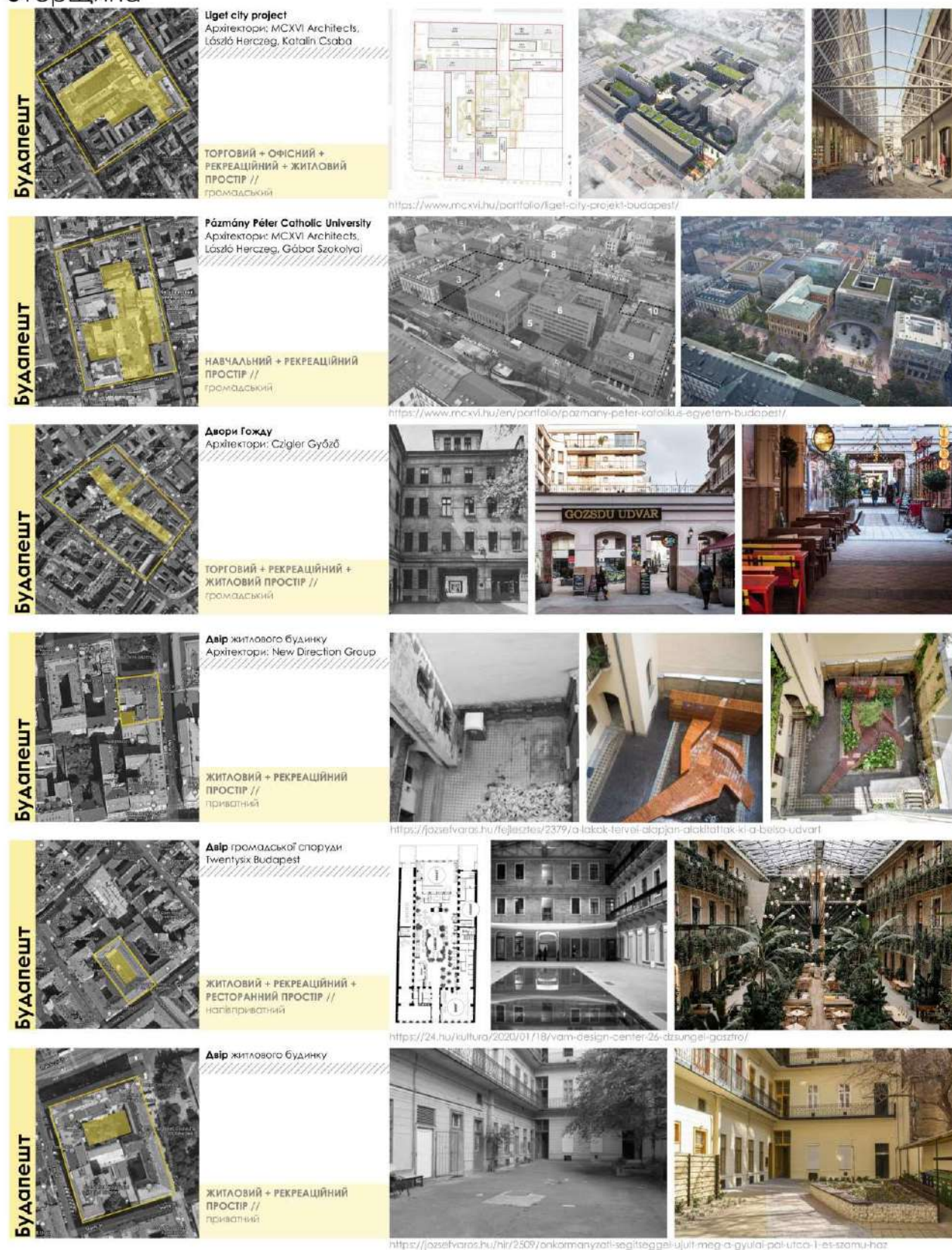

Рис. 1.8. Приклади перетворення внутрішньоквартальних просторів та дворів в Угорщині

Наступним прикладом трансформації внутрішнього дворику у Будапешті є двір громадської споруди Twentysix Budapest. Сама будівля носить громадський характер та розміщає в собі: ресторан, офіси, студію йоги. А двір трансформовано за допомогою озелення, він має вигляд справжніх джунглів в центрі історичного міста.

Останнім прикладом трансформації внутрішньоквартального простору у Будапешті став житловий дворик. Разом з реконструкцією двору місцева влада відновила і фасади житлового будинку, і відкриті галереї. Сам двір було розбито на рекреаційну зону з лавицями, а також облаштовано місце для зберігання велосипедів та оновлено бруківку.

Німеччина. Першим прикладом трансформації внутрішнього простору кварталу у Берліні став дворик у центрі міста. Разом з перетворенням дворику було реконструйовано і перший поверх будівлі. Ансамбль подвір'я та будинку знаходяться під охороною пам'ятників і входять до Берлінського списку державних пам'яток (рис. 1.9).

Наступним прикладом перетворення дворів стали Хакські двори. Це найбільший архітектурний комплекс закритих дворів в Німеччині. З 1972 року знаходяться під захистом держави як пам'ятник архітектури. Відновлені Хакські двори стали найдорожчою нерухомістю в Берліні. Житлові двори задля забезпечення нічної тиші закриваються вночі. Колишні фабричні цехи були переобладнані під офісні приміщення, які здебільшого здаються представникам творчих професій – архітекторам, інтернет-дизайнерам, PR-агентствам. Невеликі магазинчики пропонують дизайнерську продукцію, що виготовляється у Хакських дворах.

Проект «Stadthöfe» у Гамбурзі слугує прикладом реконструкції комплексу старих адміністративних будівель разом з їх дворами. Такий ансамбль розширить центр міста та включить в себе набережну. У існуючій забудові створюється різноманітний ансамбль будівель з поєднанням торгових, готельних, гастрономічних, житлових, офісних та виставкових приміщень. А внутрішні дворики формують пішохідні шляхи всередині кварталу.

ЗАКОРДОННІ ПРИКЛАДИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

Німеччина

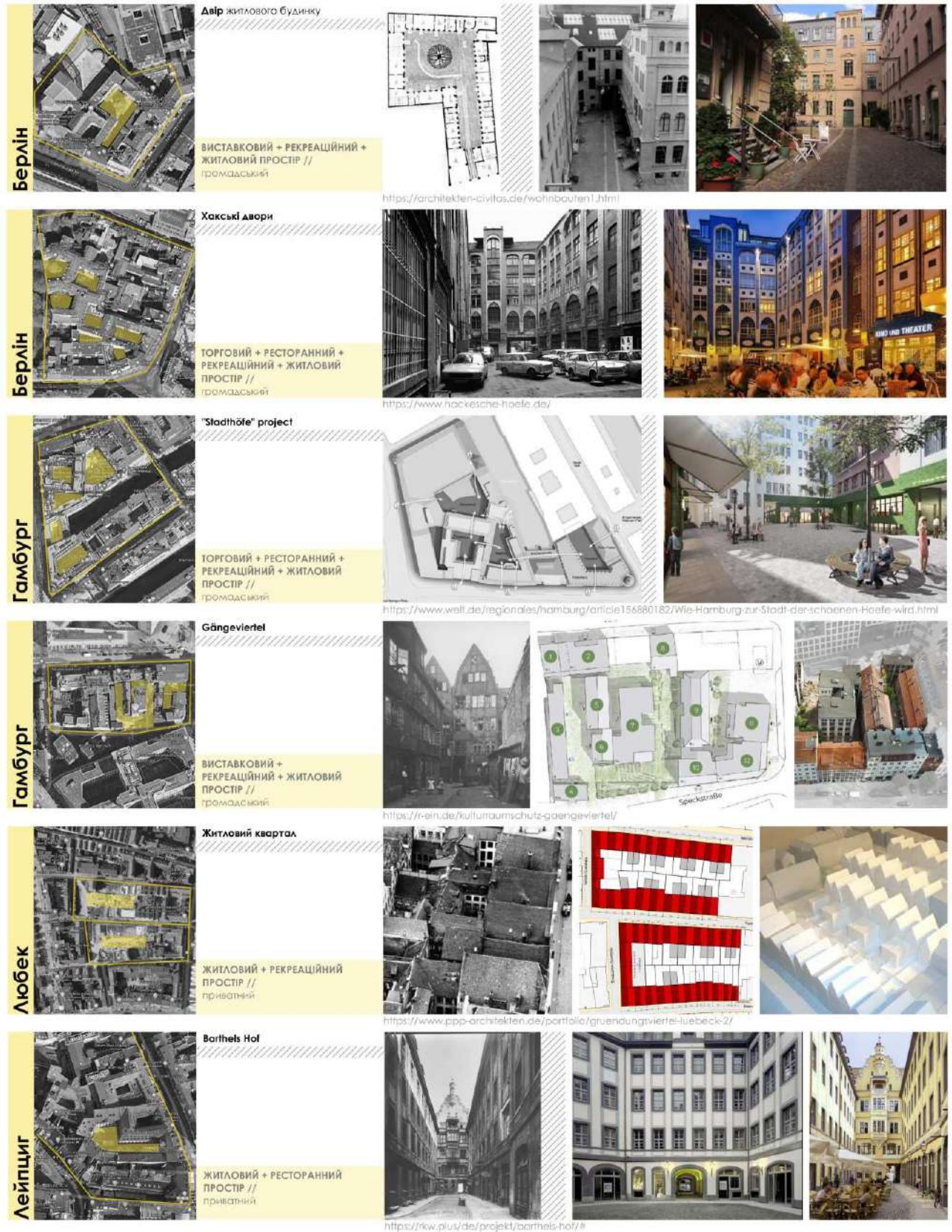

Рис. 1.9. Приклади перетворення внутрішньоквартальних просторів та дворів у Німеччині

Також у Гамбурзі є мистецький квартал Gängeviertel, який на даний час занепадає. Ідеєю для його відродження є реновація та можливість будівництва масштабних студій, майстерень, окремих кімнат та тимчасових проектних квартир. Внутрішньоквартальні простори навколо нової забудови мали би слугувати мистецьким територіями. Щоб відповідати цій місії було визначено ключові цілі, які пов'язані з цією територією: збереження історичних будівель, створення доступного житла для оренди, створення комерційних площ, доступних студій та майстерень, центру мистецтва, культури та соціальних справ, передача відповідальності та автономії під час використання комерційних площ, модернізація внутрішньоквартальних просторів та підвищення зручності використання.

Наступним прикладом трансформації кварталу може бути проект у місті Любек. Цей найстаріший торговий квартал був серйозно пошкоджений під час Другої світової війни. Наразі його сучасна забудова 1960-х рр. знесена та планується загальна реконструкція. Концепція реорганізації ґрунтується на історичних структурах старого міста, шляхом відновлення первісних вулиць та парцеляції всередині кварталу. Розміри ділянки, розроблені з урахуванням сучасних функціональних вимог, забезпечують масштаб, різноманітність і гнучкість у плані старого міста. Внутрішньоквартальний простір буде поділений на окремі історичні парцелі.

Останнім прикладом трансформації громадського простору став двір Barthels Hof у Лейпцигу. Тут теж відбулась перебудова та структурна реставрація комерційної будівлі, а також облаштування двору всередині будівлі. Зараз двір використовується як громадський простір.

Чехія. Перші три приклади трансформації внутрішньоквартального середовища знаходяться у столиці Чехії – Празі (рис. 1.10).

Перший проект – це конкурсна пропозиція реконструкції та добудови двох історичних будівель факультету мистецтв Карлового університету в Празі, облаштування дворику та тераси на даху однієї з будівель. За задумом

архітекторів двір мав слугувати виставковим центром та місцем для зібрання студентів.

Наступним великим проектом у Празі є реконструкція кварталу в історичному центрі. Проект має на меті об'єднати ряд історичних будівель та створити прохідний внутрішньоквартальний простір через всю територію проектування. Також на проекті показані ступінчасті зелені тераси та сходи, що відкривають вид на нові громадські місця кварталу.

Далі представлений концептуальний проект трансформації внутрішньоквартального простору у одному з районів Праги. Зараз цей двір використовується як велике господарське подвір'я з парковкою. Проектом передбачається створення нового функціонального зонування двору, яке включає в себе раціональне розташування рекреаційної зони, зони вигулу собак, місця паркування, господарської зони смітників тощо.

У місті Брно також був проведений конкурс для реконструкції житлової забудови *Římské náměstí* (Roman Square) та внутрішньоквартального простору з мінімальною кількістю втручань у історичну забудову кварталу. Проектом було передбачено збереження існуючих будівель та будівництво нових, які будуть вписуватись в історичне середовище. Двори будуть поєднані загальною пішохідною алеєю, яка буде об'єднувати і відкриті громадські простори і сад всередині одного двору.

У місті Літомишль було відновлено дворик Педагогічного коледжу. Дворик був непривабливий, заасфальтований та використовувався як автостоянка. Відновлений двір став привабливим куточком для студентів та громадськості. Дизайн заснований на чистих геометричних лініях і розгортається від центральної осі заднього фасаду коледжа. У внутрішньому дворику встановлена дерев'яна пергола з в'юнкими рослинами та виготовленими на замовлення дерев'яними лежачками унікальної форми. Внутрішній двір відділений від провулку сталевим парканом, чийі широкі кутові стовпи роблять його схожим більше на витвір мистецтва, ніж на «укріплення» між громадським і приватним просторами.

ЗАКОРДОННІ ПРИКЛАДИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

Чехія

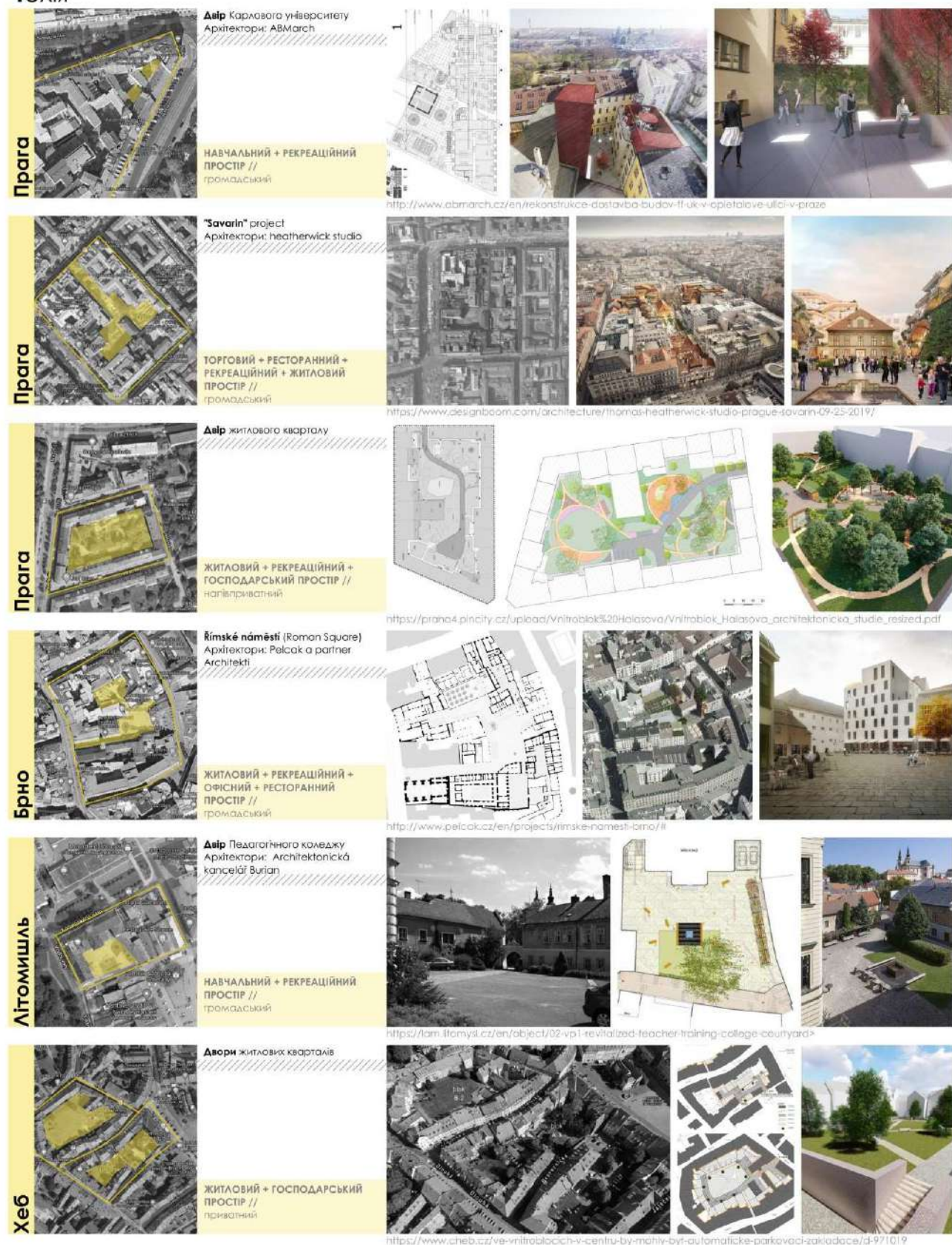

Рис. 1.10. Приклади перетворення внутрішньоквартальних просторів та дворів у Чехії

Останнім прикладом трансформації внутрішньоквартальних просторів – є проект реконструкції двох кварталів у місті Хеб. Головною ідеєю трансформації дворів стало поєднання рекреаційної зони із простором парковки, яка була б перенесена у господарську будівлю. Такий паркінг можна було б створити за допомогою автоматичного штабелера. Також при дослідженні території було запропоновано нанести на бруківку обриси вже не існуючих будинків всередині двору.

Польща. Гарним прикладом трансформації внутрішньоквартального простору може слугувати приклад двору у Гданську. Двір на даний момент є великою заасфальтованою парковкою. Проектом перетворення пропонується будівництво всередині двору нової громадської споруди для мешканців кварталу та створення рекреаційних зон для відпочинку (рис. 1.11).

Наступним прикладом стала трансформація житлового кварталу у місті Щецин. Всередині кварталу запроектовано житлові будівлі, де перші поверхи будуть пристосовані для потреб людей з обмеженими можливостями, а двори будуть слугувати рекреаційними зонами біля будівель.

У місті Вроцлав показаний трансформований фрагмент двору за допомогою спорудження дерев'яної тераси замість бетонного заощення. Таким чином, архітектори змогли організувати озеленений відпочинковий простір та залучити до обговорення мешканців житлових будинків, які в свою чергу допомогли прибрати простір.

Останніми трьома прикладами стали перетворені двори житлових будинків в місті Катовіце. Проекти трансформації дворів проводились в рамках ініціативи «Plac na Glanc». Головною особливістю цієї ініціативи є залучення мешканців у розробку концепції перетворення та участь у подальшій реалізації проектів. З простих заасфальтованих дворів створювались яскраві простори для мешканців.

Вітчизняний досвід трансформації дворів. Львів. Якщо аналізувати досвід України у проведенні трансформації внутрішньоквартальних просторів та дворів, то можна звернутись до проекту Інтегрованої концепції розвитку центральної частини міста Львова, яка виконується Німецьким товариством міжнародного

ЗАКОРДОННІ ПРИКЛАДИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

ПОЛЬЩА

Рис. 1.11. Приклади перетворення внутрішньоквартальних просторів та дворів у Польщі

співробітництва GmbH GIZ. Одним із проектів став Муніципальний розвиток та оновлення старої частини міста Львова, де було видано «Довідник облаштування міста. Правила поведінки в історичному середовищі». І розписано рекомендації щодо покращення історичних дворів. Також цим проектом упродовж 4 років було відновлено і покращено десять дворів у історичному центрі. Оновлення стосувалось лише «нижнього ярусу» дворів, тобто змінювалось неякісне асфальтне покриття, вимощувались великі зони і пішохідні доріжки, висаджуються різноманітні рослини, додавались нові вуличні меблі (рис. 1.12) [61].

Одеса. Наступним прикладом трансформації можуть бути історичні двори у Одесі, які так само служать одночасно й житловими дворами, місцями для прогулянок відвідувачів центру міста та майданчиками для літніх терас затишних кафе. На трьох перших прикладах зображені перетворені дворові простори для кафе та терас всередині дворів. Також одним із прикладів може бути двір Музею особистих колекцій Блещунова, де він використовується як громадський простір для мистецьких заходів, а галереї та сходи цього житлового двору стають глядацькими місцями імпровізованого залу для глядачів просто неба (рис. 1.13) [82]. Останній розглянутий приклад в Одесі, це трансформація занедбаного простору кінотеатру під відкритим небом. Дворик поділений на дві частини. У першій знаходяться барні стійки та проходять вечірки. У внутрішній частині, відокремленою цегляною стіною, знаходиться вуличний кінотеатр [239].

У *Києві* є також гарні приклади перетворення дворів у відкриті тераси кафе та літні майданчики для кінотеатру. Всі ці простори поєднує одна функція – заклади громадського харчування, яка слугує для відпочинку та зустрічей (рис. 1.13) .

У *Чернівцях* так само є декілька прикладів перетворення дворів, які найчастіше стосуються функції громадського харчування, у дворах створюються відкриті тераси та відпочинкові майданчики. Також є приклад відреставрованого внутрішнього дворику по вул. О. Кобилянській, 22, де крім «нижнього ярусу» повністю відновили дворові фасади, галереї та дерев'яні декоративні елементи

ВІТЧИЗНЯНІ ПРИКЛАДИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

Львів

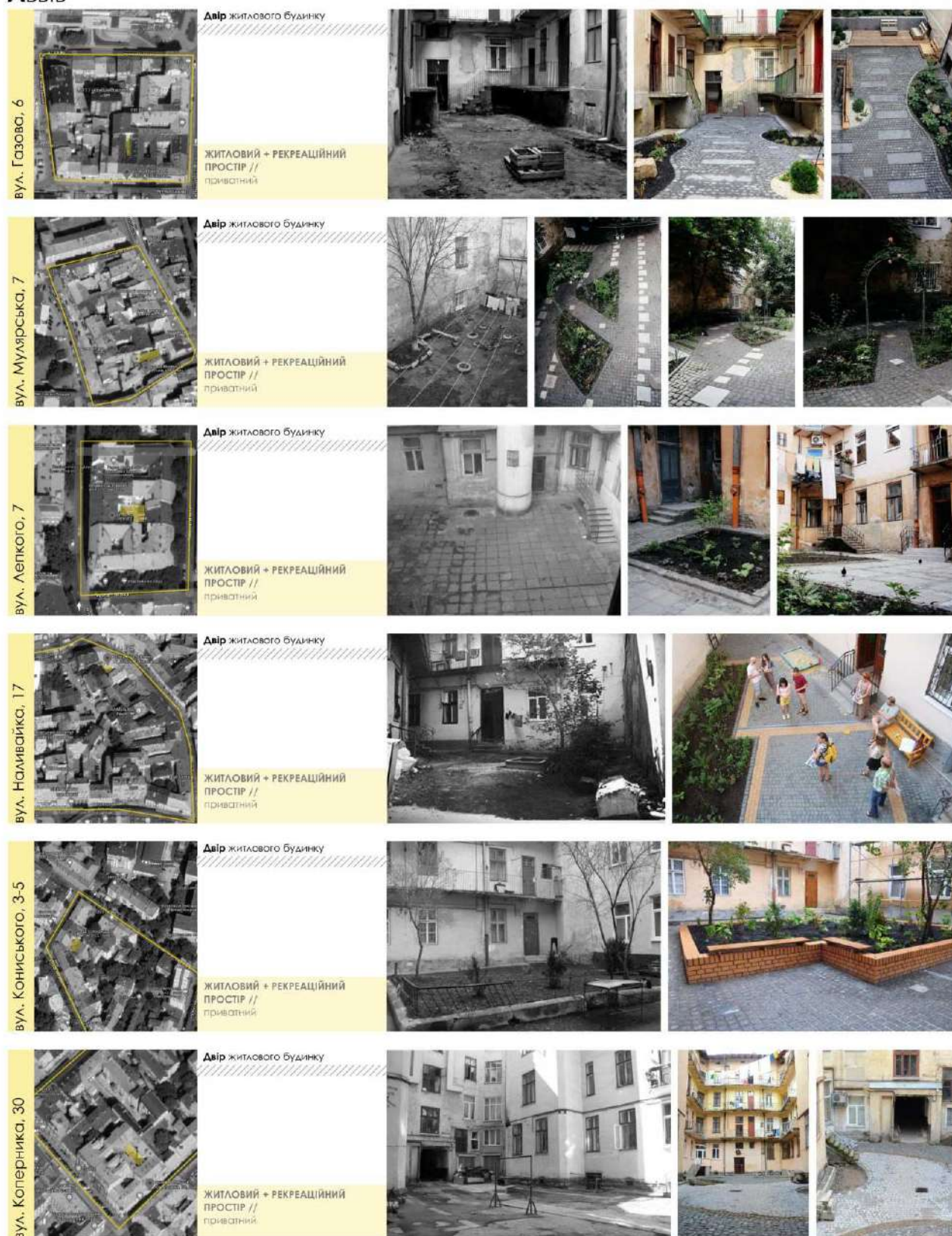
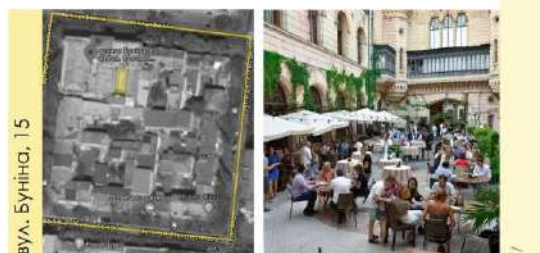
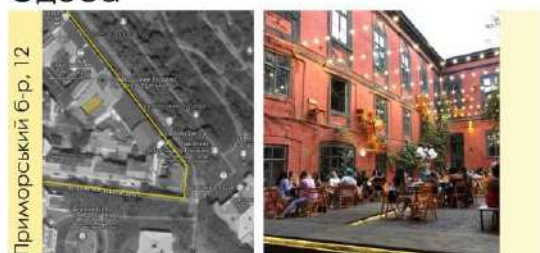

Рис. 1.12. Приклади перетворення внутрішньоквартальних просторів та дворів у Львові

ВІТЧИЗНЯНІ ПРИКЛАДИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

Одеса

Київ

Чернівці

Чернігів

Рис. 1.13. Приклади перетворення внутрішньоквартальних просторів та дворів у Одесі, Києві, Чернівцях та Чернігові

(проект Вандюк Л.Ф.). Окрім того по вул. Головній, 56 було оновлено внутрішній дворик [151] силами власниці одного з комерційних приміщень. Завдяки такій роботі було переоблаштовано закинутий дворик у громадський простір: відреставровано вхідні двері та вікна, відремонтовано арку, що веде у двір, відновлено дерев'яні елементи та перекладено замощення, пофарбовано стіни (рис. 1.13).

У Чернігові було підготовлено концепцію в рамках проекту «Back to Back: Back Youth to Backyard», що реалізовувався громадською організацією «Еко Місто» у партнерстві з «Treffpunkt Heinrichstraße e.V.» (Берлін, Німеччина) і Чернігівським обласним молодіжним центром для активації внутрішнього двору колишнього кінотеатру ім. Щорса і перетворення його на простір для культурної та соціальної взаємодії молоді зі збереженням автентичності та камерної привабливості. Там було запропоновано зробити літній кінотеатр, лекторій, міську ферму, подіум, міні-сцену [154]. Також гарним прикладом трансформації двору у музейних будівлях – є їх використання як продовження експозиції на відкритому просторі. Такий приклад був застосований у дворі художнього музею Чернігова (рис. 1.13) [62].

Підсумовуючи всі представлені перетворення внутрішньоквартальних просторів та дворів, можна зазначити, що в них лежала система цінностей архітектурної та містобудівної спадщини, характерна для певного місця та часу, яка безпосередньо впливала на форми збереження та відтворення історичного середовища. Розглянуті приклади відреставрованих та відроджених дворів є певними точками відліку зародження тканини міста, вони відіграють важливу містоформуючу роль, їх унікальне за своїм особливостям та властивостям середовище має високу історико-культурну, містобудівну, архітектурно-естетичну та художню цінність.

Грунтуючись на матеріалах подібних перетворень, необхідно визнати наявність спільних поглядів на збереження внутрішньоквартальних просторів, але, йдучи на компроміс із багатьма обставинами, їх відновлення допускає значні трансформації. Такі підходи відіграють найважливішу роль розвитку історичного

ПРОГРАМИ ВПОРЯДКУВАННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

ЗАКОРДОННІ ПРИКЛАДИ	<h2>Австрія, Відень</h2> <p>wohnfonds_wien // Віденський фонд закупівлі землі та оновлення міст</p> <p>The Vienna Land Procurement and Urban Renewal Fund (Wiener Bodenbereitstellungs- und Stadterneuerungsfonds) Фонд був заснований у 1984 році за рішенням Віденської міської ради.</p> <p>ЗАВДАННЯ ФОНДУ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - підготовка та впровадження заходів з оновлення міст; - консультування, координація та контроль субсидованого ремонту житлових будинків; - комплексна реконструкція кварталів та внутрішньоквартальних просторів; - комплексна реконструкція житлової забудови: капітальний ремонт, переобладнання мансард, горищ, реконструкція фундаментів тощо; - нове будівництво: управління нерухомістю, розробка проектів; - забезпечення якості субсидованого віденського житла через конкурси забудовників та консультативну раду з питань власності. 	 <p>renovation</p> <p>WIENNE: RENOVATION</p> <p>WIENNE provides customers with living in 140 buildings.</p> <p>The wohnfonds_wien is the contact point for all landlords and property managers who want to fundamentally renovate their houses and make use of subsidies from the City of Vienna.</p>
	<h2>Угорщина, Будапешт</h2> <p>Концепція Зеленої інфраструктури Будапешта // Міська програма розвитку від муніципального уряду Будапешта</p> <p>Zöldinfrastruktúra</p> <p>ЗАВДАННЯ ПРОГРАМИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розвиток транспорту, планування сталої міської мобільності; - "smart city"; - оновлення берегів Дунаю в центрі міста, захист від повеней, розвиток судноплавства та портів; - систематизація кадастрових даних, розвиток інтерактивної інформаційної системи; - збереження історичної цінності структури міста та житлового фонду; - соціальна реабілітація міст, підтримка реалізації місцевих програм; - розвиток громадських просторів, парків та рекреаційних зон; - розробка рекомендації щодо реконструкції громадських просторів та дворів; - вшуквання зелених фасадів, правильного відведення дощових вод, благоустрій вулиць, ремонт внутрішніх дворів у центрі міста тощо. 	 <p>BUDAPEST 2019 THE 2019 HUNGARIAN EULETTERED KONSZUM</p> <p>Budapest 2019 Environmental Research</p> <p>2019-2020 Budapest, Hungary</p> <p>BP</p>
	<h2>Польща, Катовіце</h2> <p>Проект "Plac na Glanc" // Програма від Katowice Miasto Ogrodów - Instytucja Kultury im. Krystyny Bochenek</p> <p>Проект реалізується в рамках програми «Партнерської ініціативи міст», співфінансованої Європейським Союзом, в рамках Оперативної програми «Технічна допомога».</p> <p>ЗАВДАННЯ ПРОЕКТУ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відновлення дворів. 	 <p>PLAC NA GLANC 2021</p>
ВІТЧИЗНЯНІ ПРИКЛАДИ	<h2>Україна, Львів</h2> <p>Муніципальний розвиток та оновлення старої частини міста Львова</p> <p>Проект втілюється Львівською міською радою та Німецьким товариством міжнародного співробітництва (GIZ) GmbH</p> <p>ЗАВДАННЯ ПРОЕКТУ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відновлення історичного центру міста Львів; - співфінансування реставрації житлових будинків (були відреставровані входні брами, вікна, балкони, сходові клітки, внутрішні двори та фасади). 	 <p>Допомога об'єднанню міста</p>
	<h2>Україна, Одеса</h2> <p>Проект "Дворики Одеси"</p> <p>Проект категорії: «Комунальне господарство» (Громадський бюджет Одеси)</p> <p>ЗАВДАННЯ ПРОЕКТУ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відновлення дворів. 	 <p>ДВОРИКИ ОДЕСЬКИ</p>

Рис. 1.14. Програми впорядкування внутрішньоквартальних просторів

середовища, даючи можливість зберігати від зникнення найважливіші фрагменти містобудівної спадщини (рис. 1.14).

Під час узагальнення підходів до відновлення історичних дворів, виявлено основні напрямки комплексної трансформації:

- максимально точне відтворення історичних форм із збереженням планувальної структури та цілісності історичного середовища всередині двору;
- відтворення історичних форм з локальним використанням нової стилізованої архітектури для підтримки історичного вигляду внутрішньоквартального простору;
- відтворення історичних форм з локальним впровадженням нової архітектури, що не наслідує історичні прототипи, а зберігає лише основні їх структурні параметри, що не контрастують з оточенням;
- фасадна реконструкція, яка використовує нову стилізовану, а також нову проєктовану архітектуру з урахуванням характерних для історичного міста особливостей: поверховості, геометричних параметрів, членування фасадів та ін.

Залежно від щільності внутрішньоквартальної забудови визначено такі види планувальної організації:

- максимальне розуцільнення, реконструкція лише периметральної історичної забудови, без збереження дворових споруд, створення озелених громадських просторів, паркувань;
- часткове розуцільнення внутрішнього простору кварталу, знесення малоцінної забудови, поєднання малих замкнутих та великих дворових просторів;
- збільшення щільності внутрішньоквартальної забудови та локальне відтворення традиційних замкнених дворів.

Загалом можна відзначити наявність загальних принципів, характерних для такої трансформації просторів. Це насамперед відтворення унікальних місць. У всіх перетвореннях визнавалася цінною історична планувальна схема та її зв'язок із архітектурними рішеннями. Зберігалися масштаб та пропорції архітектурно-просторових композицій, вигляд панорам та перспектив відкритих просторів,

система та особливості розбивки кварталів, ієрархія історичних архітектурних форм всередині дворів.

Висновки до розділу 1

1. Сформульовано визначення внутрішньоквартального простору де він описується, як самостійна складно-функціональна структура, яка забезпечує зв'язок: житловий будинок – дворовий простір – міські території. Сам цей простір характеризується топологічним взаєморозташуванням архітектурних об'єктів в системі міста, що формуються спорудами і іншими урбаністичними бар'єрами і зонами обмеженого доступу.

2. Визначено, що двори історичних міст в даний час мають наступні позитивні якості: архітектурне та типологічне багатство; різноманітність функціональних елементів; комфортний масштаб; розвинену соціальну інфраструктуру; безліч об'єктів культурної спадщини.

3. Запропоновано використання терміну трансформація, який передбачає якісне перетворення історичного середовища дворів з урахуванням контексту, що спостерігається у внутрішньоквартальних просторах з динамічними зв'язками.

4. Під час аналізу наукової літератури та існуючих прикладів трансформації внутрішньоквартальних просторів у Європі (Австрії, Угорщині, Німеччині, Чехії та Польщі) та в Україні (Львові, Києві, Одесі, Чернівцях та Чернігові) було сформульовано наступні завдання дослідження:

- проаналізувати проблеми внутрішньоквартальних просторів (1 розділ);
- вдосконалити методичні підходи до дослідження внутрішньоквартальних просторів (2 розділ);
- проаналізувати внутрішньоквартальні простори міста Чернівці (3 розділ);
- розробити модель функціонального взаємозв'язку різних функцій у дворах (3 розділ);
- визначити практичні рекомендації щодо перетворення різних типів внутрішньоквартальних просторів (4 розділ).

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ ІСТОРИЧНИХ МІСТ

2.1. Підходи до проведення досліджень історичних міст та внутрішньоквартальних просторів

Вивчення історії міського середовища та процесів урбанізації проходило у двох основних напрямках: дослідженні містобудування та архітектури, а також історії міста, соціальних відносин тощо. Поступово складалася особлива методологічна база досліджень, яка включає оптимальне поєднання методів та підходів різних гуманітарних та соціальних наук. Тому місто, як складна структура, аналізується дослідниками різних спеціальностей: соціологами, психологами, архітекторами, дизайнерами, урбаністами, економістами, екологами, філософами і т.д.

Розуміння міського середовища, розвитку внутрішньоквартальних просторів та їх проблем вимагає звернення до великого теоретичного досвіду дослідження міського простору зарубіжними і вітчизняними вченими. У дослідженнях розглядається сутність міста, його природа, структура, функції, особливості і функціонування міських просторів.

Внутрішньоквартальні простори є унікальними, важливими елементами містобудівної системи, так як вони сприяють розумінню структури міста, та є відображенням рівня його розвитку і культури, показником якості соціального життя.

Структуру внутрішньоквартальних просторів можна описати за допомогою чотирьох компонентів: *природного, матеріального, культурно-інформаційного і соціоантропологічного* (рис. 2.1) [200]. При цьому необхідно врахувати, що ці компоненти мають рівне соціальне значення, а зміни в будь-якому з елементів можуть відобразитись на загальному стані системи. Кожен окремий компонент може мати свою структуру і розвиватись за своїми власними закономірностями.

Разом з тим, названі елементи по-різному впливають на фізичне, психічне і соціальне життя людини.

Природний компонент внутрішньоквартальних просторів – це просторово-природний базис міста, це перетворене людиною природне середовище, в якому пропонується виділити такі об'єкти як літосферу (земля, ландшафт), гідросферу (водойми всіх типів), атмосферу (повітряне середовище міста), біосферу (рослинний і тваринний світ, флору і фауну міста). Тобто даний компонент являє собою сукупність геохімічних, кліматичних, біотичних умов (флора, фауна, якість води, атмосферного повітря і т.д.), що впливають на стан здоров'я мешканців. Даний компонент середовища покликаний забезпечувати комфортні умови проживання. Без ефективної організації його функціонування умови життя в місті стають неприйнятними і навіть неможливими, а значить нездатними задовольняти базові потреби містян.

Повністю перетворена людиною природа виявляється в *матеріальному компоненті* міського середовища. Представлений компонент є досить складним і багатогранним об'єктом, який з одного боку, має на увазі виробництво, економіку, з іншого – будівлі, громадські простори, інфраструктуру міста, в цілому. Завдяки цьому компоненту, життя в місті стає можливим, це головний механізм, що підтримує його існування та розвиток. Даний компонент у внутрішньоквартальних просторах забезпечує умови, для того щоб людина знаходила можливості для свого розвитку і задоволення своїх індивідуальних потреб.

Культурно-інформаційний компонент внутрішньоквартальних просторів є не менш важливим структурним елементом міста, і вбирає в себе знаки, символи, комунікативні мережі, відповідає за трансляцію знань, норм, цінностей. Місто як соціальний феномен можливий саме завдяки взаємодії таких елементів як комунікація, інформація, цінності, символи і т.д. У місті формуються соціальні структури, поєднуються різні форми, тут генералізуються ідеї культури та ідеї, що конструюють життя людини. Існування і ефективне функціонування культурно-інформаційного компонента середовища, є незамінною і загально визнаною

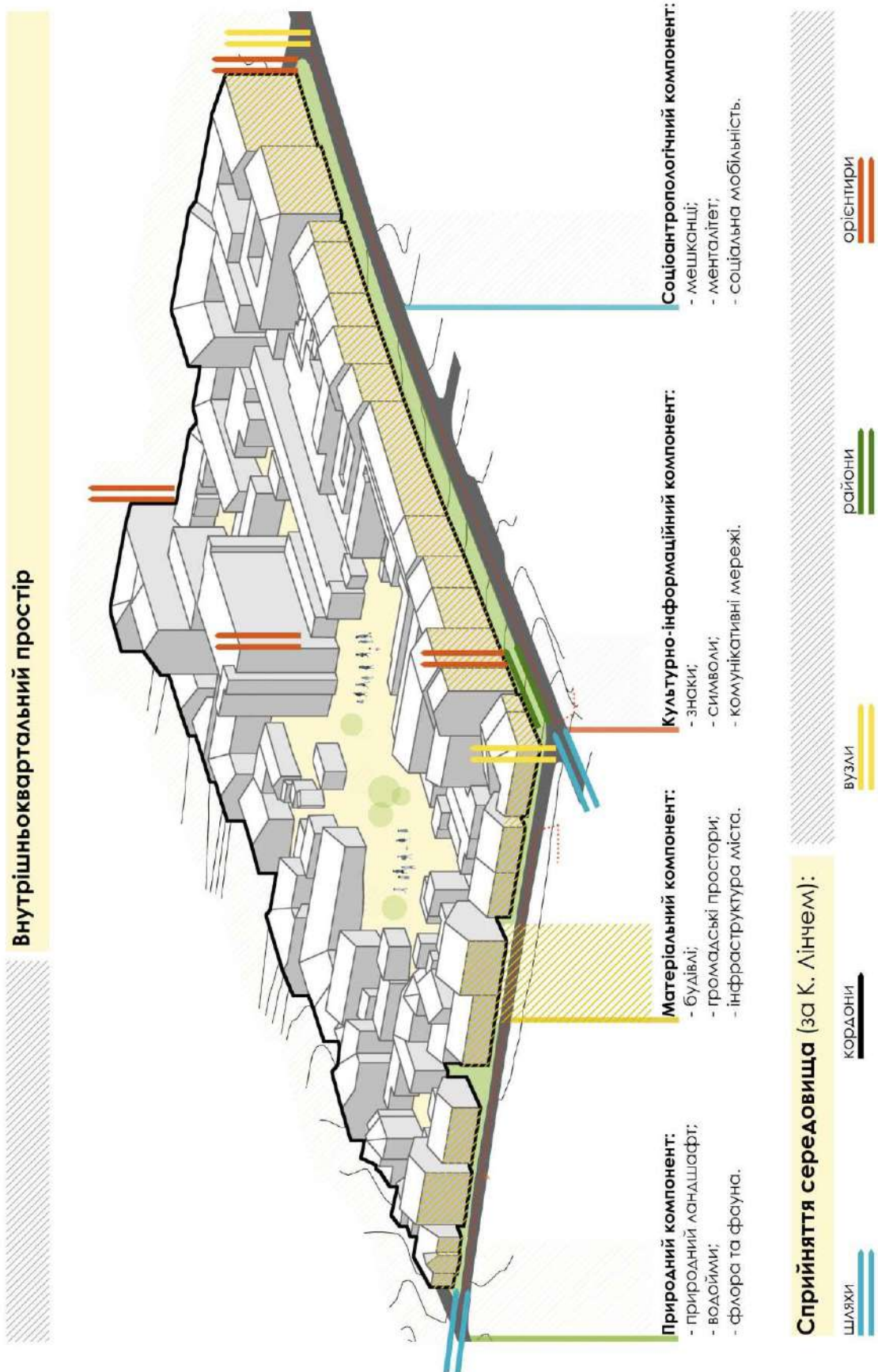
складовою сучасної цивілізації, є найважливішою умовою для розвитку міста, що визначає повноцінне життя його мешканців.

Говорити про місто як про цілісну структуру неможливо без осмислення *соціоантропологічного компонента* міського середовища. На думку Л. Когана «найважливішим, центральним продуктом міста і урбанізації в цілому є людина, відтворення її можливостей, здібностей та творчого потенціалу» [102]. Під даним компонентом маються на увазі, перш за все, люди, їх спосіб життя, менталітет, звички, статус, соціальна мобільність. Аналіз соціоантропологічного компонента міського середовища покликаний показати особливості особистості міського жителя, різноманітність соціальних груп в місті, висвітлити особливості менталітету мешканців, їх життєву позицію.

З точки зору *соціології* містом займалися М. Вебер [34, 35], Г. Зіммель. В рамках соціологічного підходу місто трактується як спільнота індивідів. М. Вебер ввів соціологічне поняття міста. У своїх роботах М. Вебер говорить про місто і міську громаду. Г. Зіммель говорив про психологічне середовище міста, розвиток рефлексивної свідомості і специфічні соціальні відносин, а також виділяв містянина як людський тип і порушував проблеми індивідуальної свободи у великому місті (рис. 2.2).

Відповідно до *соціологічного підходу* для проведення дослідження внутрішньоквартальних просторів, міське середовище, перш за все, видається не стільки певним простором, скільки динамічною системою людських (особистісних і групових) взаємовідносин і комунікацій. Багато в чому саме міське середовище формує міжособові стосунки, виконуючи свого роду посередницьку роль, а також робить значний вплив на особистісний розвиток. Можна сказати, що внутрішньоквартальні простори є унікальним соціологічним інститутом, в силу особливостей якого безліч гетерогенних людських спільнот вступають у комунікацію. М. Вебер першим запропонував структуровану систему принципів вивчення міста, яку застосовують як дослідники урбаністи, так і соціологи. На його думку, найважливішими показниками є просторові характеристики міста, господарська діяльність містян та їх ролі, кореляція між

КОМПОНЕНТИ ВИВЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

2.1. Компоненти вивчення внутрішньоквартального простору

різними групами мешканців, вплив міста на культуру, діяльність структур управління, креативну діяльність мешканців міста, динаміку різних еволюційних трансформацій відповідно до специфіки міського життя. Таким чином, М. Вебер приходиться до висновку, що поява міста в його сучасному вигляді акумулює всі чинники, що впливають на його розвиток. Ф. Тенніс розглядає місто за допомогою аналізу двох типів громадської організації, якими є соціальна спільнота і суспільство. На думку Ф. Тенніса, вивчення міста передбачає єдиний можливий варіант – аналіз функціонування міста як організму, що є невід’ємною частиною спільноти [266].

Культурологічний підхід, основи якого були закладені Л. Мамфордом і К. Лінчем [259], полягає в розгляді міста не тільки як місця проживання, а й як спільноти містян (рис. 2.2). Саме статус культурного і політичного центру сприяє тому, що навколо міського поселення з часом концентрується економічне і соціальне життя. При цьому, як свідчить історія, саме місто акумулювало у собі ресурси: матеріальні цінності, владу, знання, які до його виникнення були розосереджені в просторі, наповненому безліччю малих поселень. Міста, володіючи власною індивідуальністю, як правило, мають багато спільного між собою. В першу чергу мова йде про підвищену активність і спілкування на обмеженій території (внутрішньоквартальних просторах – дворах). Крім того, мешканці міста значно віддалені від природи, що пояснюється в кінцевому підсумку штучністю міського простору, як продукту людської творчої діяльності. К. Лінч наполягає на існуванні середовища в його абсолютній цілісності, з урахуванням найрізноманітніших зв’язків, що сформувалися в ньому. Його основною науковою тезою є міське середовище в сприйнятті людини, а структура середовища здебільшого конструюється на основі сформованих соціально-економічних відносин і культурних традицій. При цьому людське сприйняття визначається під впливом соціуму, а значить, може трансформуватися на різних етапах. Тому можна стверджувати, що формування внутрішньоквартальних просторів відбувається за допомогою вибудовування комунікацій між генераціями фізичних форм середовища і динамікою соціуму. При цьому, на

ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МІСТА ТА ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Фрагмент плану міста Чернівці	Історичне місто	Квартал	Внутрішньоквартальний простір	
	Соціологічний підхід	<p>Місто - це спільнота індивідів.</p> <p>М. Вебер, Г. Зіммель</p>	<p>Динамічна система людських (особистісних і групових) взаємовідносин і комунікацій.</p>	 <p>простір мешканців та відвідувачів</p>
	Культурологічний підхід	<p>Місто - це культурний та політичний центр.</p> <p>М. Мамфорд, К. Лінч</p>	<p>Динамічна система економічного та соціального життя.</p>	<p>простір комунікацій</p>
	Семіотичний підхід	<p>Місто - це знакова система.</p> <p>Р. Барт, У. Еко</p>	<p>Динамічна система символічних кодів культурної інформації, специфічна система знаків.</p>	<p>дух місця</p>
	Середовищний підхід	<p>Місто - це збереження історичного середовища.</p> <p>О. Гутнов, А. Іконніков, Р. Вентурі</p>	<p>Динамічна система, яка потребує привнесення "нового" без шкоди для історичного середовища.</p>	<p>історичне середовище</p>
	Системний підхід	<p>Місто - це цілісна багатогранна структура.</p> <p>Н. Антонов, Н. Криворучко, В. Товбич, Г. Лігошенко</p>	<p>Динамічна система, яка пов'язує всі елементи функціонування міста: економічні, географічні, історичні, містобудівні, соціологічні та ін.</p>	<p>історичний, соціальний, культурний простір</p>

2.2. Підходи до вивчення міста та внутрішньоквартального простору

думку К. Лінча, містобудування покликане стати однією з моделей управління діяльністю і при необхідності трансформації оточення, що має до цієї діяльності безпосереднє відношення. В рамках даного підходу місто розуміється як спільнота вільних, рівноправних людей, що володіють землею, а також самим міським центром, який об'єднує їх.

Поступово набираючи силу, місто стає не тільки духовно-культурним і політичним центром, а й соціально-економічним організмом. Л. Мамфорд розглядав місто як природне і штучне явище. У своїх дослідженнях він звертав увагу на матеріальний, соціальний і культурний аспекти міста. Також місто розглядається Л. Мамфорд в контексті його історичного розвитку [256].

У *семіотичному підході* місто розглядається як знакова система, яка є носієм і транслятором культурної інформації – відповідних символічних кодів. Представниками даного підходу є Р. Барт, У. Еко [238] та ін. Відповідно до даного підходу місто – це текст, або ж специфічна система знаків, найважливішими компонентами якої є забудова (будівлі, споруди, квартали), відкриті простори (вулиці, площі, парки, сквери, внутрішньоквартальні простори, двори), а також літературно-міський контекст (рис. 2.2). Місто визначається як цілісний культурний організм, який мав своє обличчя, де зберігається виражений в архітектурі «дух», тобто система архітектурного символізму. «Дух» міста – це його контекст, загальна структура. Умберто Еко розглядав місто в контексті знакової системи архітектури. Міський простір був для нього неосяжною сукупністю, де кожен об'єкт набував безліч значень, а місто виступало для нього місцем дії різних комунікативних кодів. Р. Барт одним з перших визначив частини міського середовища як слова, а саме місто як мову, нескінченний ланцюг метафор.

Так само це визначення можна віднести і до внутрішньоквартальних просторів, де поєднується безліч історичних знаків. При цьому міський простір має в першу чергу символічний, а не фізичний характер. Символічний характер внутрішньоквартального простору пояснюється диференціаціями каналів інформації та текстів. Таким чином, двори слід розцінювати не тільки з

зовнішньої точки зору, тобто як зміну фізичного оточення, а в першу чергу як зміну каналів надходження інформації, перехід в принципово іншу культурну атмосферу. Кожне місто перманентно і при цьому хаотично генерує свій символічний простір, що володіє унікальною структурою, в результаті чого формується локальна семіотика, яка починає функціонувати в якості автономного сегмента середовища, життєвого світу індивіда, тобто починає надавати зворотний вплив на звички, уявлення, мотивацію людських вчинків і на конкретні культурні практики.

Даний внутрішньоквартальний простір знаходиться в безпосередній залежності від загальних закономірностей соціокультурної ситуації, але при цьому володіє унікальною локальною специфікою, яка, в свою чергу, впливає на формування символічного культурного простору в цілому. Базовим значенням цього простору є величезна кількість смислових точок. Життєдіяльність мешканців міста відбувається в процесі осмислення та оцінки матеріальних та ідеальних умов життя. В даному контексті передбачається, що «дух міста» – це не тільки якісь точки життєвого простору, але й точки відліку міського простору. При цьому основне завдання точки відліку полягає в тому, що вона бере участь в організації певного порядку, коли якийсь вектор поведінки і життєвого шляху виявляється найбільш імовірним.

У 1970-х рр. стало підніматися питання про гуманність міського середовища в містах, які розвивались, а також виріс інтерес до історичної забудови та проблем її збереження. Всі ці причини зумовили появу нового напрямку в архітектурі, покликаного підтримати або створити середовище, що відповідає запитам сучасного суспільства. Таким чином з'явився *середовищний підхід*, як гуманістичний рух. Питаннями збереження історичного середовища міста, привнесенням «нового» без шкоди для оточення займалися О. Гутнов, А. Іконніков, Р. Вентурі [58, 91] та ін. В рамках середовищного підходу розроблялися наступні методи: прихованої реконструкції, інклюзивний та контекстуальний метод.

Метод прихованої реконструкції використовував прийоми роботи з історичним середовищем, які дозволяють зберігати цінні пам'ятки архітектури та оновлювати міське середовище так, щоб воно відповідало вимогам сучасного розвитку міст. Інклюзивний метод ґрунтувався на вписуванні нових будівель в існуючий контекст. Архітектор не повинен був нав'язувати містянам свою точку зору, він повинен був прагнути до створення нейтрального середовища, на тлі якого згодом могла розгорнутись інша діяльність мешканців. Контекстуальний метод був способом взаємозв'язку нового об'єкта з історичним середовищем або окремими будівлями в складі ансамблю. Принципами контекстуалізма є різновиди середовищної адаптації.

Метод прихованої реконструкції включає в себе кілька груп прийомів:

- збільшення темпів освоєння міського простору (використання внутрішньоквартальних просторів, дворових територій, дахів, підземних поверхів, просторового поєднання міських функцій) – композиційний, типологічний;
- підтримку історичної складової середовища (дотримання периметра забудови (традиційного контуру, працеляції), пластичного силуету, оздоблення фасадів, імітації (наслідування стильових особливостей забудови), аплікації (накладання на стару будівлю елементів нової архітектури), дотримання масштабності і відтворення об'ємно-планувальних шаблонів середовища (масштабна розчленованість забудови) – композиційний, стилістичний, тектонічний, морфологічний, колористичний;
- просторову різноманітність міського середовища та відповідний масштаб (пішохідні проходи, криті галереї, рекреаційні простори) – композиційний, тектонічний, декоративний;
- специфічні засоби, пов'язані з облаштуванням «контактної зони» міського простору (рельєфу, озеленення, водойми і мощення, малих архітектурних форм, обладнання вулиць, знаків і символів, пов'язаних з різними видами візуальної інформації) – декоративний, семіотичний.

В. Глазичев [56] вважав, що сучасному сприйняттю міста протистоять традиційні, тобто застарілі в його розумінні, способи проектування і вивчення

міста. З його точки зору, для міського середовища основоположною є категорія руху, тобто те, що відбувається в часі. Під цим він має на увазі культурні трансформації, що відбуваються на різних рівнях, – зміна, перетворення, становлення, зростання. Саме ці трансформації характеризують рух в культурі міста. Дослідник акцентує увагу на особливу значущість середовищного підходу до розгляду міста як найбільш оптимального феномена при аналізі багатогранної динамічної системи, якою є місто. Крім того, він говорить про необхідність співвіднесення ініціатив, висунутих містянами для трансформацій в міській культурі.

В рамках *системного підходу* працювали такі дослідники як Н. Антонов, Н. Криворучко, В. Товбич, Г. Літошенко [4, 123, 210] та ін. Даний підхід заявляв про місто, як про особливий історичний, соціальний і культурний феномен, а предметом дослідження визначив розгляд міста, як результат зв'язку і взаємодії всіх елементів культури (рис. 2.2).

Під культурним простором міста розуміється узагальнена категорія, що позначає створене людьми штучне середовище існування і самореалізації. Це організована сукупність фізичних, символічних об'єктів, технологій, нормативних та ціннісних утворень, що включають в себе не тільки матеріальні об'єкти, а й так звану «душу міста». Можна вважати, що внутрішньоквартальні простори складаються з таких елементів культури міста, як норми і цінності даної міської громади, соціальної психології міської спільноти, способу життя і менталітету містян, міжкультурної комунікації. Місто розглядається як живий організм, який можливо вивчати тільки комплексними методами. Отже, для проникнення в саму суть міста, необхідно виявити знаки міського простору, розшифрувати їх і проінтерпретувати.

Тому внутрішньоквартальні простори можна вважати штучним середовищем проживання, яке створене людиною, та як ті, що одночасно включають в себе статичні і динамічні компоненти, де здійснюється матеріальна і духовна діяльність людей. Ці простори містять в собі безліч компонентів і є складною системою для повного аналізу. Сприйняття і оцінка компонентів

міського середовища багато в чому дозволяє визначити наскільки комфортними є внутрішньоквартальні простори для людини, які можливості для трансформації вони надають та які проблеми висувають. Внутрішньоквартальні простори є багатокомпонентними та охоплюють систему, в якій є матеріальні та духовні об'єкти.

2.2. Методи дослідження внутрішньоквартальних просторів у міському середовищі

Теоретичні методи вивчення міського простору пов'язані з узагальненням і систематизацією наукових ідей архітекторів, містопланувальників, соціологів та інших науковців, що вплинули на формування сучасної урбаністики. Дані методи орієнтовані переважно на вироблення категорійного апарату вчення про місто, спрямовані на визначення об'єкта і предмета вивчення, постановки дослідницьких завдань, формулювання гіпотез та розробки наукових концепцій. Прикладні методи в міських дослідженнях задіюються для збору конкретної інформації та її використання, для внесення можливих коректив в реальний стан внутрішньоквартальних просторів. Практичні методи дозволяють вивчити їх в конкретиці якостей і властивостей, а також спрогнозувати подальший розвиток. У міських дослідженнях дані методи дуже часто спираються на методологію суміжних наукових дисциплін (рис 2.3).

Існує багато різних методів досліджень, зосереджених на окремих складових міського середовища, які надають найбільш повні відомості при порівнянні отриманих матеріалів. Їх можна розділити на такі групи:

- мистецтвознавчий аналіз для опису прикладів організації житлових дворових просторів у європейських містах, що допомагає оцінити функціональність, засоби композиції, тимчасову організацію сприйняття об'єкта [226];
- передпроектний аналіз архітектурно-містобудівної структури (рис. 2.4), зосереджений на дослідженні предметного середовища дворів;

МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ТА АНАЛІЗУ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

ТЕОРЕТИЧНІ МЕТОДИ

- 1** **методи-операції:** архітектурний аналіз та синтез, порівняння; конкретизація та формалізація у містобудівних дослідженнях; індукція та дедукція; аналогія; моделювання; експеримент.
- 2** **методи-дії:** діалектика; наукові теорії, перевірені практикою; доказ; метод аналізу систем; виявлення та вирішення протиріч; постановка проблем; метод узагальнення; побудова гіпотез.

ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ

- 1** **методи-операції:** вивчення літератури, документів та результатів діяльності; аналіз джерел дослідження; спостереження; опитування; експертні оцінки та тестування.
- 2** **методи-дії:** метод обстеження об'єктів; моніторинг архітектурної діяльності та містобудівних систем; вивчення та узагальнення досвіду; методи перетворення об'єкта; дослідна робота та експеримент в архітектурних та містобудівних дослідженнях.

ПРИКЛАДНІ МЕТОДИ

- 1** **методи-операції:** передпроектний аналіз території, визначення меж зони впливу міста центру; розміщення фокусів тяжіння населення; трасування транспортних та пішохідних комунікацій.
- 2** **методи-дії:** ландшафтний аналіз території; аналіз та оцінка території та забудови району реконструкції; функціональний аналіз території району, який реконструюється; визначення територіально-просторових резервів планувальної структури міста; історико-генетичний аналіз планувальної організації; морфологічний аналіз композиції міста; графічний аналіз композиційної структури міста.

9 ЕТАПІВ ПЕРЕДПРОЕКТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

- 1** аналіз забудови та прилеглої території
- 2** історико-архітектурний аналіз забудови та території
- 3** аналіз соціально-демографічної структури кварталу
- 4** аналіз характеру використання території
- 5** аналіз культурно-побутового обслуговування
- 6** аналіз озеленення території та організації відпочинку
- 7** аналіз санітарно-гігієнічних умов
- 8** аналіз транспортного і пішохідного руху
- 9** аналіз економічних даних

МЕТОД GO-ALONG ТА АНАЛІЗ МЕНТАЛЬНИХ КАРТ

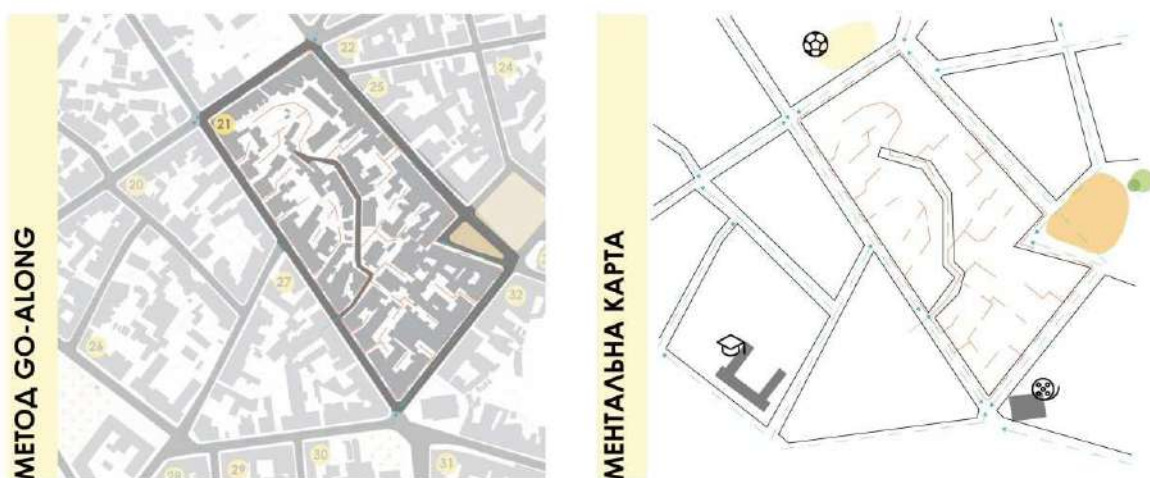
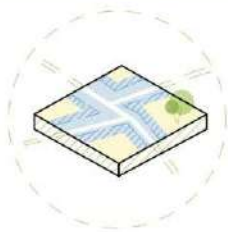
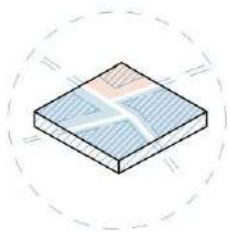
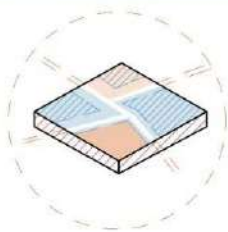
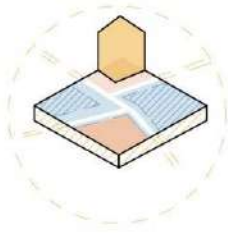
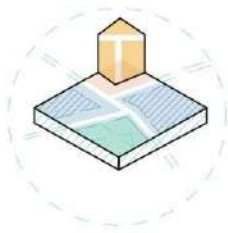

Рис. 2.3. Методи вивчення та аналізу внутрішньоквартального простору

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПЕРЕДПРОЕКТНОГО АНАЛІЗУ

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕДПРОЕКТНОГО АНАЛІЗУ	
<p>Природне середовище та екологія</p> 	<p>Рациональне використання ландшафту, виявлення цінних, резервних чи занедбаних територій.</p> <p>На рівні історичних кварталів - санітарні параметри повітря, води, ґрунту, інсоляція і аерація дворових просторів, цінні зелені насадження і ландшафт.</p>
<p>Функціональна структура та комунікації</p> 	<p>Рациональне використання території, інженерної та соціальної інфраструктури, виявлення структурно-планувальних вузлів і елементів каркаса.</p> <p>На рівні внутрішньоквартальних просторів - зонування, забезпечення населення об'єктами соціальної інфраструктури виходячи з умов транспортно-пішохідної схеми.</p>
<p>Соціально-просторова організація</p> 	<p>Призначення і використання міської території.</p> <p>Виявлення освоєних і конфліктних ділянок внутрішньоквартальних просторів, правове зонування, контроль на рівні житлової забудови, диференціація території по володінню, контролю, приналежності (парцеляції, зелених насаджень, характеру власності: міської, комунальної або приватної).</p>
<p>Історико-культурна змістовність</p> 	<p>Виявлення, охорона і використання внутрішньоквартальних просторів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.</p> <p>Цінність і привабливість міського середовища на рівні житлової забудови - пам'ятки, охоронні зони, заповідні зони і зони регулювання забудови, диференціація території за вартістю землі.</p>
<p>Художній вигляд та образна виразність</p> 	<p>Виявлення і закріплення індивідуальних художніх особливостей міського середовища (внутрішньоквартальних просторів).</p> <p>В тому числі визначення ділянок, що володіють високим містобудівним потенціалом для розвитку архітектурного ансамблю міста на рівні житлової забудови, визначення моделей і орієнтирів.</p>

НАПРЯМКИ МІСТОБУДІВНОЇ ПОЛІТИКИ

Рис. 2.4. Основні напрями та проблеми передпроектного аналізу

– соціологічний аналіз, за допомогою, якого збирають та опрацьовують інформацію з використання внутрішньоквартальних просторів місцевими жителями та їх сприйняття середовища.

За І. Кедровською [98] при дослідженні та визначенні цінностей елементів та загальної містобудівної структури історичного міста необхідно визначити:

- природні умови, в яких формувалося місто або його історична частина: природний рельєф місцевості, характерні міські пейзажі, а також послідовність історичних змін природних умов та їх вплив на розвиток міста;
- історичні періоди, що відповідають змінам планувальної структури та забудови міста;
- історичні та художні цінності та значення пам'яток, які збереглися, та їх груп, що формують просторову структуру міста чи його частини, організацію внутрішньоквартальних просторів із виявленням місць втрачених пам'яток;
- просторові зв'язки домінуючих будівель, їх груп та пунктів панорамного сприйняття забудови міста чи його окремих частин із виявленням які потребують відновлення втрачених зв'язків;
- ділянки історичного планування, що становлять містобудівну цінність: стародавні вулиці та площі, їх конфігурацію та напрями просторової організації, співвідношення ширини та висоти забудови;
- характер зв'язку планування та забудови з природними умовами (річки, водоймища, орієнтація по сторонах світу, відношення до рельєфу, ландшафту тощо);
- послідовність історичних процесів зміни складу, призначення забудови, планування та просторової побудови громадських центрів та рядової забудови;
- можливості сучасного використання пам'яток архітектури залежно від розвитку міста;
- території з археологічно цінним культурним шаром, її становище у місті та можливості освоєння і благоустрою;
- кордони історичної частини міста з виявленням втрачених елементів стародавнього планування.

Основним об'єктом передпроектного аналізу території є фізичні складові внутрішньоквартальних просторів, стан і характеристика території, взаємне розташування просторів різної конфігурації. Їх призначення та наповнення може варіюватися в залежності від необхідних в конкретному місці функціональних зон. Пішохідна та транспортна інфраструктура також впливає на способи використання дворів. Негативні кліматичні і природні складові середовища можуть пригнічуватись архітектурно-планувальними рішеннями, або, якщо ці рішення є помилковими, посилювати їх. Методи для аналізу кожної складової внутрішньоквартального простору індивідуальні, але узагальнюючи отримані результати вдається сформулювати детальне і різнобічне уявлення про обраний двір.

О. Крашенінніков у книзі «Градостроительное развитие жилой застройки. Исследование опыта западных стран» [120] відзначає, що передпроектний аналіз спрямований на виявлення та оцінку резервів і обмежень, пов'язаних з розвитком конкретної території. Складовими частинами передпроектного аналізу є оцінка природних, техногенних, соціальних, культурних, естетичних характеристик міського середовища в межах досліджуваної території. Результатом аналізу стає уявлення про «містобудівний потенціал» ділянки, який пропонується оцінювати за п'ятьма напрямками містобудівної політики (рис. 2.4).

Основні проблеми передпроектного аналізу мають два аспекти. Перший пов'язаний власне з ділянкою (дворами), другий – з їх оточенням, міським середовищем.

У своїй книзі В. Сосновський і Н. Русакова наводять дев'ять етапів передпроектного дослідження [199]:

- аналіз стану забудови та прилеглої території. На основі натурних обстежень виявляються характеристики капітальності, фізичного і морального зносу забудови, вартість реконструкції внутрішньоквартальної території.

- історико-архітектурний аналіз забудови проводиться на основі натурних обстежень, вивчення архівних, літературних і картографічних матеріалів. У процесі аналізу встановлюється наявність архітектурних та історичних пам'яток, ступінь їх цінності, характер взаємодії пам'яток з

оточуючою забудовою та міським середовищем, основні елементи зорового сприйняття архітектурних ансамблів.

– аналіз соціально-демографічної структури кварталу. В результаті аналізу виявляється чисельність населення і його склад (статеві-віковий, сімейний, соціальний, професійний).

– аналіз характеру використання території проводиться шляхом виявлення всіх функціональних елементів кварталу, розмірів ділянок різного призначення. В результаті аналізу встановлюється доцільність певних реконструктивних заходів, повноцінність складу функціональних зон, відповідність розмірів ділянок і балансу території чинним нормативам.

– аналіз культурно-побутового обслуговування населення. Його метою є виявлення рівня обслуговування населення, характеру використання сформованої системи культурно-побутового обслуговування в досліджуваному кварталі і в прилеглий до нього зоні. У процесі аналізу уточнюється перелік і розміщення діючих установ, радіуси їх обслуговування і т.д.

– аналіз озеленення внутрішньоквартальних територій і організації відпочинку населення. Виявляється відвідуваність озелених територій різними віковими групами населення та характер відпочинку. Аналіз існуючої структури озелених територій проводиться шляхом виявлення основних типів дворів і їх оцінки за ступенем озеленення, благоустрою, можливостей використання для відпочинку, а також прийомів озеленення.

– аналіз санітарно-гігієнічних умов проводиться в трьох напрямках: встановлення меж шкідливого впливу промислових підприємств, розташованих поблизу досліджуваного кварталу; визначення ступеня відхилення від норм інсоляції та аерації; встановлення меж нормального для людини санітарно-гігієнічного режиму на території кварталу.

– аналіз транспортного і пішохідного руху. Виявляється місце досліджуваного кварталу в транспортній структурі міста, характер і інтенсивність транспортного та пішохідного руху по основних напрямках. Досліджується рух населення, закономірність розселення щодо місць роботи.

– аналіз економічних даних. Проводиться збір та аналіз матеріалів, які характеризують ефективність використання території, техніко-економічні показники забудови.

Підсумки передпроектного містобудівного аналізу зводяться в комплексний опорний план.

Соціологічний аналіз, як спосіб зчитування запитів містян. Фізичний шар міста не може існувати сам по собі. Він завжди використовується людиною для задоволення своїх численних потреб, таких, як транзит, відпочинок або розваги. Таким чином, в місті можна знайти ще один шар, який може підлягати вивченню – соціальний.

Важливим фактором успішності або занедбаності простору є те, в якій мірі внутрішньоквартальна територія задовольняє запити суспільства, яке її експлуатує.

Можна виділити три основні проблеми, пов'язані з вивченням сприйняття міського простору, які роблять його специфічним предметом дослідження і спонукають до використання методів, відмінних від класичних:

- сприйняття простору відбувається в русі, тому необхідно використовувати мобільні методи;
- відсутність рефлексії щодо сприйняття міського простору;
- труднощі вербалізації чуттєвих відчуттів, пов'язаних зі сприйняттям міського простору (особливо в разі тактильного сприйняття).

Ідеї «відкритості» міста, його інтуїтивного розуміння, а також значимості цих факторів були висунуті К. Лінчем в його книзі «Образ міста» [259]. Для виявлення маршрутів пересування, дослідження простору людьми та їх способів орієнтування на місцевості застосовують намальовані учасниками «ментальні карти». У них відображені найбільш бажані ділянки міста, обрані для використання з безлічі інших альтернатив. У кожного містянинагород карта є індивідуальною, але зіставляючи дані, отримані з різних карт однієї і тієї ж території, можна зробити висновки про найбільш популярні місця відвідування.

При вивченні отриманих результатів виявляються значущі елементи, що характеризують сприйняття середовища, такі як:

– шляхи – це комунікації, уздовж яких спостерігач може переміщатися постійно, періодично або тільки потенційно. Їх роль можуть грати вулиці, тротуари, автомагістралі, канали, залізничні шляхи. Для багатьох це переважаючі елементи в їх образі оточення: люди дивляться на місто, рухаючись по ньому, щодо цих шляхів організовуються всі інші елементи середовища.

– кордони – це ті лінійні елементи оточення, які спостерігач не використовує в якості шляхів і не розглядає їх. Це кордони між двома станами, лінійні розриви неперервності: берега, залізничні виїмки, межі житлових кварталів, стіни. Такі кордони можуть бути легкими або важкодоступними бар'єрами, які відділяють один простір від іншого.

– вузли – це місця або стратегічні точки міста, в які спостерігач може вільно потрапити, пункти фокусування, до яких і від яких він рухається. Це перш за все сполучні ланки, місця розриву транспортних комунікацій, перехрестя або злиття шляхів. Вузли можуть бути і просто місцями максимальної концентрації якихось функцій або особливостей: від кафе на розі до замкнутої площі. Деякі з таких місць концентрації є головними точками цілого кварталу або навіть ототожнюються з ним, якщо їх вплив носить точковий характер і самі вони набувають символічного значення. Такі вузли можна було б називати «серцевиною». Ідея вузла тісно пов'язана з ідеєю шляху, оскільки вони грають роль подій під час руху. Вона також пов'язана з ідеєю кварталу, оскільки «серцевини» інтенсивно фокусують в собі активність, граючи роль центрів тяжіння [259].

– райони – це частини міста середні за величиною, які виникають як двомірні площина, в яку спостерігач подумки входить «зсередини». Вони мають загальний, упізнаваний характер.

– орієнтири – теж точкові елементи, але спостерігач не вступає в їх межі, і вони залишаються зовнішніми по відношенню до нього. Зазвичай це матеріальні об'єкти: будівлі, знаки, фасади, вітрини. Використання орієнтира

означає вичленення одного елемента з безлічі. Одні орієнтири – дистанційного типу – сприймаються зазвичай під різними кутами і з різних відстаней, біля елементів менших габаритів і служать для орієнтації щодо центру. Вони можуть бути розташовані всередині міста або на такій відстані, що для практичних потреб цілком надійно позначають напрямок руху: вежі, позолочені куполи, круті пагорби. Інші орієнтири – локального типу, видимі тільки на обмежених територіях і з певних підходів до них. Це знаки, вивіски, вітрини, дерева та інші деталі, які насичують образ міста. Вони служать ключами впізнання навіть структури образу, і на них люди покладаються у все більшій мірі, як маршрут стає знайомим [259].

Метод Go-along. Одним з найбільш цікавих і продуктивних методів вивчення сприйняття міського простору є метод go-along, ряд модифікацій якого відрізняється засобами пересування. Walk along – при русі пішки, ride along – на машині або на велосипеді. Докладному аналізу цього методу присвячено окрему статтю американського етнографа М. Кузенбаха [254]. Вона протиставляє go-along класичним етнографічним методам (спостереження та інтерв'ю). Суть цього методу полягає в наступному: інтерв'юер пересувається по місту разом з респондентом, задаючи уточнюючі питання щодо того, на що вони подивилися, куди пішли, який їхній досвід пересування по цих маршрутах і т.д. При використанні методу go-along почуття місця загострюється завдяки тому, що пересування по ньому здійснюється зараз. Очевидний недолік цього методу полягає у впливі інтерв'юера на сприйняття міського простору і пересування по ньому. На думку Кузенбаха, цю проблему частково можна вирішити, проводячи go-along з двома респондентами (друзями або парою) одночасно, що дозволить знизити деяку напруженість і змусить респондента звертати менше уваги на інтерв'юера.

Сприйняття простору визначається, по-перше, фізіологічним фактором, по-друге, емоціями, уподобаннями і попереднім життєвим досвідом. Всі вони зазнають значних змін в ході людського життя. Зазвичай мешканці не замислюються, на чому базується їх уявлення про простір, з чим пов'язано те, що

на одні об'єкти звертається увагу, а на інші ні. Також метод go-along дозволяє визначити, які асоціації виникають у людей в зв'язку з місцями, повз які вони проходять. Переміщення по знайомій території – це щось на кшталт перегляду особистого щоденника або альбому з фотографіями. У цьому сенсі метод go-along дозволяє зрозуміти, як під час пересування в просторі зв'язуються минуле і майбутнє, що неможливо здійснити, використовуючи метод спостереження або інтерв'ю. Коли люди при пересуванні містом зіштовхуються зі знайомими місцями, вони починають спонтанно розповідати про свої спогади, про події в своєму житті, які пов'язані з цими місцями. Це можна пояснити фундаментальним властивістю людської психіки пригадувати в пам'яті події, згадуючи місця, де вони відбувалися [268]. Цей метод дозволяє візуалізувати соціальні мережі в реальному просторі і часі.

Аналіз ментальних карт. Ще одним методом, який може бути використаний для вивчення сприйняття простору, є вивчення ментальних (або когнітивних) карт. Можна виділити три типи рішень, які приймає людина виходячи з наявної у нього ментальної карти:

- рішення рухатися або стояти на місці;
- рішення про те, куди йти;
- рішення, яким шляхом дістатися до потрібного місця.

К. Лінч пропонує досліджувати громадські простори за допомогою ментальних карт, як засобу комплексної оцінки соціальної важливості громадських просторів для містян. На думку автора, соціальна важливість елементів громадських просторів відіграє велику роль в його образній уяві. Вона включає «дух місця» минулого і сьогодення, пам'ять про події та людей, ставлення до збережених в місті пам'ятників культури та архітектури [259].

Так формулюються питання, відповіді на які можна отримати, вивчаючи ментальні карти. Крім цього, метою досліджень є вивчення того, як при пересуванні містом змінюється уявлення людини про навколишній простір і доповнюється ментальна карта. Говорячи про застосування цього методу, можна виділити два напрямки аналізу:

- вивчення специфіки сприйняття будь-якого простору різними групами людей (наприклад, дітьми, людьми похилого віку або інвалідами);
- другий напрямок пов'язаний з тривалим дослідженням. В цьому випадку за допомогою аналізу ментальних карт вивчається зміна з часом сприйняття простору певною людиною (наприклад, туристом у міру його впізнавання місцевості).

При аналізі ментальної карти, як правило, увагу звертають на такі деталі [262]:

- площа ділянки простору, відображеного на карті (наприклад, третина міста або тільки ділянка біля будинку (двір));
- об'єкти, розміщені в центрі ментальної карти.

Як правило, в центрі людина розміщує місце, найбільш важливе для неї і/або, де вона найчастіше буває, тобто ті об'єкти, які грають велику роль в житті людини.

Використовуючи всі види досліджень, можна домогтися повного і різнобічного аналітичного охоплення внутрішньоквартальних просторів, а також з'являється можливість вирішити багато архітектурних та містобудівних завдань.

2.3. Комплексна методика дослідження внутрішньоквартальних територій

Світова практика підтверджує той факт, що тільки при підключенні методів і засобів дизайн-проекування можна сформувати цілісне середовище, з точки зору функціональності, комфортності, естетики та екологічності, яке буде відповідати вимогам сучасного міського жителя.

Методика дослідження заснована на комплексному підході, що включає аналіз наукової та нормативно-правової літератури, вивчення сучасної вітчизняної і зарубіжної практики формування внутрішньоквартальних територій, проведення соціологічного опитування, архітектурно-містобудівного аналізу та створення варіантів трансформації дворів.

Наукові та методичні роботи у цьому напрямі здійснювалися вітчизняними та зарубіжними дослідниками [240, 83, 201, 65]. З урахуванням цих робіт можна сформулювати основні параметри методики комплексного аналізу внутрішньоквартальних просторів.

Відповідно до цієї методики все різноманіття характеристик (параметрів) і, відповідно, напрямів аналізу внутрішньоквартальних просторів можна об'єднати в чотири блоки, які в сукупності характеризують зміст та структуру комплексного аналізу (рис.2.5).

- структурно-морфологічний;
- структурно-функціональний;
- художньо-композиційний та семантичний;
- еволюційно-генетичний.

При дослідженні внутрішньоквартального простору виділені напрями аналізу необхідно розглядати у взаємозв'язку.

Внутрішньоквартальні простори у кожному даному випадку є різними (у функціональному і морфологічному відношенні) елементами, які у сукупності формують міську систему просторів, тобто просторову структуру. Структура відображає функціональні взаємозв'язки, в першу чергу, пішохідні, а також морфологічні, семантичні, художні зв'язки елементів.

Комплексний аналіз системи внутрішньоквартальних просторів передбачає аналіз її елементів та структурних взаємозв'язків з виявленням недоліків та протиріч, властивих як складовим елементам, так і їх структурі загалом. Ефективно функціонуючі та художньо-виразні архітектурно-містобудівні структури характеризуються цілісністю та гармонійним взаємозв'язком складових елементів.

Завдання комплексного архітектурно-містобудівного аналізу внутрішньоквартальних просторів має дві основні сфери застосування. Перша сфера застосування – це вивчення існуючих дворів з метою з'ясування їх

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

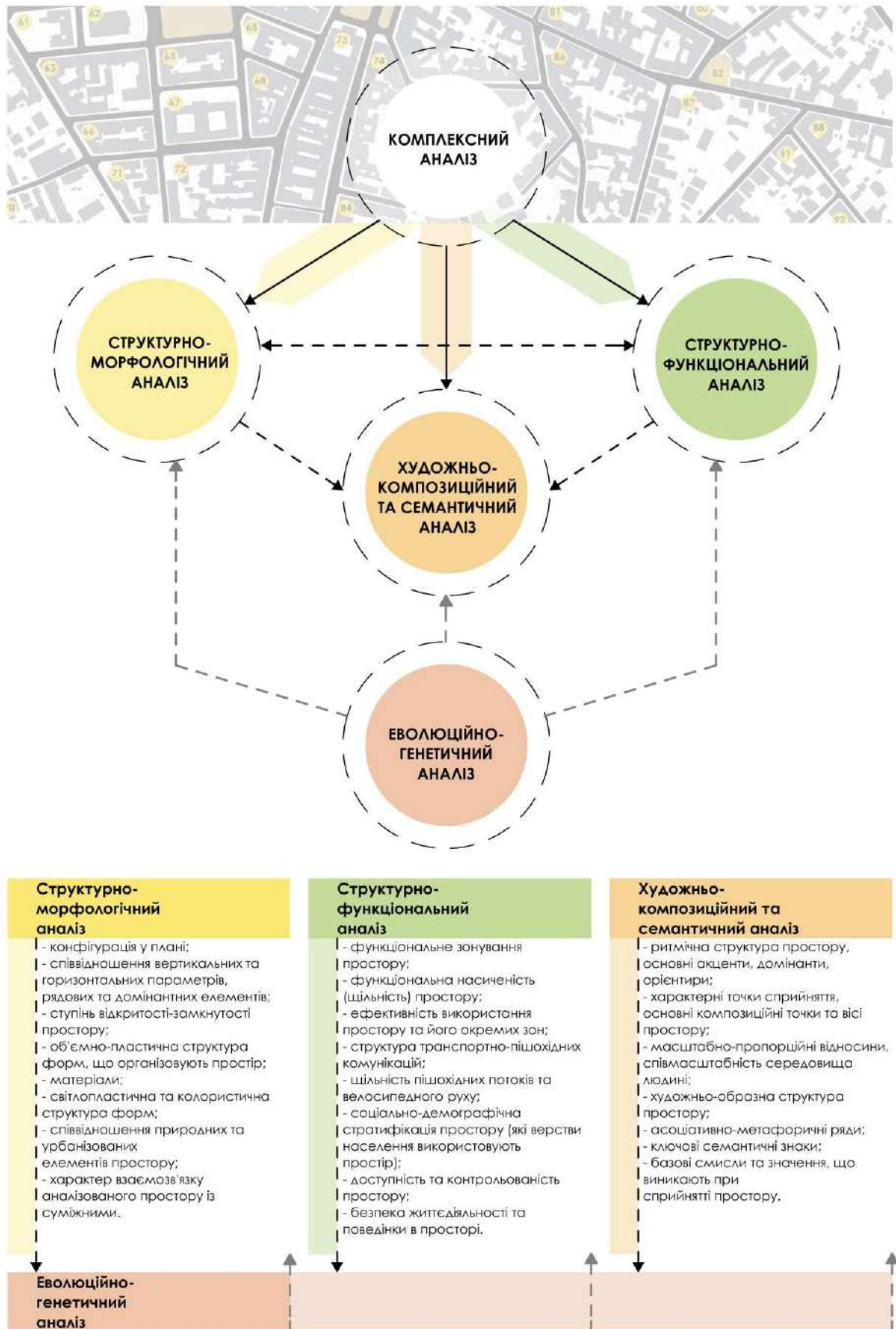

Рис. 2.5. Комплексний аналіз внутрішньоквартального простору

специфіки, закономірностей будови, функціонування та формування. Друга сфера пов'язана із проектуванням нових містобудівних структур або з реконструкцією та розвитком сформованої системи внутрішньоквартальних просторів. І в тому, і в іншому випадку комплексний підхід є необхідним, оскільки лише він дає цілісний і всебічний опис досліджуваного об'єкта та забезпечує всебічність та комплексність архітектурного проектування.

Історична забудова формувалась під завдання свого часу. І тому сьогодні головною проблемою є невідповідності внутрішньоквартальних просторів до вимог мешканців. Тобто необхідно привести в єдине гармонійне ціле простір міста з його архітектурною та природною складовими і потреби людини. На вирішення цієї проблеми і спрямований базовий метод середовищного проектування – *метод гармонізації*.

Занедбані внутрішньоквартальні простори, які не відповідають новим вимогам комфорту, які втратили багато в чому актуальність для своїх жителів, потребують оновлення: в нових значеннях та в новій організації просторів.

При цьому в історичних містах необхідним є збереження існуючих архітектурних і ландшафтних об'єктів. Хоча архітектурні об'єкти часто зберігають лише зовнішню оболонку, але змінюють внутрішню організацію, тим самим знаходячи нову актуальну функціональність. Таким чином, зберігаються основні композиційні рамки об'єкта або простору. В умовах цих обмежень доцільним є застосування методів і засобів дизайну-проектування. Просторовий дизайн активно допрацьовує, гармонізує об'єкт, середовище, підвищуючи рівень комфортності, естетичності, екологічності, функціональної відповідності соціальним запитам. Таким чином, створюється новий і більш позитивний дух місця, середовище набуває нового змісту.

Гармонізація як процес і метод середовищного дизайну розглядається в роботах таких теоретиків як Н. Шебек [229, 230], І. Коротун [116], О. Кащенко, В. Шимко та ін.

Гармонізація архітектурного середовища – цілеспрямоване перманентне узгодження параметрів довкілля із потребами і пріоритетами різних людей та їх

об'єднань, яке не суперечить загальним тенденціям еволюції природи і суспільства [228].

В ході гармонізації внутрішньоквартальних просторів використовується комплексний підхід, як при аналізі вихідної ситуації, так і при проектуванні. Процес гармонізації може і повинен відбуватися періодично, у зв'язку з мінливими умовами як соціального характеру, так і в зв'язку зі змінами самого простору: фізичне старіння середовища, будівництво нових споруд. Тобто процес гармонізації – це актуалізація середовища. Слід зазначити, що гармонізувати можна вже існуючий, занедбаний об'єкт, але також гармонізація може застосовуватися в ході проектного аналізу. Але і в тому, і в іншому випадку гармонізація спрямована на формування узгодженості та цілісності (рис. 2.6).

Гармонізацію як процес і метод проектування середовищних об'єктів розглядали в своїх роботах і інші теоретики і практики дизайну і архітектури.

Наприклад, В. Шимко звертає особливу увагу на замовника і споживача як активних учасників процесу гармонізації. Гармонізація є важливим механізмом адаптації характеристик середовища до потреб замовника. У зв'язку з цим гармонізація стає «невід'ємною частиною процесу експлуатації середовища, зумовлює активну роль споживача у формуванні його художньої цінності, що неминуче перетворює і його власні художні установки» [233]. Своєрідний адаптаційний процес – взаємовплив людини і середовища.

А. Іконніков акцентує увагу на особливій ролі культурних патернів у формуванні середовища: «змінюючи, перетворюючи природне середовище, щоб створити «іншу природу», що відповідає його потребам, людина втілює в ній ідеальний образ оточення, властивий даній культурі». Семантична обумовленість архітектурних форм, асоціації, які стійко зв'язуються з ними, походять від дуже глибоких і давніх традицій культури. Але також зазначає, що архітектурна композиція є не тільки сумою функції, конструкції і ландшафту ділянки, але й закономірністю людського сприйняття [92]. Точка зору А. Іконнікова в повній мірі може бути віднесена і до середовищного дизайну, який діє сьогодні з позицій контекстуалізма (з урахуванням особливостей середовища) – своєрідного метода

вписування нових об'єктів в існуючі матеріальні, соціальні, культурні рамки середовища.

На сьогодні реконструкція історичних міст – це активний процес трансформації середовища. Каталонське бюро RCR Arquitectes [263] відзначає, що, по-перше, реконструкція або створення об'єкта завжди пов'язані з зануренням в складний комплекс соціальних, культурних, архітектурних проблем. Неможливо розглядати тільки одну зі сторін середовища, наприклад, тільки об'ємно-просторову композицію. Створення сенсу місця завжди пов'язане зі збереженням суті типологічно важливих елементів. Вони відзначають, що найчастіше замість збудованих архітектурних взаємодій і просторів все обмежується декоруванням простору малими архітектурними формами і елементами озеленення.

Таким чином, дослідники і практики сходяться в одному – головною якістю гармонізації як методу є *комплексність*. Тобто гармонізація завжди діє як комплекс заходів, кроків спрямованих на вирішення цілого набору проблем.

Головною метою гармонізації середовища є підвищення якості життя людини через підвищення якості середовища. Досягнення цієї мети може бути оцінене лише присутністю відчуття щастя у людини від перебування в даному просторі. Гармонізація повинна здійснюватися на ранній стадії виникнення соціальних, екологічних, функціональних проблем середовища.

В теорії архітектури і дизайну гармонізація спрямована на рішення відразу ряду проблем, в тому числі тих, що мають соціальний характер:

1. Втрата гармонійного союзу людини, середовища його життєдіяльності і природи. Забруднення навколишнього середовища (забруднення повітря, ґрунту) – найпомітніша складова цієї проблеми. Втрата «спілкування» з природою – інша частина проблеми.

2. Невідповідність міського середовища, в першу чергу його архітектурних складових, потребам сучасної людини. Архітектурне середовище часто не відповідає функціонально, простір не володіє різноманіттям можливостей. Не менш важливим фактором виявляється невідповідність

архітектурного середовища сучасним естетичним уявленням. Також слід зазначити відсутність в безлічі випадків людського масштабу міського середовища.

Наступний блок проблем – соціальний. Але чим пильніше розглядаються соціальні проблеми, тим більше очевидно простежується вплив середовища проживання людини на формування стилю її життя та поведінки.

3. Відносини окремих груп людей і суспільства в цілому. Неможливість гармонійного існування окремих груп (маломобільних груп населення, субкультурних груп) в суспільстві, в тому числі в середовищі життєдіяльності, розрахованої на середньостатистичного мешканця.

4. Проблема задоволення потреб кожної окремої людини в середовищі міста – цінність життя, інтересів, поглядів кожного мешканця. Проблема проявляється як відсутність балансу між відкритим і приватним простором в міському середовищі.

Позначивши коло проблем – напрямків, які потребують гармонізації, – слід визначити ті складові середовища, які підлягають трансформації.

Необхідно враховувати, що поняття середовища включає в себе не тільки простір, наповнений об'єктами, але і людину, а останнім часом – людину, як активного учасника у житті міста. Детально продумана гармонізація середовища, в тому числі і як частина дизайн-проекування, завжди діє як комплекс заходів, що володіє цілим набором засобів. Як і будь-який метод, гармонізація середовища складається з ряду дій, спрямованих на вирішення проблеми або цілого ряду соціальних, культурних, архітектурних проблем:

1. В першу чергу визначаються нові або переглядаються, коригуються вже існуючі сценарії поведінки людини. На даному етапі необхідно передбачити різноманіття сценаріїв, їх можливість змінюватися з плином часу і в залежності від потреб людини.

2. Наступним кроком є перегляд об'ємно-просторової структури з метою виявлення її функціональної відповідності сценаріям поведінки людини. На цьому ж етапі виявляються вади композиції, а також відповідності композиційних

рішень вимогам відеоекології [267] і естетичним запитам. На даному етапі головними дійовими особами стають засоби гармонізації композиції: пропорції; співмірність (співмасштабним) об'єктів середовища, архітектурних об'єктів людині; ритм, метр; симетрія, асиметрія; контраст, нюанс, тотожність. А також додаткові, але не менш важливі засоби середовищної композиції: світло, колір, фактура, звук. Головною метою на даному етапі є створення цілісного, несуперечливого ансамблю об'єктів і просторів.

У відповідність з твердженням Н. Шебек, першою характеристикою гармонізації є здатність системи досягнення стану цілісності та узгодженості з оточенням, другою – прагнення до врівноваженості між несумісними частинами цієї системи, між архітектурою і оточенням [229].

Гармонізація як метод активно використовується в процесі *реконструкції*. Реконструкція внутрішньоквартальних просторів є частиною загальної трансформації міського середовища. Трансформація спрямована на вдосконалення міського середовища, доведення його відповідності рівню потреб сучасної людини, потреб в комфорті, комунікації, безпеці. Сьогодні міське середовище набуває нових сенсів, заснованих на нових цінностях.

Процес реконструкції міського середовища активно здійснюється в історичних містах. Слід підкреслити, що в першу чергу реконструюються внутрішньоквартальні простори, що втратили свою актуальність, але все ще володіють ресурсом. Програма гармонізації завжди включає в себе використання всіх ресурсів середовища.

Особливе місце в проектах реконструкції житлового середовища займає трансформація дворових просторів. Важко переоцінити значення двору для міського жителя. Сучасні концепції реконструкції житлових дворових просторів історичних міст засновані на принципах добросусідства, поєднання особистих і суспільних інтересів, обов'язкового контакту з природою. Роль двору в сучасному місті значна з точки зору зв'язку людини і місця.

У гармонійне співіснування приводяться особисті та громадські інтереси, гармонізуються стосунки «людина – міське середовище – природа»,

переглядається функціональність об'єктів і просторів, змінюється об'ємно-просторова композиція. При цьому активно використовуються засоби гармонізації композиції: масштаб, пропорції, контраст, ритм, а також колір, фактура і т.д.

Гармонізація призводить до безболісних, еволюційних змін міського середовища. Завдяки цілому набору дизайн-засобів згладжуються, коригуються та трансформуються композиційні, функціональні протиріччя. Підсумком стає міське середовище високої якості – комфортне, естетичне, функціональне, відповідне екологічним вимогам. Процес гармонізації міського середовища справив значний вплив на появу інноваційних підходів в реконструкції історичного житлового середовища в цілому і дворових просторів зокрема.

Загальні закони гармонізації. Виділено засоби гармонізації пріоритетні для внутрішньоквартальних просторів історичних міст:

Композиція (лат. Compositio – складання, зв'язування) – побудова художнього твору, обумовлена його змістом, характером, призначенням і багато в чому визначає його сприйняття. Композиція – найважливіший елемент художньої форми, що надає твору єдність і цілісність, підпорядковує його компоненти один одному.

І якщо гармонізація середовищного об'єкта – це, скоріше, процес доопрацювання вже існуючої композиції, то композиція в дизайні – цілеспрямована художня організація предметно-просторової системи, тобто, в першу чергу, це створення твору (об'єкта) з чистого аркуша.

Але як процес створення композиції з чистого аркуша, так і процес гармонізації вже існуючого об'єкта, здійснюються за допомогою одних і тих же засобів, які отримали в професійній літературі назву – засоби гармонізації композиції. Саме з їх допомогою досягається гармонійність, цілісність, художня виразність і функціональна доцільність об'єктів. Серед цих засобів: масштаб, пропорції, ритм, симетрія-асиметрія, контраст-нюанс-тотожність.

Цілісність є найважливішим показником гармонійності об'єкта. Цілісність і узгодженість об'ємів і просторів, з одного боку, і цілісність всіх емоційних

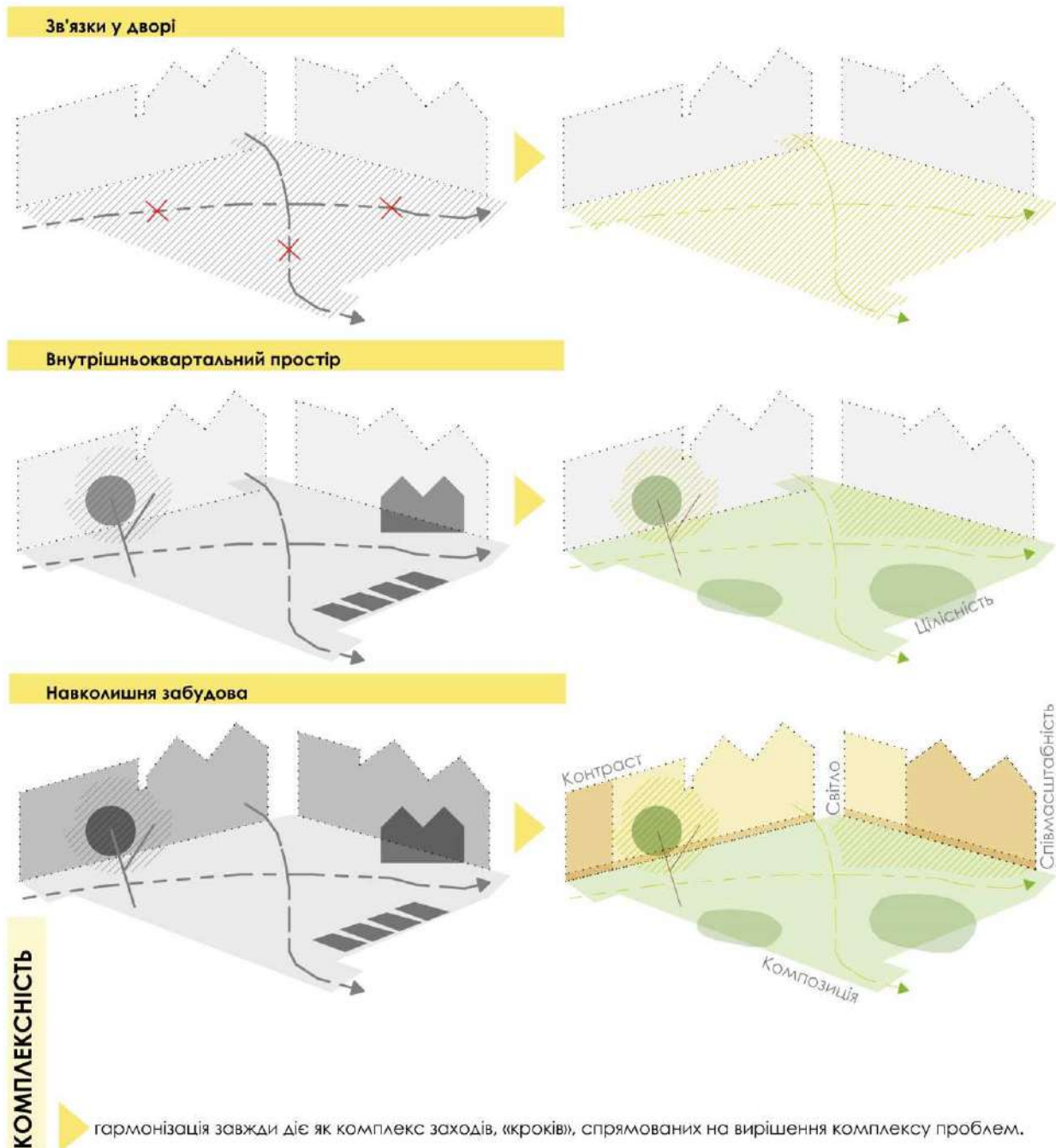
переживань, які відчуває глядач або активний учасник ситуації. Метою будь-якого об'єкта є створення цілісного образу – особливої атмосфери середовища.

Пропорції – це певне співвідношення частин між собою і з цілим, що є засобом досягнення єдності. Пропорції, або пропорційності, які застосовуються архітекторами в міському середовищі, взяті не тільки з живої природи, а й з усього людського життя, з технології будівельного виробництва, масштабів будівництва. Пропорційні співвідношення в архітектурній композиції визначаються функціональними, технічними, економічними умовами та вимогами. Більшою мірою саме завдяки пропорціям складається художній образ композиції.

Масштаб – це відношення розміру зображення об'єкта до натурального розміру цього об'єкта. Але в архітектурній практиці масштаб поєднує в собі, по-перше, відповідність споруди людині і навколишньому середовищу, по-друге, сприйняття людиною величини цієї споруди. Коли мова заходить про відповідність розмірів архітектурної споруди або об'єктів дизайну розмірам людини або розмірам оточуючих об'єктів, як синонім пропорційності використовується поняття «*співмасштабність*». У міському середовищі найважливішим фактором хорошої композиції, одним з головних засобів гармонізації є правильно обраний масштаб. Композиція середовища відображає масштаб міського середовища, а також своїми об'ємами та просторами відповідає масштабу людини.

У сучасній композиції архітектурних об'єктів частіше використовується *принцип асиметрії*. Це пов'язано, в першу чергу, зі складною, багатоплановою функціональністю об'єктів, а також з тим, що часто об'єкт доводиться вписувати в складний природний ландшафт. З точки зору художньої виразності саме асиметрія з її динамічністю і парадоксальністю відображає дух теперішнього часу. Побудова об'ємно-просторової композиції тільки за принципом симетрії або асиметрії зустрічається досить рідко. Найчастіше два цих засоби гармонізації діють спільно, але провідна роль у композиції віддається одному з них.

ГАРМОНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНИ ГАРМОНІЗАЦІЇ

Композиція

Цілісність

Пропорції

Масштаб

Співмасштабність

Асиметрія

Ритм

Контраст

Нюанс

Тотожність

Світло

Колір

Фактура

Рис. 2.6. Гармонізація внутрішньоквартального простору

В архітектурній композиції *ритм* – це закономірне повторення і чергування елементів (архітектурних деталей, форм, об'ємів). Ритм в архітектурі і дизайні є засобом гармонізації композиції як невеликих середовищних об'єктів, будівель, а також цілих ансамблів. З поняттям ритму тісно пов'язане поняття метра. І якщо ритм є складним чергуванням з закономірною зміною як форм, так і інтервалів, то метр є більш простим чергуванням однакових елементів з рівними інтервалами між ними.

Контраст, нюанс і тотожність мають різну художньою виразність. Так контраст надає композиції динамічність, яскраву ефектність. Нюанси в свою чергу здатні створювати ніжні гармонії півтонів, вони здатні зблизити несхоже, згладити відмінності. За допомогою тотожних елементів можливо створити величні, урочисті композиції, наприклад, колонади або алеї.

Крім основних засобів гармонізації композиції існують додаткові засоби гармонізації, що відносяться до середовищної композиції, – це *світло, колір, фактура*.

Так, тільки завдяки *світлу* людина здатна бачити (візуально сприймати) об'єкти. Завдяки світлу і тіні краще сприймаються не тільки форми, але рельєфність поверхні, її фактура. Якщо змінити напрямок, силу світла, то форма буде сприйматися інакше. У середовищних композиціях використовується як природне, так і штучне освітлення [99]. Про значне поширення світла в архітектурному середовищі свідчать поняття «світлова архітектура» і «світловий дизайн». Під світловою архітектурою розуміється використання художніх світлових ефектів для акцентування певних деталей, площин будівель, споруд, а також елементів середовищних композицій. Поняття «світловий дизайн» ще ширше, воно охоплює не тільки область архітектурних об'єктів, а й включає в себе дизайн світлових шоу, світлову скульптуру, декоративне освітлення середовища і т.д.

Колір є невід'ємною характеристикою будь-якого об'єкта або простору, а також одним з найважливіших компонентів середовища проживання людини.

Колір є одночасно і фактором комфорту, і фактором емоційно-естетичного впливу.

Фактура є важливою характеристикою поверхні об'єкта, пов'язаної з особливостями будови матеріалу. Фактура впливає як на візуальне, так і на тактильне сприйняття об'єктів середовища. Як засіб гармонізації фактура тісно пов'язана з архітектонікою об'єкта.

Розглянуті засоби гармонізації композиції тільки умовно можна розглядати ізольовано один від одного. Їх співіснування в одній композиції має бути природним, не суперечливим, з явно вираженою ієрархією. Необхідно враховувати виразні якості кожного виду засобів гармонізації та застосовувати їх виходячи із загального задуму, беручи до уваги не тільки художню сторону питання, а й функціональну.

Закони та засоби гармонізації композиції забезпечують створення цілісного об'єкта, в якому естетика і функціональність гармонійно співіснують.

Необхідно розуміти, що засоби гармонізації завжди вибираються з урахуванням проектованої образності об'єкта. Тобто засоби гармонізації завжди візуалізують особливу ідею, яка проявляється в образності і функціональності середовища.

Аналіз сучасного досвіду трансформації внутрішньоквартальних просторів дозволив виявити наступні правила:

1. Внутрішньоквартальний простір повинен бути гармонійно завершеною композицією, а не випадковим набором просторів і об'єктів.
2. Ритм і контраст – найчастіше використовуються в якості основних засобів гармонізації. Композиція дворового простору будується на ритмах, що компенсують прості часті ритми вікон і галерей. Контраст проявляється у використанні в дворовому просторі великої кількості зелених насаджень, що контрастують з оточенням ритмів, форм, кольорів.
3. Об'ємно-просторове рішення двору має бути пропорційним (співмасштабним) простору та людині.

4. Пропорційний ряд, який використовується при проектуванні обладнання, малих архітектурних форм, майданчиків повинен створюватися, виходячи з пропорцій, що зустрічаються в природі.

5. Головною умовою композиційної трансформації простору двору повинні стати цілісність і різноманітність.

6. Особлива увага приділяється звукам і шумопоглинанню в середовищі двору.

В ході трансформації внутрішньоквартальних просторів застосування будь-яких засобів гармонізації композиції повинно бути направлено на створення комфортного візуального середовища. Особливо ця вимога актуальна для відкритих просторів в історичній забудові міста.

До композиційних проблем належать:

1. Відсутність композиції дворового простору, яка була втрачена з плином часу та захламленням дворового простору нецінною забудовою.

2. Перебільшений масштаб середовища: висотні будівлі у зведені в історичному місті, маленькі за площею двори. В даному випадку головним засобом гармонізації стає правильно обраний масштаб середовищних об'єктів, тобто співмасштабних людині.

3. Монохромність середовища або навпаки яскраві кольори забудови всередині дворів. Для вирішення цієї проблеми повинна бути обрана кольорова гама, підпорядкована загальній ідеї проекту, природного оточення, відповідна культурному та історичному контексту.

4. Бідність фактур: в основному бетонні, асфальтові поверхні заощення дворів або повна їх відсутність.

5. Захоплення простору мешканцями дворів у вигляді парканів та обмежень для паркування транспорту [26].

Тому у історичному середовищі головний засіб гармонізації – нюанс, де важливо не зруйнувати камерний масштаб простору двору, створити форми, відповідні геометрії середовища, нюансні поєднання кольору, які не контрастують з історичним архітектурним оточенням.

Висновки до розділу 2

1. Структура внутрішньоквартальних просторів описується за допомогою чотирьох компонентів: природного, матеріального, культурно-інформаційного і соціоантропологічного. Кожен з компонентів показує, що саме досліджується у внутрішньоквартальних просторах: природне та міське середовище, дух місця та жителі міста.

2. Методика дослідження історичного міста та його внутрішньоквартальних просторів базується на таких підходах: соціологічному, культурологічному, семіотичному, середовищному та системному, тому що простори містять в собі безліч компонентів і є складною системою для загального аналізу.

3. Для вивчення внутрішньоквартальних просторів були задіяні прикладні методи дослідження з узагальнення конкретної інформації та її подальшого використання для визначення видів трансформації дворів. Методи дослідження пов'язані із компонентами внутрішньоквартальних просторів та аналізують: архітектурно-містобудівну структуру за допомогою передпроектного дослідження; інформацію щодо використання просторів місцевими жителями за допомогою соціологічного аналізу (методу ментальних карт та методу Go-along).

4. Визначено один із напрямків вивчення дворів – гармонізацію, яка використовує просторовий дизайн для перетворення внутрішньоквартальних просторів, підвищуючи при цьому їх рівень комфортності, естетичності, екологічності та функціональної відповідності соціальним запитам населення.

5. Запропонована комплексна методика дослідження внутрішньоквартальних просторів спрямована для визначення історичного розвитку території всередині дворів, типологічної класифікації просторів кварталів, функціонального зонування та використання дворів, а також для пропозицій та прийомів щодо трансформації історичного середовища.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ ІСТОРИЧНОГО МІСТА ЧЕРНІВЦІ

3.1. Особливості історичного та містобудівного розвитку міста Чернівці

Архітектура міста Чернівці дає можливість виявити приналежність до культури певного історичного періоду та відображає естетико-культурні та економічні погляди суспільства, яке перебувало на певному етапі свого розвитку.

Історичний центр є візитною карткою міста Чернівці та потребує вкрай дбайливого ставлення до збереження, відтворення та реконструкції об'єктів матеріально-культурної спадщини. Розуміння механізмів та специфічних характеристик суспільного життя у взаємозв'язку з рукотворним просторовим світом архітектурних об'єктів дозволяє цілеспрямовано формувати навколишнє середовище, зберігаючи його цінні історичні якості.

Це особливо актуально для внутрішньоквартальних просторів, коли інвестиційна привабливість територій у центрі міста та занедбаність просторів всередині кварталів є головною причиною містобудівних перетворень архітектурного середовища.

Коротка історична довідка. Місто Чернівці – столиця Буковини – розташоване над річкою Прут в західній частині України. Це одне із старовинних міст, корені якого сягають часів середньовіччя, коли князь Ярослав Осмомисл заснував на лівому березі річки Прут, на південних рубежах Галицької держави, оборонний город Черн [246].

Чернівці почали свій розвиток у древньоруській державі, перебуваючи в її складі майже чотири з половиною століття. Північна Буковина ввійшла до Київської Русі в кінці IX – на початку X століття. Наприкінці XII – у першій половині XIII ст. край входив до Галицького князівства, а пізніше – до Галицького-Волинського.

Потім Чернівці в складі Північної Буковини потрапили до Молдавського князівства. Перша документальна згадка про Чернівці датується 8 жовтня 1408 роком у грамоті правителя Молдови, Олександра Доброго. Місто Чернівці згадувалось як невеликий митний пункт на шляху між Львовом та Чорним морем. У 1457 році Чернівці стали центром волості та резиденцією старости та почали називатись містом, а з 1488 р. Чернівці стають вже центром повіту та отримують міське самоврядування за магдебурзьким правом.

У 1538 році Молдавське князівство підкорилось султанові Сулейманові Пишному, і Чернівці опинилися в складі Османської імперії [246].

Пізніше Буковина разом з Чернівцями не раз стає театром військових дій у численних турецько-польсько-козацько-російських війнах. У 1774 році місто і вся Буковина увійшли до складу Австро-Угорської імперії. Місто на той час розташовувалось в районі сучасних вулиць П. Сагайдачного, Синагоги (кол. А. Барбюса), Б. Хмельницького та в прилеглих провулках. Згідно з конституцією Австрії 1849 року, Буковина одержала статус окремої провінції з титулом герцогства, однак повне автономне самоврядування було запроваджене лише на початку 1861 року, коли Буковині було надано статус окремого коронного краю з власними самоврядуванням. 26 лютого 1861 року Чернівці стали столицею краю [246].

На початку серпня 1914 року Буковина опинилась у вирі Світової війни. У 1918 році відбувся Генеральний конгрес Буковини, який прийняв резолюцію про з'єднання Буковини з Румунським королівством, а у 1919 році король Румунії Фердинанд I затвердив приєднання Буковини. 2 серпня 1940 року Верховна Рада СРСР включила Північну Буковину і Хотинщину до складу СРСР, а 7 серпня було утворено Чернівецьку область. Уже в 1941 році німецькі та румунські війська знову зайняли Чернівці, а 29-го березня 1944 року радянські війська звільнили Чернівці. А з 1991 року розпочалась доба незалежності для всієї України та зокрема для Чернівців.

Етапи містобудівного розвитку Чернівців. Вивченням міста Чернівці займались архітектори, історики, дослідники: І. Коротун [115], Л. Вандюк [23],

Б. Колосок [107], Р. Могитич [153], С. Біленкова [15], Є. Водзинський [45], В. Вечерський [39, 41, 42, 43], Т. Скібіцька, О. Сердюк, М. Никирса [161], О. Масан, І. Чеховський, Б. Тимощук, І. Русанова та ін.

Якщо акцентувати вивчення Чернівців з точки зору природних умов та місця розташування території для розвитку міста, то долина річки Прут була могутнім організовуючим чинником розселення [107]. Характеризувати територію правобережної частини міста можна за допомогою річок Клокучки і Мольниці, які її прорізають та виокремлюють форму рельєфу – мис, де багато століть розвивалось місто Чернівці. Цей асиметричний мис виходить до долини річки Прут, утворюючи круті схили та оглядається з оточуючих території [107]. Такі своєрідні й дуже виразні форми рельєфу визначили розвиток міста і формування його розпланувально-просторової композиції [43].

Аналіз міста Чернівці можна провести за допомогою графічних та текстових матеріалів (рис.3.1) та виділити п'ять етапів містобудівного розвитку (рис.3.2).

Аналіз картографічних матеріалів. Карта «Чернівці та околиці 1774 р.» опублікована Р.-Ф. Кайндлем дає загальне уявлення про містобудівну ситуацію, яка склалась на стику двох етапів розвитку міста – молдавського та австрійського. Тут чітко показана гідрографія, рельєф, дороги, розташування населених пунктів. Місто Чернівці показане з плануванням вулиць та забудовою розташованою вздовж них [107] (рис.3.2). Чернівці тоді були поселенням, яке складалось приблизно з 200 будинків і населенням до 1000 чоловік [7].

Інструкція 1778 року «Про порядок будівництва в місті» (генерала Сплєні) вимагала погодження з інженером міської управи планів, фасадів і розрізів споруд [7]. За даними Р.-Ф. Кайндля зміна дерев'яної забудови на кам'яну і цегляну відбулась завдяки міському статуту 1786 р. Цей статут «Міського впорядкування» регламентував планування вулиць та площ [107]. Статут також передбачав поділ міста на «квартали». На той час у місті було 16 кварталів та 16 кварталних майстрів, які обходили місто і слідкували за порядком та протипожежною безпекою [113].

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ТА АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТОБУДІВНОГО РОЗВИТКУ ЧЕРНІВЦІВ

графічні матеріали	<p>I. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА</p> <p>картографічні</p> <p>1774 - карта "Чернівці та околиці в 1774 р." 1778 - план інженера Пітцеллі 1779-1782 - карта майора Ф. фон Міга "Карта Королівства Галіції і Лодомерії" 1823 - план міста Чернівці з довколишніми селами, М1:14400 1830 - план міста Чернівці з околицями 1854 - план міста Чернівці з околицями, М1:14400 1880 - план міста Чернівців (опублікований разом з топографічною картою Куммерсберга), М:10800 1888 - план міста Чернівці (складений Людвігом Вестом, міським будівельним інженером), М1:5760 1911 - план міста Чернівці (складений Людвігом Вестом, міським будівельним інженером), М1:5760 1921 - план міста Чернівці, М1:14000 1922 - план міста Чернівці з довколишніми селами, М1:100000 1927 - план міста Чернівці, М1:11520 1930 - план міста Чернівців, М1:115320 1941 - план міста Чернівців, М1:12500</p> <p>іконографічні</p> <ul style="list-style-type: none"> - малюнки - гравюри - літографії - поштові листівки - фотографії 	<p>центральні та обласні архіви краєзнавчі та художні музеї приватні колекції інтернет колекції інтернет аукціони фотографій</p>
	<p>II. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА</p> <p>архівні матеріали</p> <p>Фонди Державного архіву Чернівецької області (ДАЧО):</p> <ul style="list-style-type: none"> - документи з історії містобудування та архітектури за австрійський період (1775-1918 рр.) - документи з історії архітектури міста (громадські будівлі, військово-оборонні будівлі (казарми), сакральна архітектура) - документи з історії містобудування та архітектури за румунський період (1918-1940 рр.) <p>КНИГИ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Історія міста Чернівці від найдавніших часів до сьогодення, присвячена 60-літньому ювілею правління Його Величності Цісаря Франца Йосипа I, в пам'ять про першу документальну згадку про Чернівці 500 років тому (Р.Ф. Кайндль, 2005) - Чернівці. Документальні нариси з історії вулиць і площ (М. Никирса, 2008) - Твердиня на Пруті (Б. Тимошук, 1978) - Прогулянка Чернівцями та Буковиною. Путівник (І. Чеховський, 2007) - Чернівці - ковчег під вітрилами толерантності (І. Чеховський, 2004) - Czernowitz. Історичні вулиці, будинки та видатні особистості (І. Мельник, Л. Щербанюк, О. Любківський, 2015) <p>конференції, статті</p> <ul style="list-style-type: none"> - Архітектурна спадщина Чернівців австрійської доби: матеріали міжнародної наукової конференції (2003) - Чернівці: перша писемна згадка на тлі історії міста в XV - на початку XVI століття (О. Масан, 2006) - Чернівці в контексті урбаністичних процесів Центральної та Східної Європи XVIII-XX ст.: матеріали міжнародної наукової конференції з нагоди 600-літнього ювілею першої писемної згадки Чернівців (2008) <p>історико-містобудівні дослідження</p> <ul style="list-style-type: none"> - Історико-містобудівні дослідження Чернівців (В. Вечерський, Т. Скібіцька, О. Сердюк, 2008) - Коригування історико-архітектурного опорного плану і проекту зон охорони пам'яток та визначення меж і режимів використання історичних ареалів м. Чернівців (В. Вечерський, О. Сердюк, 2006) - Розробка програми впорядкування території та історичної забудови в межах буферної зони об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО - Резиденції митрополитів Буковини і Далмації у м. Чернівцях (О. Пламеницька, М. Гайда, 2015) <p>дисертації</p> <ul style="list-style-type: none"> - Принципи архітектурно-планувальної організації ансамблевої забудови (І. Коротун, 2006) <p>програми</p> <ul style="list-style-type: none"> - Комплексна програма збереження історичної забудови міста Чернівців (2009-2015 рр., 2016-2020 рр.) <p>концепції</p> <ul style="list-style-type: none"> - Інтегрована концепція розвитку середмістя Чернівців (2016) - Інтегрована концепція розвитку Чернівців 2030 (2019) 	
текстові матеріали		

Рис. 3.1. Огляд літератури та архівних джерел

План інженера Пітцеллі датований 1778 роком (рис.3.2) вказує на чотири етапи територіального розвитку міста Чернівці та закладку основних напрямків забудови вулиць:

- створення міської площі на розі вулиць Куп'янської та Синагоги (кол. А. Барбюса);
- створення міської площі на перетині вулиць Синагоги (кол. А. Барбюса), П. Сагайдачного, Головної, Б. Хмельницького, Ю. Гагаріна;
- створення міської площі вздовж вулиці П. Сагайдачного (розширення між вул. Шолом-Алейхема та Турецькою);
- інтенсивне будівництво вздовж вулиць Головної та Героїв Майдану (кол. Червоноармійської), на відрізку від Центральної до Соборної площі.

На цьому плані можна нарахувати 45 вулиць, які співпадають із сучасними. Також деякі ділянки зберегли першопочаткові межі. Кожна парцелія (земельна ділянка) на плані мала власний номер, в експлікації були наведені деякі назви і призначення споруд. Всього на плані було позначено 417 ділянок. Цей план доводить наявність в місті регулярної вуличної забудови, яка при накладанні на сучасну карту, збігається. З 1793 року міський уряд забороняє будівництво без затверджених планів і дотримання ширини вулиць [113]. Також у той же час було створено «Карту Королівства Галіції і Лодомерії» майора Ф. фон Міга 1779-1782 рр., де зображено основні напрямки вулиць та забудову [43, 172].

Між 1774 р. та 1848 р. в місті ведеться інтенсивне будівництво: зводяться громадські, культові споруди, житлові будинки адміністраторів-чиновників, крамарів, ремісників. Центральна частина міста – це переважно двоповерхові споруди з симетричною композицією головних фасадів, непарною кількістю вікон та арочною брамою проїздів у двори [113].

Пізніше у Чернівцях змінюється характер забудови, починаються з'являться разом з адміністративними та житловими будівлями споруди громадського призначення, чиншові будинки, церкви, народні дома [113]. Відбувається процес реконструкції і надбудови існуючих споруд.

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА ТА АНАЛІЗ КАРТОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

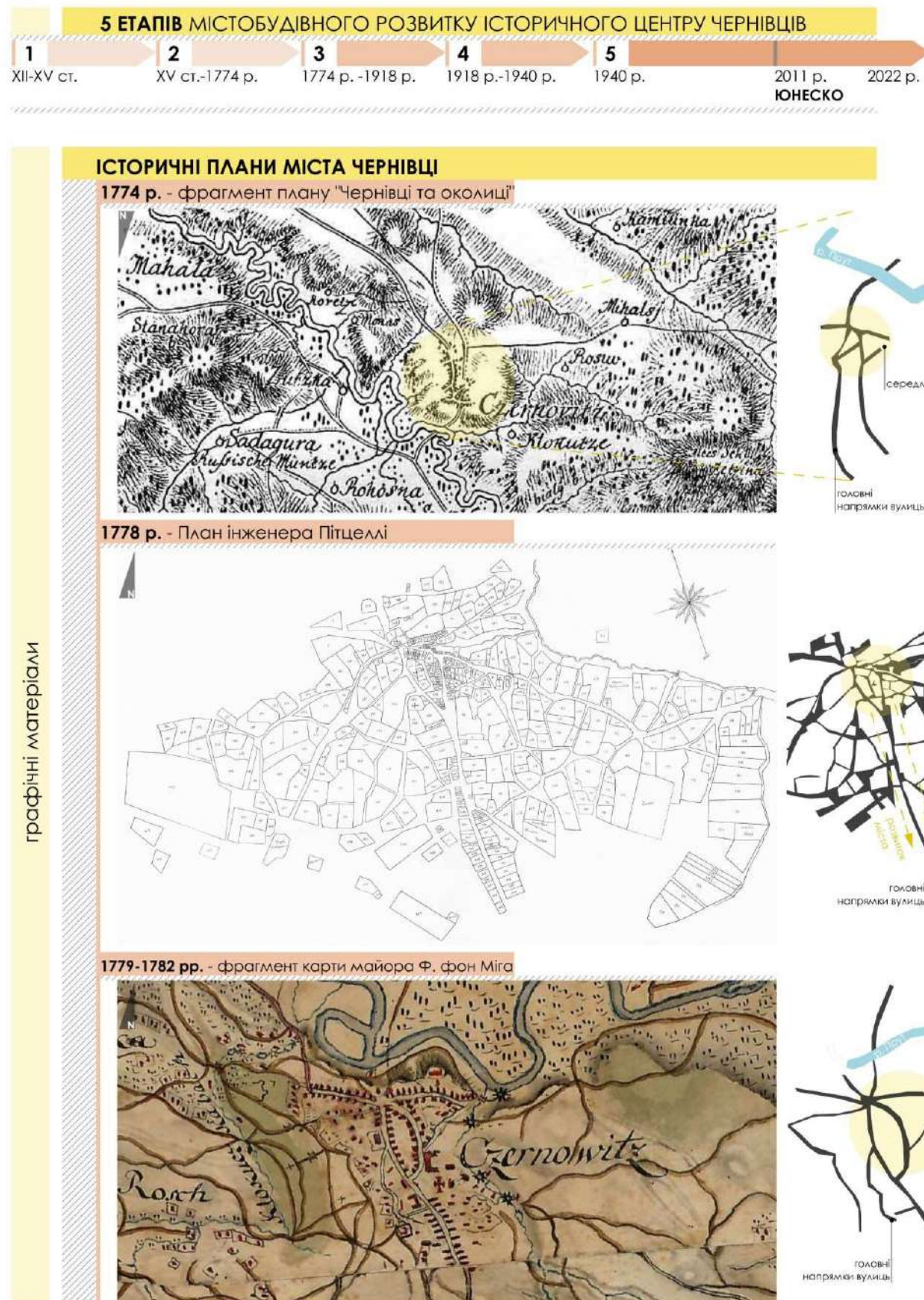

Рис. 3.2. Історична довідка та аналіз картографічних матеріалів міста Чернівці

На плані Чернівців 1874 року [221] показане передмістя та фрагмент прикордонної території Молдови, а також в експлікації надані пояснення шарів, які зображені на плані. Сформовані квартали із забудовою, створюючи внутрішньоквартальні простори, які там позначені за таким функціональним зонуванням: луки, пасовища, сади з позначенням фруктових та інших дерев, виноградники. В середині деяких кварталів зображені сади з прямолінійним чи ламаними доріжками. Забудова класифікується за видом матеріалу будівництва: кам'яна чи дерев'яна, а також за функціональним призначенням.

Далі важливим для історії міста стають плани Чернівців 1888 та 1911 років (рис.3.3) складені міським будівельним інженером Людвігом Вестом з назвами нових вулиць та нумерацією будинків [113]. На планах позначені: адміністративні споруди крайового та міського управління, військові установи, учбові заклади, церкви, лікарні, бані, готелі, спілки та установи мистецтв, спортивні товариства та промислові об'єкти. На той час існувало 12 площ, з яких статус площі зберегли лише чотири площі (Центральна (Рінгплац), Соборна (Австріяплац), Філармонії (Рудольфплац), Театральна (Елізабетплац)). Інша частина площ поглинулась дорогами.

На планах 1888 та 1911 років можна побачити розпланування кварталів та забудовані парцелі будинками та спорудами, які в свою чергу утворюють внутрішньоквартальні простори, що показані зеленим чи охристим кольорами. На плані 1888 року, за житловими будівлями всередині кварталів, парцелі з озелененням показані разом з криволінійними прогулянковими доріжками, а наприклад, розпланування з прямолінійними доріжками знаходиться біля громадських споруд.

Румунський період панування в місті Чернівці привніс стримані конструктивістські архітектурні форми. В 1928 році примарією Чернівців було схвалено «Правила забудови будинків та врегулювання вулиць міста Чернівці».

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА ТА АНАЛІЗ КАРТОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

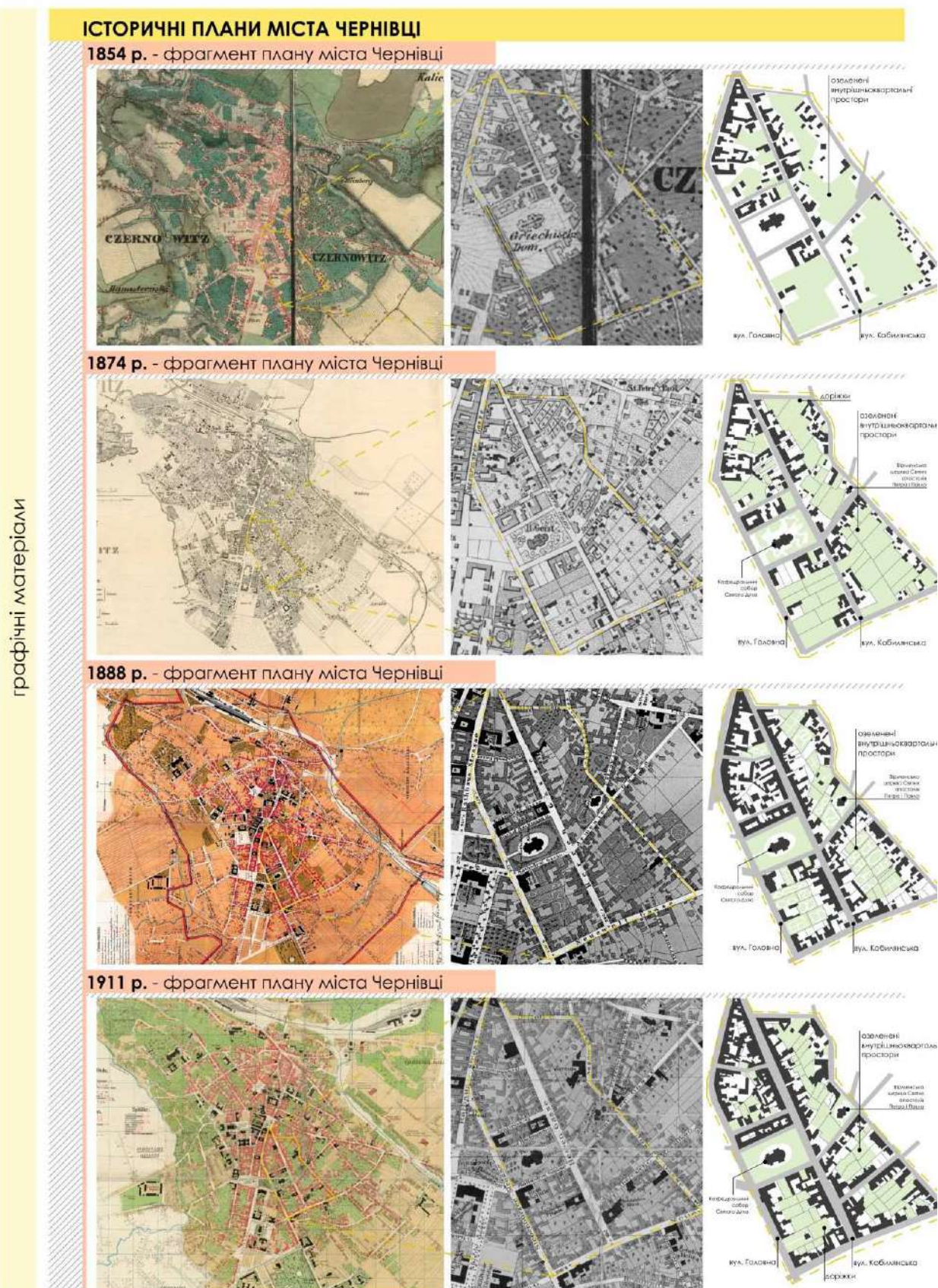

Рис. 3.3. Історична довідка та аналіз картографічних матеріалів міста Чернівці

Документ складався з 11 розділів, поділених на 87 статей, які мали на меті регулювання забудови Чернівців [225].

Порівнюючи ці картографічні матеріали можна простежити етапи містобудівного розвитку Чернівців та формування невеликого компактного міста західноєвропейського типу з нерегулярною, ландшафтного типу розпланувальною структурою та щільною забудовою [41].

Містобудівний уклад та характер архітектурного середовища Чернівців визначають такі стабільні чинники:

- збереженість міського розпланування всіх етапів розвитку Чернівців від XIV до XX ст.;
- повна збереженість архітектурних домінант та акцентів;
- добра збереженість історичної житлової забудови;
- типологічна неоднорідність архітектурного середовища міста;
- композиційно-художня єдність архітектурного середовища міста;
- високий естетичний потенціал архітектурного середовища;
- камерність міських просторів [41].

В. Вечерський констатує, що «високий мистецький потенціал архітектурного середовища міста Чернівці полягає саме у неповторному ландшафті та нерегулярній центричній системі розпланування ландшафтного типу, яка була сформована в основному на кінець XVIII століття. Це зумовило мальовничу об'ємно-просторову композицію міста, яка в сукупності з пластичною виразністю ансамблів й високими архітектурними якостями не тільки провідних, а й рядових будівель, а також оригінальними елементами міського впорядження дозволяє розглядати територію історичного середмістя як єдине ціле стосовно решти міських територій, тобто як єдину, комплексну пам'ятку містобудування і архітектури або історико-архітектурний заповідник» [41].

Тому загальний рівень історико-архітектурної цінності забудови всього історичного міста є дуже високим [41]. Історичний центр міста насичений пам'ятками історії, культури, архітектури, які є свідченнями багатовікової культури краю [113].

М. Ясінський [243] пропонує виділити в історичних містах три основні типи кварталів за збереженістю їх структури, які також можуть бути пов'язані з подальшим дослідженням внутрішньоквартальних просторів:

- квартали з повністю збереженою планувальною структурою (збережені і конфігурація кварталу і його парцеляція);
- квартали з частково збереженою планувальною структурою (частина парцелей не забудована або об'єднана великогабаритною забудовою, що нівелює цю парцеляцію, або нова забудова не відповідає історичній лінії забудови);
- квартали з повністю втраченою планувальною структурою (в межах кварталів вся забудова не відповідає історичним засадам будівництва, або відсутня будь-яка забудова, повністю зруйнована історична парцеляція кварталу та лінія забудови).

У 1986 році було розроблено та затверджено історико-архітектурний опорний план міста Чернівці та проект зон охорони пам'яток, інститутом КиївНДІТІ [41]. Цей опорний план дав оцінку історичній забудові міста як цілісному архітектурно-просторовому утворенню, яке необхідно зберігати в комплексі [113].

А у 2006 році було розроблено Коригування історико-архітектурного опорного плану і проекту зон охорони пам'яток та визначення меж і режимів використання історичних ареалів м. Чернівці Науково-дослідним інститутом пам'яткоохоронних досліджень. Метою роботи стало забезпечення збереження пам'яток та об'єктів культурної спадщини та традиційного характеру середовища міста Чернівці.

Прийняття 28 червня 2011 р. архітектурного ансамблю Резиденції митрополитів Буковини і Далмації (теп. Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича) до списку Світової спадщини стало поштовхом для створення буферної зони загальною площею 244,85 га, яка входить в межі центрального історичного ареалу та призначена для ефективного захисту та регламентації землекористування, будівництва та іншої господарської

діяльність з метою забезпечення збереження не тільки нерухомої культурної спадщини, але й тісно пов'язаного з ним історичного оточення [215].

У вересні 2014 року були ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Метою Угоди стала гармонізація національних стандартів з європейськими нормами та створення проекту «Інтегрований розвиток міст в Україні» [225]. «Інтегрована концепція міста Чернівці 2030» визначає заходи та проекти для окремих тем, таких як: містобудування та житло, мобільність, технічна інфраструктура, культура та культурна спадщина, освіта, наука та соціальна сфера, туризм, громадський простір та озеленення, охорона довкілля та клімат, економіка та ринок праці, а також модернізація управління.

У 2015 році Науково-дослідним інститутом пам'яткоохоронних досліджень було розроблено програму впорядкування території та історичної забудови в межах буферної зони об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО – Резиденції митрополитів Буковини і Далмації у м. Чернівці, де досліджувались 22 квартали історичної забудови біля університету. В цій роботі був наданий опис та рекомендації щодо впорядкування внутрішніх просторів кварталів. Внутрішньоквартальний розвиток в кін ХХ – поч. ХХІ ст. характеризувався масовістю та хаотичністю, простори кварталів забудовані гаражами, індивідуальними житловими та офісними будівлями, які ущільнюють забудову та зменшують озеленення [53].

У 2021 році відбулось спільне засідання президії науково-консультативної ради з питань охорони культурної спадщини на території міста Чернівців та правління місцевої організації Національної спілки архітекторів України в Чернівецькій області в рамках коригування історико-архітектурного опорного плану, визначення меж та режимів використання історичних ареалів м. Чернівці. Там були підняті питання щодо коригування та оновлення ІОАП [111].

Також при дослідженні окремих кварталів у центрі Чернівців розробляються історико-містобудівні дослідження, в яких детально аналізуються етапи розвитку кварталів, їх стан та встановлюються вимоги для подальшого проектування в історичному середовищі [23, 53].

При аналізі літератури від архівних матеріалів до історико-архітектурних опорних планів, планів коригування, програм впорядкування територій та історичної забудови, історико-містобудівних досліджень та концепцій розвитку міста Чернівці, питання внутрішньоквартальних просторів майже не прослідковується окремим пунктом в цих джерелах інформації.

Недостатня кількість інформації та відсутність проведення окремих досліджень внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці, дає поштовх для проведення їх аналізу з подальшим формуванням методики трансформації цих просторів у історичному середовищі.

3.2. Містобудівна структура та типологічна класифікація внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці

Внутрішньоквартальні простори історичного міста Чернівці є невід'ємною частиною системи відкритих просторів. Сучасна архітектурна практика пропонує велику різноманітність типів реставрації і реконструкції кварталів та існуючої забудови, однак при деяких з них можуть втратитись типологічні особливості дворів з урахуванням історичної містобудівної структури. Тому виникає потреба у виявленні типологічних характеристик внутрішньоквартальних просторів, функціонального зонування та специфіки побудови їх моделей трансформації, структури та принципів їх функціонування в урбаністичному середовищі з точки зору гармонізації.

Формування житлових дворів міста Чернівці відбувалося одночасно з появою житлової забудови, під впливом соціально-економічних відносин, які змінювались, на різних етапах розвитку суспільства в цілому. Відповідно, на кожній стадії розвитку внутрішньоквартальна територія як частина житлового середовища мала свій власний характер і відповідала потребам свого часу [28]. Біографія кожного конкретного кварталу та індивідуальна характеристика його дворів складалася у трансформації, втраті, накопиченні елементів та ознак, що

визначають історичну своєрідність внутрішньоквартального середовища та показують характер простору.

Наприклад, Н. Шебек констатує, що усі відомі підходи до типологізації архітектурного середовища будуються як типологічні класифікації середовищних утворень за однією домінуючою або декількома незалежними і рівноправними ознаками. До першої категорії підходів може бути віднесена класифікація внутрішньоквартальних просторів за призначенням, за образними характеристиками, за морфологічними ознаками, за характером змінюваності у часі. Другу категорію представляють спроби поєднання декількох ознак, як основи для класифікації властивостей довкілля [227].

Як цілісний об'єкт, внутрішньоквартальне середовище постає історично конкретним та стійким комплексом компонентів, що включають в себе: простір (двори), вертикальні поверхні (фасади), архітектуру землі (рельєф), дворові споруди, озеленення, малі архітектурні форми та вуличне освітлення.

Враховуючи те, що історичне місто Чернівці має велику різноманітність дворових ситуацій, необхідно систематизувати існуючі дворові простори за різними типологічними характеристиками.

Для дослідження типології внутрішньоквартальних просторів історичного міста з великою кількістю ознак, за якими можна класифікувати ці простори, виділено *предметно-просторові, планувальні, композиційно-просторові, естетичні фактори*.

Просторова структура внутрішньоквартального середовища включає такі рівні організації:

- окремі простори (двори, комунікації);
- групи взаємопов'язаних просторів кварталу (самостійні двори або єдина група просторів).

Для кожного рівня встановлені параметри типологізації:

- для дворів: розмір, конфігурація плану, горизонтальна та вертикальна замкнутість, рельєф;
- для групи взаємопов'язаних дворів: за конфігурацією у плані;

– для комунікацій: арочні проїзди, проходи, входи через під'їзди у двори.

Аналізуючи внутрішньоквартальні простори Чернівців можна виділити двори як *предметно-просторову структуру* та розділити на такі типи (рис. 3.4):

- основні (традиційні, звичайні);
- особливі.

Традиційною внутрішньоквартальною територією може вважатись дворовий простір, що прилягає до житлових чи громадських будівель та знаходиться в загальному користуванні осіб, що проживають або працюють там. Цей дворовий простір може бути обмежений по периметру житловими будинками, адміністративним будівлями, спорудами або огорожами. На дворовій території розміщуються місця для відпочинку, дитячі майданчики, місця паркування автомобілів, зелені насадження та інші об'єкти. Тобто таким житловим двором називається внутрішня ділянка землі, розташована між будинками та спорудами.

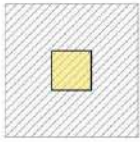
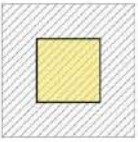
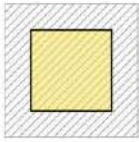
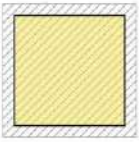
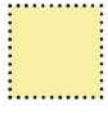

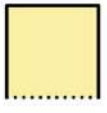
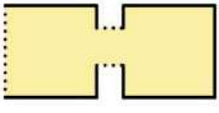
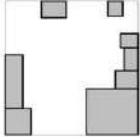
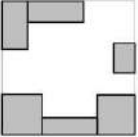
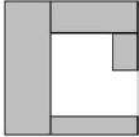
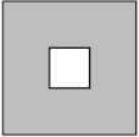
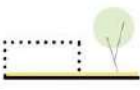
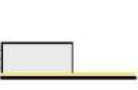
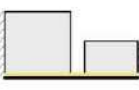
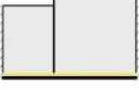

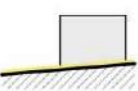
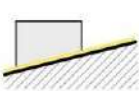

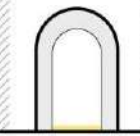
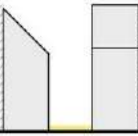
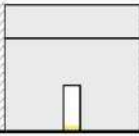
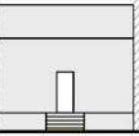
До особливих типів дворів відносяться простори, якими можуть користуватися всі мешканці будинку, але розташовані вони не на прилеглій до будівлі території, а на інших рівнях: на даху будівлі (оглядові майданчики); на веранді; на галереї; на терасі та ін.

Простори комунікацій (арочні проїзди, проходи між будинками), як правило, є історично сформованими зв'язками між вулицями та різними дворами, а також використовуватись для транспортного та пішохідного сполучення.

Планувальні фактори. Оскільки для вивчення дворів виконуються дослідження щодо раціонального розміщення їх елементів всередині кварталів, а в кварталах щільної сформованої забудови ці простори дуже обмежені за розмірами, на сьогоднішній день існує типологія, де головними параметрами дворової території є її розміри та конфігурація в плані.

В основу класифікації дворів у місті Чернівці було покладено їх поділ за розмірами на чотири типи – малий, середній, великий, найбільший двір та за

ТИПОЛОГІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ВНУТРІШЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

		ТРАДИЦІЙНИЙ ДВІР		ОСОБЛИВИЙ ДВІР	
ХАРАКТЕРИСТИКА ДВОРУ / ГРУПИ ДВОРІВ	Розміри				
		малий $\leq 100 \text{ м}^2$	середній $\leq 500 \text{ м}^2$	великий $\leq 1000 \text{ м}^2$	найбільший $\leq 3000 \text{ м}^2$
	Конфігурація				
		відкритий	замкнений	напівзамкнений	перетікаючий
	Щільність забудови				
		мала	середня	висока	найвища
Вертикальна замкнутість					
	мала	середня	велика	суцільна	
Рельєсф					
	площинний	з незначним перепадом	зі значним перепадом	змішаний	
КОМУНІКАЦІЇ					
	через арку + змішаний тип	між будівлями	через під'їзд / квартиру	з балкону / галереї	

3.4. Типологічна класифікація внутрішньоквартальних просторів та дворів

конфігурацією на чотири підтипи – відкритий, замкнений, напівзамкнений та перетікаючий простори (рис. 3.4).

За доступністю двори також можна розділити на *відкриті і закриті* простори. Відкритими можуть вважатись простори до яких може бути вільний доступ, вони проглядаються з вулиці та зазвичай носять характеристику громадського відкритого простору всередині кварталу. Закритими просторами є приватні двори мешканців міста, до яких мають доступ тільки самі мешканці. Ці простори можуть використовуватись декількома під'їздами, житловими будинками, але вони будуть закритими від сторонніх людей. До закритих просторів також можна віднести простори всередині кварталів, які належать різним громадським та адміністративним установам, які використовуються тільки робітниками або обслуговуючим персоналом. Формування цих закритих та відкритих просторів відбувається за допомогою навколишньої забудови, тобто різних типів об'ємно-просторових елементів.

Також для композиційно-просторових ознак грає роль щільності історичної забудови, яка може бути поділена за такою характеристикою: найвища, висока, середня та маленька щільність забудови. А також за вертикальною замкненістю: малою, середньою, великою та суцільною (рис. 3.4).

Двори можна поділити також за характером рельєфу: на площинні, з незначним перепадом рельєфу, зі значним перепадом рельєфу та змішані (рис. 3.4) [47].

Далі предметом дослідження стають ознаки виразності, які визначають сутність внутрішньоквартальних просторів, як об'єкта *композиційно-просторової та естетичної організації*. Найбільш суттєві фактори для оцінки дворів наступні:

– засоби виразності (масштаб, пропорції, ритм, силует, пластика, колір, фактура, світлотінь). Вони формують вигляд окремих компонентів та архітектурно-предметних комплексів. Розкривають візуальну інформацію сприйняття та використовуються для естетичної оцінки внутрішньоквартальних просторів, служать композиційній організації та є носіями історичних та стильових ознак всередині дворів (рис. 3.5).

– умови сприйняття (ззовні, на межі, у межах простору, у русі, з інтер'єру, з галереї/балкона). Ці фактори пов'язані з просторовою характеристикою внутрішньоквартального середовища. Вони відрізняються дистанціями, параметрами перцептивної зони (сприйняття суб'єктами простору), структурою візуальних картин, значимістю компонентів та виразних засобів у формуванні зорового образу дворових територій.

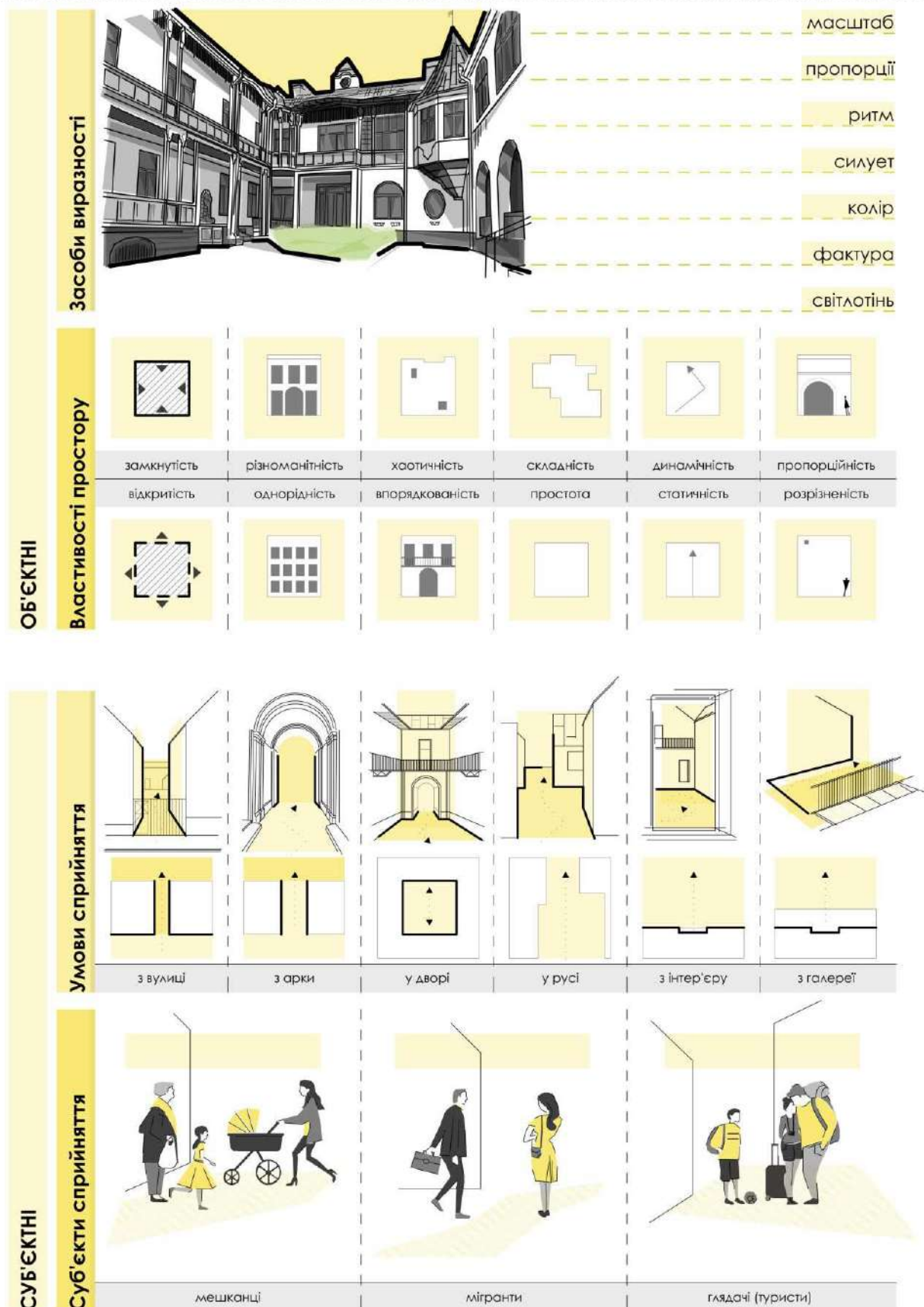
– емоційно важливі властивості сприйняття внутрішньоквартального простору (замкненість-відкритість, різноманітність-однорідність, хаотичність-впорядкованість, динамічність-статичність, складність-простота, пропорційність-протиставлення). Вони формуються засобами виразності та проявляються у процесі сприйняття відповідних просторів, створюють емоційний образ внутрішньоквартального середовища, лежать у основі естетичного сприйняття.

– суб'єкти сприйняття (жителі, глядачі (туристи), мігранти). Вони орієнтовані на різний характер споживання середовища, відрізняються специфічним емоційним сприйняттям та вимогами до архітектурно-естетичної якості оточення (рис. 3.5).

Таким чином можна вивчити та дослідити послідовність формування зорового образу внутрішньоквартального середовища: кадри в арках вуличних фасадів, момент входження у двір, панорамне охоплення просторової форми двору чи рух через групу просторів, вид з вікон, з галерей, переходів (рис. 3.5).

Найчастіше перше сприйняття дворів у центральній частині міста Чернівці відбувається через проходження через арки історичних будівель або через вузькі проходи між ними, а потім вже повністю відкривається простір двору. Тут відбувається жорстка регламентованість процесу сприйняття сформованою структурою кварталу, обмеженістю перцептивної зони та засобів виразності, що безпосередньо бере участь у формуванні зорового образу. Візуальна стриманість фіксує реальну і потенційну ступінь розкриття в окремій картині виразних характеристик компонентів двору і вказує на ефективність їх використання в конкретній, просторово обумовленій ситуації для подальшої трансформації.

ФАКТОРИ ВИРАЗНОСТІ ДВОРІВ

3.5. Фактори виразності дворів та внутрішньоквартальних просторів

Таким чином можна створити шкалу сприйняття внутрішньоквартального простору за активністю: загальний простір двору – озеленення, мощення, вертикальні поверхні будівель, наявність малих архітектурних форм та освітлення.

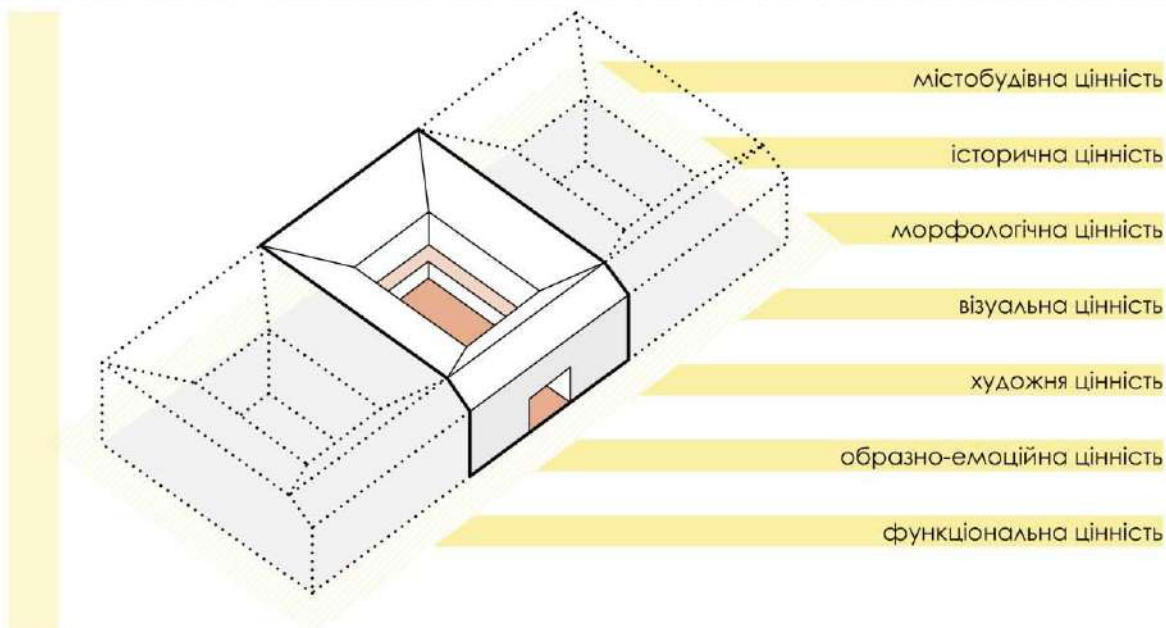
Специфіка суб'єктів сприйняття досліджується відповідно до функціональної структури кварталів та їх розташування в інфраструктурі центру міста Чернівці. Тут виділяються такі користувачі простору дворів: *мешканці, глядачі (туристи), мігранти (працівники, відвідувачі)*. Різноманітність і щільність функцій історичного центру передбачає інтеграцію інтересів різних груп населення. Конкретні групи можуть домінувати в організації житлового середовища, в зонах концентрації центральних функцій та об'єктів з громадськими функціями.

Проведений аналіз ознак предметно-просторової, композиційно-просторової структури та естетичної організації внутрішньоквартальних просторів дозволив створити *категорії цінності дворів*: містобудівну, історичну, морфологічну, візуальну, художню, образно-емоційну, функціональну. Кожна категорія може бути забезпечена певним складом критеріїв (рис. 3.6).

Така комплексна оцінка внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці у всіх категоріях є необхідним завданням для вибору шляхів трансформації (перетворення) дворів. Ключовими поняттями в оцінці висувається:

- естетичний потенціал дворів, де якості, параметри, елементи, будуть відповідати критеріям естетичної цінності, які підлягають виявленню та збереженню і становлять основу архітектурно-естетичної організації середовища;
- естетичні проблеми, де якості, параметри, властивості суперечать названим критеріям, вимагають цілеспрямованої трансформації та становлять сутність перетворення.

КАТЕГОРІЇ ЦІННОСТІ ДВОРІВ

КРИТЕРІЇ ЦІННОСТЕЙ ДВОРІВ

містобудівна цінність

значення у ансамблі міста; структурна, масштабна та стильова єдність з контекстом; активність та впорядкованість зовнішніх зв'язків; включення історичних або унікальних споруд, формування зон їх сприйняття; ефектність видових точок; традиційний «дух місця»; поєднання дворів з вулицею; значення у системі озеленення; зв'язок з ансамблем міста та інтер'єром будівель.

історична цінність

своєрідність та історична автентичність компонентів; збереження цілісних фрагментів середовища дворів; кількість історичних нашарувань; стійкість просторових меж; стильова єдність; виразне поєднання елементів та ознак різних епох; меморіальне значення; присутність унікальних «слідів часу».

морфологічна цінність

типологічна характерність; узгодженості просторових параметрів та наповнення дворів; структурна впорядкованість; різноманіття компонентів; складність та унікальність архітектурно-предметного комплексу.

візуальна цінність

доступність та різноманіття видових точок; багатство матеріалів для сприйняття; узгодженість вимог сприйняття та виразного потенціалу компонентів; динаміка розкриття та поєднання візуальних картин; протяжність та різноманітність маршруту сприйняття; характер візуальної інформації для суб'єктів сприйняття.

художня цінність

підпорядкованість компонентів простору; ясність композиційних зв'язків; матеріальна визначеність меж, осей, центрів та зорових фокусів; мальовнича, графічна, світлотіньова ефектність картин; завершеність кадрів; узгодженість цілого, фрагмента чи деталей двору; виразне співвідношення фігури та фону, планів, шарів, акцентних та рядових елементів, якостей симетрії та асиметрії.

образно-емоційна цінність

позитивна оцінка властивостей; стійкість позитивних відчуттів; яскравість, несподіванка враження; семантична асоціативність, ясність, індивідуальність дворів; логіка просторового розвитку; адекватність емоційальному фону суб'єктів сприйняття.

функціональна цінність

інтенсивність використання; впорядкованість відповідно до вимог основних груп споживачів та балансу їх інтересів; доцільність просторових параметрів; значення у функціональній системі центру; зв'язки із функціональною системою будівлі; універсальність, здатність до перебудови; узгодженість характеру використання та культурно-історичної цінності.

3.6. Категорії та критерії цінності внутрішньоквартальних просторів та дворів

3.3. Функціональне зонування та сучасний стан внутрішньоквартальних територій міста Чернівці

Поняття функціонального зонування є найбільш загальним та фундаментальним визначенням під яким розуміють диференціацію території міста за характером використання, тобто за ознакою провідної функції [146].

Функціональне зонування необхідно для сталого розвитку будь-якої внутрішньоквартальної території при здійсненні містобудівної діяльності, що має забезпечувати безпеку та сприятливі умови життєдіяльності людини, обмежувати негативний вплив господарської діяльності на компоненти ландшафту, а також сприяти раціональному використанню та охороні пам'ятників архітектури у історично складеному середовищі.

У статті Ю. Шкодовського «Функціональне зонування та проблеми реконструкції міст» [236] було описано методику функціональної реорганізації історичних районів та встановлено дослідження взаємопов'язаних позицій:

- аналіз територіально-просторової організації основних функціональних підсистем (обслуговування, адміністрації, житла, виробництва) та їх вірогідна інтеграція в специфічні умови історичного центру, виявлення принципів і підстав зонування;

- визначення кількісних характеристик функціонально-просторової організації різних територій історичного центру та порівняльний аналіз ситуацій як інструмент зміни функціональної структури;

- визначення головних містобудівних чинників, що впливають на динаміку функціональної організації історичного центру, і розробка на їх основі стратегічної програми розвитку на перспективу.

Тому було запропоновано формувати дослідження функціональних зон внутрішньоквартальних просторів історичного міста Чернівці виходячи з результатів комплексної оцінки території, соціально-економічної та демографічної ситуації.

Основне завдання функціонального зонування полягає у тому, щоб знайти раціональне розміщення різних функцій на території двору.

Керуючись принципом *функціональної наповненості* території буферної зони об'єкту ЮНЕСКО, можна виділити такі дві групи дворових просторів: монофункціональні дворові простори та поліфункціональні дворові простори [47].

До *монофункціональних дворових просторів* можна віднести приватні житлові двори, які використовуються тільки мешканцями прилеглої території. Така територія містить, наприклад, тільки дитячий майданчик чи лише місця для паркування та виконує обмежену функцію і розрахована на вузьку аудиторію.

А вже *поліфункціональні дворові простори* можуть бути як і громадськими просторами, де поєднуються декілька функцій використання відкритих просторів, так і житловими відкритими просторами дворів, де можуть розташовуватись не тільки двір приватного житла чи входи у під'їзди, а й адміністративні, комерційні, офісні та інші відкриті простори.

Узагальненість наявних класифікацій не дозволяє детально та глибоко проаналізувати повністю функціональні зони всередині існуючих кварталів, тому при дослідженні відповідної території удосконалюється класифікація функціональних зон внутрішньоквартальних просторів у місті Чернівці.

У результаті проведеного аналізу загального картографічного матеріалу, натурних досліджень та фотофіксацій було отримано функціональне зонування території площею 244,85 га, результати якого були представлені на «Плані функціонального зонування внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці М1:2000» (додаток Д).

При дослідженні було вдосконалено наступну класифікацію функціональних зон *внутрішньоквартальних громадських просторів* за Н. Войко, О. Добровольською [47] (рис. 3.7):

- адміністративну (владні та управлінські структури, державні установи);
- офісну (ділові, фінансові та проектні організації, суди, адвокатські контори, салони краси, туристичні агенства);

- житлову (готелі, хостели, гуртожитки);
- торговельну (торговельні центри, крамниці, ринки);
- ресторанну (заклади громадського харчування);
- культурну (установи культури та мистецтв: театр, кінотеатр, музеї);
- освітню (навчальні заклади);
- медичну (медичні заклади);
- спортивну (спортивні майданчики, тенісні корти);
- рекреаційну (дитячі майданчики, вільні зелені простори);
- релігійну (церкви, релігійні центри);
- промислову (фабрики, станції технічного обслуговування);
- господарську (автостоянки, гаражі, склади, котельні, КТП).

Якщо проводити та аналізувати ще більшу територію міста Чернівці з внутрішньоквартальними просторами, то можна цю класифікацію доповнювати новими функціональними зонами.

До внутрішньоквартального житлового простору у місті Чернівці можна віднести *приватні двори та двори загального користування*. Приватні двори мають закритий характер, доступ до них обмежений. А двори загального користування навпаки завжди відкриті, або ж мають в собі декілька функцій використання разом із житловою функцією.

На плані зонування (додаток Д) кожна функціональна зона внутрішньоквартального простору представлена у вигляді окремого шару, який показує територію всередині кварталу обмеженого відповідними вулицями та забудовою, і виділяється певним кольором. Кожна функціональна зона виділена позначкою функціонального використання та позначкою доступності дворів. Відповідно до цих позначок, приватний внутрішньоквартальний житловий простір завжди закритий.

Також при аналізі плану було отримано співвідношення площі забудови досліджуваної території міста Чернівці до площі відкритих просторів міста (рис. 3.7) та співвідношення житлового внутрішньоквартального простору до громадського,

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗОНУВАННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ МІСТА ЧЕРНІВЦІ

Типи використання просторів історичного міста Чернівці в межах буферної зони - 244,85 га (див. додаток Д)

Громадські простори міста:

- Проїжджі дороги
- ▨ Пішохідні вулиці
- ▨ Площі
- ▨ Сквери
- ▨ Парки
- Внутрішньоквартальні простори

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ

Внутрішньоквартальних громадських просторів:

■ Адміністративний	простори біля будівель державних установ
■ Офісний	простори офісів, салонів краси, туристичних агенств, адвокатських контор
■ Житловий	простори готелів, хостелів, гуртожитків
■ Торговельний	простори крамниць, ринків
■ Ресторанний	простори закладів громадського харчування: ресторанів, кафе
■ Культурний	простори музеїв, виставкових залів, театрів
■ Освітній	простори навчальних закладів (садочків, шкіл, коледжів, училищ, університетів)
■ Медичний	простори медичних закладів, диспансерів, амбулаторій
■ Спортивний	спортивні майданчики, тенісні корти
■ Рекреаційний	дитячі майданчики, вільні озеленені простори
⊕ Релігійний	простори перед церквами, соборами, іншими культовими спорудами
▲ Промисловий	двори фабрик, станцій технічного обслуговування
▲ Господарський	автостоянки, гаражі, склади, сараї, котельні, КТП

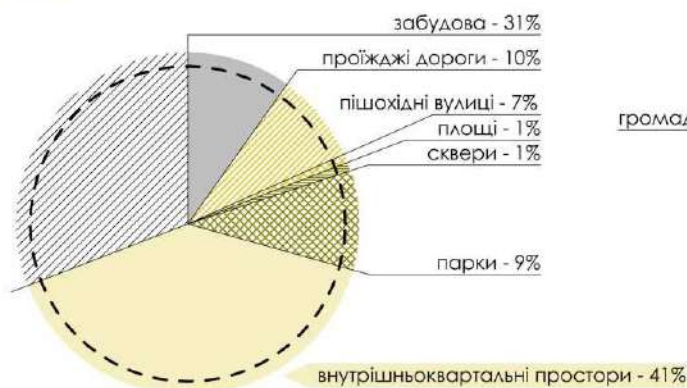
Внутрішньоквартальний житловий простір:

- Приватний
- Загальний

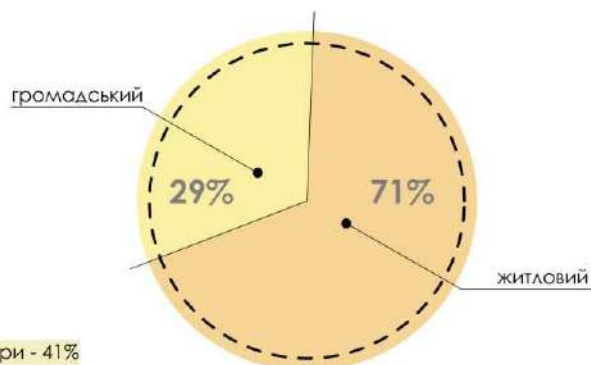
Доступність внутрішньоквартальних та відкритих просторів:

- × Закритий
- + Відкритий

Співвідношення площі забудови до площі відкритих просторів міста

Співвідношення житлового внутрішньоквартального простору до громадського

3.7. Функціональне зонування внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці

де житловий внутрішньоквартальний простір займає 71%, а громадський відповідно – 29%.

Отримані результати дозволяють провести аналіз функціонального зонування території міста Чернівці та зробити відповідні висновки про занедбані внутрішньоквартальні простори, не відповідне використання дворів або надлишкові концентрації тієї чи іншої зони при їх майбутній трансформації.

Так, до прикладу, в самому центрі міста була виявлена промислова територія колишнього заводу з вироблення хлібобулочних виробів, яка на даний момент є закинutoю. Тобто простір всередині кварталу є занедбаним, та не використовується за призначенням мешканцями сусідніх будинків. Або ж всередині кварталів знаходяться стихійні місця паркування та хаотична нежитлова малоповерхова забудова. Також була відзначена нестача зелених рекреаційних зон в одних кварталах та перенасиченість в інших.

Окрім того при розгляді плану функціонального зонування можна визначити, де знаходиться найбільша концентрація житлових приватних дворів або території навчальних закладів та споруд.

На цьому плані (додаток Д) показаний кожний внутрішньоквартальний простір з позначенням певного функціонального використання всередині двору. Також, однією з особливостей можна рахувати розташування в арках, проїздах у двори, входів у певні громадські установи (офіси, адвокатські контори, крамниці та ін.).

З цієї класифікації функціональних зон внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці можна зробити висновок про взаємозв'язок різних функцій дворів у вигляді співвідношення їх характеристик та використання (рис. 3.8) у вигляді таблиці з визначенням *«доброго», «прийнятного» та «незадовільного» поєднання.*

«Добре» (+) поєднання різних функцій у дворі є хорошим прикладом взаємозв'язку функцій, які доповнюють та не суперечать одна одній. Таке поєднання найчастіше зустрічається у дворах, де є різні громадські функції. «Прийнятним» (±) поєднанням функцій у дворі є задоволення певних потреб мешканців та тих, хто використовує двір, як простір громадського призначення.

Це поєднання зустрічається у дворах, де загальний житловий простір поєднується з однією чи декількома громадськими функціями використання. «Незадовільне» (–) поєднання функцій внутрішньоквартальних просторів виникає, коли житлова чи громадська функція двору суперечить та не об'єднує мешканців та користувачів простору (рис. 3.8).

Сьогодні саме монофункціональні простори найчастіше зустрічаються у місті Чернівці, але вони не відповідають потребам мешканців та мають ряд проблем.

Міське середовище повинно базуватись на засадах доступності, рівності інтересів всіх груп населення, екологічності. Основними відвідувачами двору є діти, батьки, що їх контролюють, і люди похилого віку, тобто групи мешканців, які не можуть часто, надовго та на досить велику відстань віддалятися від будинку. При трансформації монофункціональних просторів не дискримінується жодна група мешканців, лише уважніше враховуються інтереси всіх груп. Двори такого типу є невід'ємною частиною міського простору. Перетворюючи середовище монофункціональних дворів, архітектори мають враховувати парки, сквери, прогулянкові зони, спортивні або дитячі майданчики, парковки тощо, що розташовуються в пішохідній доступності, тобто об'єкти, якими мешканці двору зможуть безперешкодно користуватися. Тільки такий комплексний підхід при трансформації здатний гармонізувати середовище і не викликати дискримінацію певних груп мешканців.

Поліфункціональні дворові простори теж мають ряд проблем та не відповідають максимально комфортному середовищу для мешканців кварталу, або ж працівників. Враховуючи те, що часто середовище поліфункціонального простору не відповідає сучасним вимогам, тобто воно характеризується недостатністю зелених зон, нерозвиненістю інфраструктури для відпочинку та оздоровлення містян, занедбаністю самого простору.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФУНКЦІЙ

ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

Громадське використання просторів	Громадське використання просторів	Адміністративний	Офісний	Житловий	Торговельний	Ресторанний	Культурний	Освітній	Медичний	Спортивний	Рекреаційний	Релігійний	Промисловий	Господарський	
	Приватний житловий простір	закритий	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+
	Загальний житловий простір	відкритий	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+
Громадське використання просторів	Адміністративний		+	-	-	+	+	+	+	-	+	-	-	+	
	Офісний	+		+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	+	
	Житловий	-	+		+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	
	Торговельний	-	+	+		+	+	-	-	-	+	-	-	+	
	Ресторанний	+	+	+	+		+	-	-	-	+	-	-	-	
	Культурний	+	+	+	+	+		+	-	-	+	+	-	-	
	Освітній	+	-	-	-	-	+		-	+	+	-	-	+	
	Медичний	+	-	-	-	-	-	-		+	+	-	-	+	
	Спортивний	-	-	+	-	-	-	+	+		+	-	-	-	
	Рекреаційний	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	-	-	
	Релігійний	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+		-	-	
	Промисловий	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		+	
	Господарський	+	+	+	+	-	-	+	+	-	-	-	+		

+ добре + прийнятно - незадовільно

3.8. Взаємозв'язок функцій внутрішньоквартальних просторів та дворів

Основними напрямками діяльності для трансформації таких внутрішньоквартальних просторів та дворів може бути:

- створення дитячих ігрових майданчиків та яскравого благоустрою для сприйняття всередині двору, так з галерей чи з вікон квартир;
- мінімізація автомобільного руху;
- використання сучасних вуличних меблів та великої кількості озеленення;
- використання якісних матеріалів при облаштуванні двору;
- реставрація фасадів всередині дворів.

Також обстеження поліфункціональних дворів показало три базові зони активності. Перша зона відрізняється високою відвідуваністю, доступністю та інфраструктурною насиченістю, характеризується стабільним потоком відвідувачів. Пішохідний рух досить динамічний, тому що тут концентруються всі види потоків і відбувається їх поділ за цілями для подальшого переміщення. У дворах розташовуються навчальні заклади або ж великі спортивні майданчики загального користування. Друга зона – це простір, орієнтований на споживачів, які мають вільний час і можливість спілкування, обговорення. Визначення функціонального наповнення цих просторів відбувається на основі концентрації унікальних функцій: тут переважає розміщення просторів громадського харчування з відкритими терасами або ж адміністративні простори громадських споруд всередині кварталу. Ця зона може бути забезпеченою парковками, інженерними спорудами, елементами міського дизайну. Третя зона – це зона розміщена в глибині дворів, і містить у собі невеликі універсальні магазини, ремонтні майстерні, установи поштового зв'язку, адвокатські контори, приватні стоматологічні клініки, локальні рекреаційні зони, житлово-експлуатаційні контори тощо. Пішохідний рух тут регульований, оскільки ця зона має зв'язок з житловою територією всередині кварталу.

Тому при дослідженні функціонального зонування внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці перш за все треба звертати увагу на містобудівну організацію історичних дворів, їх взаємозв'язок та функціональне насичення, які

при подальших проектах трансформації призведуть до спрямованої активізації певних характеристик ділянок всередині кварталів або покращенню загального вигляду дворів, а також визначать перспективи розвитку та інші параметри для правильного використання внутрішньоквартальних просторів.

Сучасний стан внутрішньоквартальних територій міста Чернівці можна характеризувати в декількох напрямках [64]:

- розвиненості інфраструктури, яка знаходиться всередині дворів або недалеко від них;
- семіотичних компонентів, що полягають у баченні певних смислів по відношенню до морфологічної одиниці, коли мова йде про місця проживання відомих людей, історичні події;
- уявленні про соціальний фон, який формується у вигляді стереотипів про різні квартали історичного міста;
- наявності або відсутності об'єктів промисловості чи господарської діяльності всередині кварталів;
- розвиненості пішохідних мереж внутрішньоквартальних просторів.

Для створення відповідних характеристик дворів всередині кварталів було досліджено та систематизовано ілюстративний матеріал у вигляді фотографій, який надає уявлення про негативні та позитивні сторони цих просторів.

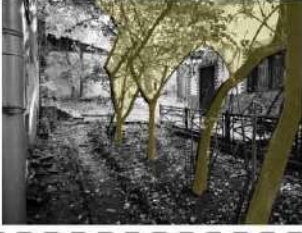

Негативні сторони внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці виступають у трьох напрямках (рис. 3.9):

- загальний незадовільний стан внутрішньоквартального середовища;
- захоплення територій всередині дворів;
- надмірна «запаркованість».

Незадовільний стан дворів характеризується занедбаністю простору та навколишніх фасадів будівель. Найчастіше двір починає слугувати для мешканців та відвідувачів таким собі «смітником», де можна виносити і залишати непотрібні речі. Розуміючи, що двори належать не одному власнику, одні мешканці оновлюють фасади всередині двору, а інші – ні. Так само і у дворах загального

СУЧАСНИЙ СТАН ДВОРІВ МІСТА ЧЕРНІВЦІ

НЕГАТИВНІ СТОРОНИ

Незадовільний стан середовища	Двір- занедбаність			
	Двір- захаращеність			
Захоплення території всередині дворів	Двір- захоплення			
	Двір- захоплення (прибудови)			
Надмірна "запаркованість"	Двір-склад			
	Двір-асфальт			
	Двір-парковка			

3.9. Сучасний стан внутрішньоквартальних просторів та дворів міста Чернівці
(негативні сторони)

користування, коли різні громадські організації оновлюють тільки ті частини фасадів, які належать їм. Тому тут виникає порушення художньо-естетичної цінності простору двору. Фасади перебувають в незадовільному стані, різні пофарбування, перебудови та скління відкритих галерей, знищення автентичних огорожень галерей та декоративних елементів будівель провокують втрати історичної складової відповідного двору.

Також однією з схожих проблем є захаращеність дворів різними зеленими насадженнями, які розростаються і не дають проникати сонячному світлу усередину кварталу, утворюючи при цьому велику вологість та плісняву на будівлях та мощенні дворів.

Захоплення внутрішньоквартального простору може відбуватись у вигляді різних житлових прибудов до існуючих споруд або флігелів історичних будівель, утворюючи при цьому такий собі званий «шанхай» з різним нашаруванням забудови, висотності та оздоблення, яке зазвичай кардинально відрізняється від забудови у історичному дворі. Захоплення простору також може здійснюватися шляхом огороження парканом або в кращому випадку кущами прибудинкового простору, тобто входів у окремі житлові будинки чи громадські установи. Також двори можуть використовуватися як склади, де розташовуються різні сараї, гаражі та господарські будівлі.

Деякі двори мають суцільне асфальтове покриття, або ж невпорядковане тверде покриття різними матеріалами, які вже потребують заміни. Такі асфальтовані простори теж викликають ряд проблем: там немає ні штучного, ні природнього водовідведення після дощу чи танення снігу; такі відкриті простори створюють перегрівання всередині великих дворів.

Надмірна «запаркованість» внутрішньоквартальних просторів також є одним з негативних проявів у історично сформованому середовищі. Інколи парковки всередині дворів займають домінуюче місце у загальному просторі. Вирішенням цієї проблеми займався Р. Любницький [145], який сформував основні підходи до розвитку системи збалансованого міського транспорту в історичному сформованому місті.

Також до негативної сторони можна віднести аудіальний світ дворів. Тому що цей світ влаштований неоднорідно: у ньому є острівці постійного поживлення, ареали з особливими режимами активності і тихі куточки. Негативним прикладом можуть бути внутрішньоквартальні простори, де розташовуються пункти громадського харчування та житло, тому що там виникає питання шуму з кухонь та відкритих терас, де відпочивають відвідувачі, та які в свою чергу можуть заважати мешканцям. А для приватних закритих житлових просторів однією з продуктивних в звуковому відношенні зон є майданчики для спортивних та дитячих ігор [198].

Позитивні сторони внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці можуть бути розглянуті у двох аспектах (рис. 3.10):

- архітектурно-планувальному;
- художньо-естетичному.

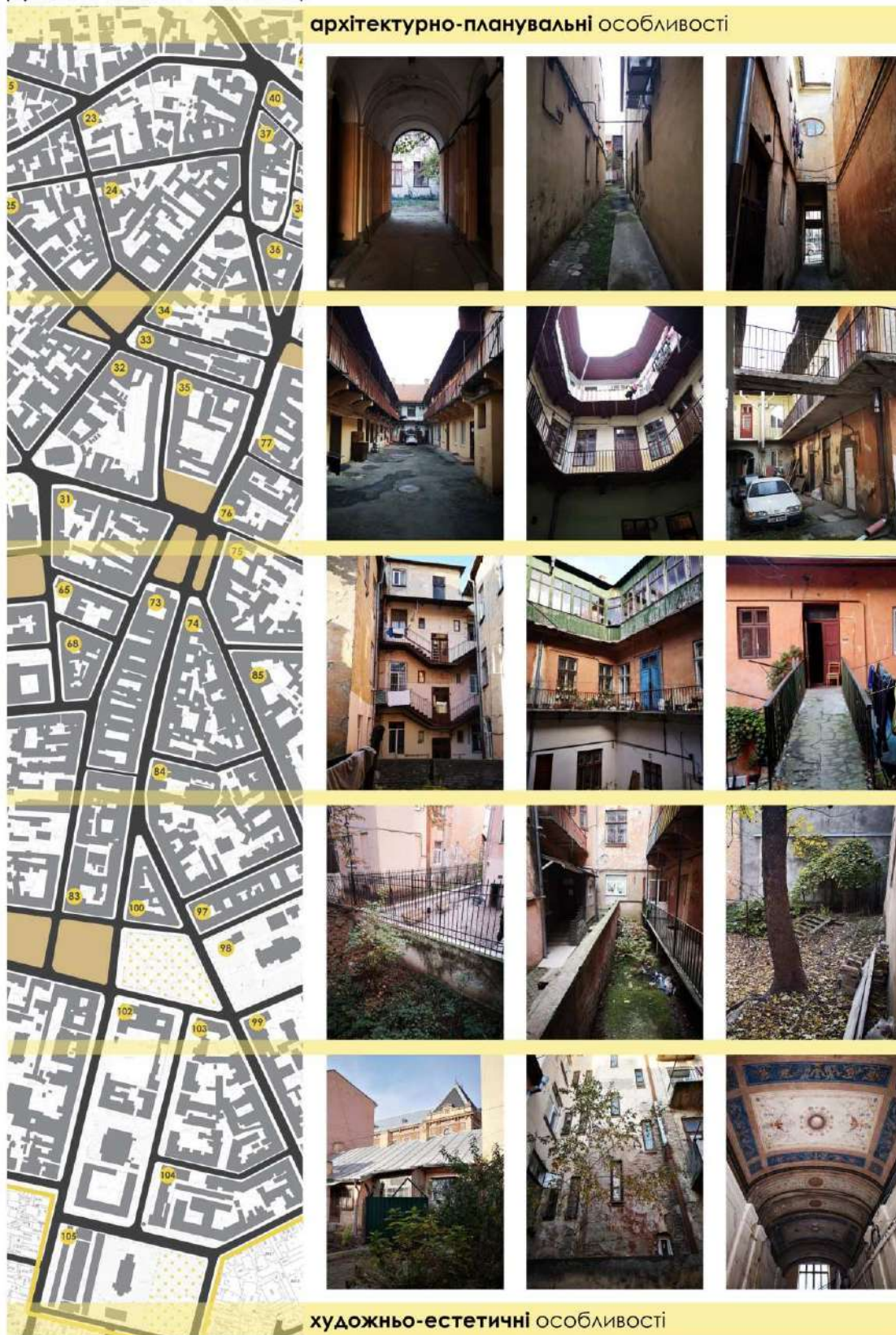
До архітектурно-планувальних особливостей, які збереглися, можна віднести: потрапляння у двори через арки та вузькі проходи між будинками; відкриті галереї всередині дворів різного сполучення; двори-атріуми; переходи між галереями на рівні першого та інших поверхів; великі підпірні стінки у дворах зі складним рельєфом.

До художньо-естетичних особливостей відносяться: нашарування різної історичної забудови; декоративні елементи в забудові всередині дворів, які привертають увагу мешканців та туристів, а саме: розписи арок, вітражі вхідних дверей, скління світлових ліхтарів, різьблені дерев'яні веранди, історична плитка у вхідних зонах, дерев'яна бруківка та інші архітектурні елементи. Також у деяких дворах збереглися старі малі архітектурні форми, які слугують для туристів фотозонами.

Вид з дворів на навколишню забудову також слугує гарним прикладом привернення уваги до різнопланових картин історичного центру міста Чернівці, де через нашарування житлової забудови можна побачити та знайти пам'ятки архітектури.

СУЧАСНИЙ СТАН
ДВОРІВ МІСТА ЧЕРНІВЦІ

ПОЗИТИВНІ СТОРОНИ

3.10. Сучасний стан внутрішньоквартальних просторів та дворів міста Чернівці
 (позитивні сторони)

Висновки до розділу 3

1. Внутрішньоквартальні простори історичного міста Чернівці є невід’ємною частиною системи відкритих просторів, але вони майже не досліджені в науковій літературі.

2. Дослідження внутрішньоквартальних просторів дозволило встановити безпосередню залежність між розташуванням кварталів, історичними етапами розвитку та щільністю забудови, та характером простору, його місцем в архітектурному ансамблі та соціально-функціональній інфраструктурі міста Чернівці.

3. Дослідження дворів всередині кварталів дозволило створити окрему типологічну класифікацію просторів, де внутрішньоквартальне середовище постає історично конкретним та стійким комплексом компонентів, що включають в собі: простір (двори), вертикальні поверхні (фасади), архітектуру землі (рельєф), дворові споруди, озеленення, малі архітектурні форми та вуличне освітлення.

4. Проведений аналіз факторів предметно-просторової, композиційно-просторової структури та естетичної організації внутрішньоквартальних просторів дозволив створити категорії цінності дворів: містобудівну, історичну, морфологічну, візуальну, художню, образно-емоційну, функціональну.

5. Запропоновано класифікувати функціональні зони внутрішньоквартальних просторів історичного міста Чернівці виходячи з результатів комплексної оцінки території, соціально-економічної та демографічної ситуації, а також було створено план функціонального зонування для території загальною площею 244,85 га (додаток Д).

6. Описано сучасний стан внутрішньоквартальних просторів завдяки систематизованому іконографічному матеріалу у вигляді фотографій, який надає уявлення про негативні та позитивні сторони просторів.

РОЗДІЛ 4

ПРИНЦИПИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

4.1. Принципи та напрямки трансформації внутрішньоквартальних просторів

Під визначенням трансформації можна розуміти спосіб зміни внутрішньоквартального простору, який дозволяє адаптувати двір під необхідні вимоги та умови мешканців сучасного міста.

Пропоновані напрямки трансформації розроблені з метою вдосконалення сформованої планувальної структури внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці у комплексі з вирішенням завдань містобудівної реконструкції кварталів.

Проводячи аналіз внутрішньоквартальних просторів в даному дослідженні було сформульовано загальні та спеціальні принципи, а також методи трансформації дворів з урахуванням типології просторів та специфіки середовища історичного центру міста Чернівці.

До цих загальних принципів можна віднести: *принцип сталого розвитку та принцип співучасті мешканців дворів*. А до спеціальних принципів можна віднести: *принцип багатофункціональності та динамічності зв'язків, принцип контекстуальної інтеграції в історичне середовище, принцип візуального комфорту* (рис. 4.1).

Принцип сталого розвитку передбачає виявлення та збереження у процесі проектування та трансформації стійких елементів архітектурно-ландшафтного середовища дворів, а також створення умов для гармонійного співіснування старих та нових міських фрагментів історичного міста.

Розвиток – це процес економічних та соціальних змін, в якому експлуатація природних ресурсів, напрямок інвестицій, орієнтація науково-технічного розвитку, розвиток особистості та інституційні зміни узгоджені одна з одною та зміцнюють теперішній та майбутній потенціал для задоволення людських потреб

та прагнень. Як відомо, концепція сталого розвитку базується на трьох складових: економічній, соціальній та екологічній. Принцип сталості може бути застосований до будь-якої сфери сучасної діяльності людини, в тому числі і для функціонального перетворення дворів.

Щодо внутрішньоквартальних просторів сталий розвиток передбачає раціональне використання середовища всередині кварталів, застосування джерел відновлюваної енергії тощо [139]. При сталому проектуванні необхідно враховувати розвиток внутрішньоквартальних просторів у майбутньому. І ґрунтуючись на аналізі основних функцій та можливостей дворів, важливо прагнути до правильної трансформації цього історичного середовища, удосконалюючи його відповідно до оточуючого контексту.

Принцип співучасті мешканців дворів передбачає залучення жителів до процесів оновлення архітектурно-ландшафтного середовища внутрішньоквартального простору на всіх етапах, включаючи аналіз, проектування, визначення інвестиційної політики та саме перетворення. Для цього потрібна наявність системи місцевого самоврядування, методики роботи з населенням та розвитку нормативно-правової бази, що дозволяє поєднувати архітектурний процес з реальним життям. Участь мешканців, зацікавлених у збереженні та впорядкуванні дворів та об'єктів культурної спадщини, має заохочуватись шляхом підтримки від міської ради, створенні спеціальних програм для трансформації дворів або участі у громадських проектах.

Наприклад, у Чернівцях є Платформа реалізації ідей для покращення міста, де за допомогою бюджету міських ініціатив можна подати проект для впорядкування двору [21]. І є люди, які готові займатися реконструкцією дворів та підтримувати пам'ятники та просто цінне на їх погляд середовище в належному стані. Понад те, така активність заражає сусідів, і починається ланцюгова реакція відновлення середовища. Тому для цього варіанту доцільним буде створення рекомендації щодо перетворення внутрішньоквартальних просторів або проведення відкритих консультації щодо трансформації середовища в ключі сталого розвитку. А заходи на місцевому рівні такі як

екскурсії для мешканців, підвищать інформування громадськості про якість архітектурного та міського середовища, яке надає Чернівцям унікальності, а також сприятимуть розумінню цінності історичного надбання.

Принцип багатофункціональності та динамічності зв'язків вказує, що при трансформації внутрішньоквартального простору необхідно створювати умови його всебічного функціонування як повноправного елемента міста. Суперечлива задача збереження історичної спадщини в умовах концентрації та розвитку загальноміських функцій передбачає створення функціонально наповненого двору з насиченим культурно-рекреаційним змістом.

У зарубіжній практиці існування некомерційних структур (музеїв, виставкових залів, галерей, житла) підтримується за допомогою високорентабельних комерційних структур (торгових та обслуговуючих установ, офісних центрів). Цей принцип передбачає організацію універсального громадського внутрішньоквартального простору, який має гнучкість, здатність трансформуватися під впливом нових потреб суспільства, насиченого великою кількістю функцій (торгової, рекреаційної, культурно-розважальної, комунікативної, спортивної), задовольняє потреби різновікових груп населення та сприяє всесезонному функціонуванню простору.

Саму проблематику багатофункціонального середовища в свої роботах досліджували Джейн Джекобс [63] та Йен Гел [60], і вказували на те, що різноманітність функцій використання перших поверхів будівель дозволяє підвищити соціальну активність вулиці чи площі, і теж саме можна запропонувати й для великих внутрішньоквартальних просторів, де, наприклад, перші поверхи будуть використовуватись для громадських установ (офісів, майстерень тощо), при цьому не заважаючи жителям самого кварталу.

Принцип контекстуальної інтеграції в історичне середовище полягає у гармонійному включенні нових архітектурних об'єктів у простір двору чи перетворенні внутрішньоквартальних просторів з урахуванням контексту існуючого історичного середовища. Цей принцип означає, що проектно-дослідні роботи ведуться лише за умов варіантного індивідуального проектування з метою

ПРИНЦИПИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

ЗАГАЛЬНІ

1 ПРИНЦИП СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Передбачає виявлення та збереження у процесі проектування та трансформації стійких елементів архітектурно-ландшафтного середовища дворів, а також створення умов для гармонійного співіснування старих та нових міських фрагментів історичного міста.

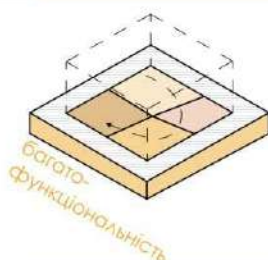
2 ПРИНЦИП СПІВУЧАСТІ МЕШКАНЦІВ

Передбачає залучення жителів до процесів оновлення архітектурно-ландшафтного середовища внутрішньоквартального простору на всіх етапах, включаючи аналіз, проектування, визначення інвестиційної політики та саме перетворення.

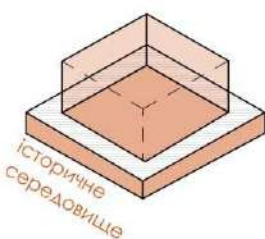
СПЕЦІАЛЬНІ

3 ПРИНЦИП БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ З ДИНАМІЧНИМИ ЗВ'ЯЗКАМИ

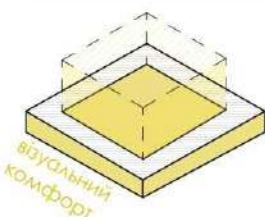
Вказує, що при трансформації внутрішньоквартального простору необхідно створювати умови його всебічного функціонування як повноправного елемента міста. Суперечлива задача збереження історичної спадщини в умовах концентрації та розвитку загальноміських функцій передбачає створення функціонально наповненого двору з насиченим культурно-рекреаційним змістом.

4 ПРИНЦИП КОНТЕКСТУАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ІСТОРИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Полягає у гармонійному включенні нових архітектурних об'єктів у двори чи перетворенні внутрішньоквартальні простори з урахуванням контексту існуючого історичного середовища. Цей принцип означає, що проектно-дослідні роботи ведуться лише за умов варіантного індивідуального проектування з метою збереження та розвитку історичних якостей внутрішньоквартального середовища.

5 ПРИНЦИП ВІЗУАЛЬНОГО КОМФОРТУ

Передбачає співмасштабний людині внутрішньоквартальний простір, який відповідає вимогам естетичного візуального комфорту. Він обумовлюється осмисленим вибором колористичного рішення фасадів, різноманітністю текстур та фактур матеріалів, які будуть використовуватись для мощення, озеленення, опорядження дворів та вибором вуличного освітлення.

4.1. Принципи трансформації внутрішньоквартальних просторів

збереження та розвитку історичних якостей внутрішньоквартального середовища. Типові проекти благоустрою дворів не мають застосовуватись при виборі варіантів функціонального зонування, їх планування та стилістики.

Цей принцип також передбачає формування іміджу відкритого двору як сукупності асоціацій, уявлень та вражень людей щодо конкретного місця у історичному місті за допомогою впровадження об'єктів для приваблення туристів, інфографіки, малих архітектурних форм тощо.

Також він може бути пов'язаний із інтеграцією архітектурної діяльності та культурних технологій в середовище дворів. Проектування подій та репрезентація архітектурного середовища в експозиційній площині, культурно-практичній дії – літній театр всередині двору, відкриті виставки, майстерні тощо.

Принцип візуального комфорту передбачає співмасштабне людині внутрішньоквартальне середовище, яке відповідає вимогам естетичного візуального комфорту. Цей принцип обумовлюється правильним вибором колористичного рішення фасадів всередині дворів, різноманітністю текстур та фактур матеріалів, які будуть використовуватись для мощення, опорядження, озеленення, а також вибором вуличного освітлення. Питанням сприйняття архітектурного середовища займались багато вчених: А. Іконніков, В. Глазичев, Г. Осиченко, В. Шимко, В. Філін, М. Габрель та ін.

Одним із потужних факторів, який формує комфортне візуальне середовище, є колір. Вплив кольору на людину проявляється на психофізіологічному, психологічному та соціальному рівнях. Колір в архітектурі міста покликаний виконувати ряд найважливіших функцій: він орієнтує людину в просторі, надає значення окремим компонентам середовища, створює психофізіологічний комфорт, формує змістовний та емоційно насичений міський простір всередині дворів.

Для створення максимально комфортного візуального середовища внутрішньоквартальних просторів у історичному місті необхідно дотримуватися таких рекомендацій:

- дбайливо ставитись до історично цінних архітектурних об'єктів, зберігати композиційне рішення фасадів, галерей всередині дворів тощо;
- створювати благоустрій всередині дворі за допомогою малих архітектурних форм, правильно підбраного озеленення, різного за кольором та фактурою мощення та ін.

Також до цього принципу можна віднести вплив вуличних світильників всередині дворів на сприйняття простору у вечірній час, що дає можливість створити загальне та художньо-естетичне сприйняття внутрішньоквартального простору та виявлення найбільш цінних в архітектурному, історичному та художньому відношенні будівель, споруд, пам'ятників та самих просторів [174].

Виходячи із сформульованих принципів, були виділені наступні *напрямки трансформації* історичного внутрішньоквартального простору за Н.А. Лещенко [135]. Вони можуть бути поділені на зберігаючі, відновлюючі, оновлюючі та перетворюючі напрямки за активністю втручання у середовище дворів із застосування відповідних методів (рис. 4.2):

- *Зберігаючий напрямок* (використання зберігаючих методів): *музеєфікація двору* (музеєфікація історичної забудови);
- *Відновлюючий напрямок* (використання відновлюючих методів): *відновлення двору* (реставрація історичної забудови); *реабілітація двору* (реабілітація історичної забудови); *ревалоризація двору* (ревалоризація історичної забудови); *регенерація двору* (регенерація історичної забудови);
- *Оновлюючий напрямок* (використання оновлюючих методів): *санація двору* (санація цінної і малоцінної забудови); *ревіталізація двору* (ревіталізація цінної і малоцінної забудови); *оновлення (тимчасове пристосування) двору* (модернізація історичної забудови);
- *Перетворюючий напрямок* (використання перетворюючих методів): *реновація двору* (реновація малоцінної забудови); *театралізація двору*; *радикальна перебудова двору чи нове будівництво*.

Музеїфікація двору та навколишньої забудови полягає в тому, щоб нерухомі пам'ятки, об'єкти нематеріальної спадщини та культурно-історичне середовище перетворити на музейний чи екскурсійний об'єкт у місті.

Відновлення внутрішньоквартального простору та реставрація навколишньої забудови полягає у приведенні до первісного чи попереднього стану після пошкодження чи знищення, повернення втраченого історичного образу з відбудовою всіх занедбаних та зруйнованих елементів простору [135]. *Реставрація* може застосовуватись для історичних та художньо цінних об'єктів всередині дворів. Це складний, комплексний вид будівельних робіт, об'єктом, яких є пам'ятки архітектурної спадщини – від реставрації інтер'єрів до реставрації скульптурних груп та відтворення штукатурки фасадів будівель. Завданням реставрації є відновлення чи відтворення справжнього вигляду єдності будівлі та середовища двору. Вона поділяється на цілісну та фрагментарну реставрацію. Компоненти, які рекомендуються для реставрації – дворові фасади та споруди, елементи оздоблення. Інші компоненти включаються в ансамбль як нейтральне або стилізоване доповнення відповідно до закономірностей історичного типу. Тут також може бути використане поширення статусу об'єкта культурної спадщини з відповідним режимом використання.

Реабілітація двору та історичної забудови передбачає відновлення у правах унікальних елементів та властивостей внутрішньоквартальних просторів, формування яких не було підпорядковане художнім нормам (двори-колодязі, брандмауерні стіни, проїзди) з відновленням втраченої історичної функції та культурних властивостей для забудови [135].

Ревалоризація двору та історичної забудови полягає у відновленні, реконструкції та збереженні вигляду простору та забудови, який чітко передає меморіальну значимість. Роботи з ревалоризації – це комплекс заходів, що включає реставрацію (збереження елементів пам'ятника, що охороняються) і реконструкцію (комплексне впровадження нового функціонального задуму в об'єкт культурної спадщини під час будівництва нових споруд чи оновлення внутрішньоквартальних просторів).

НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

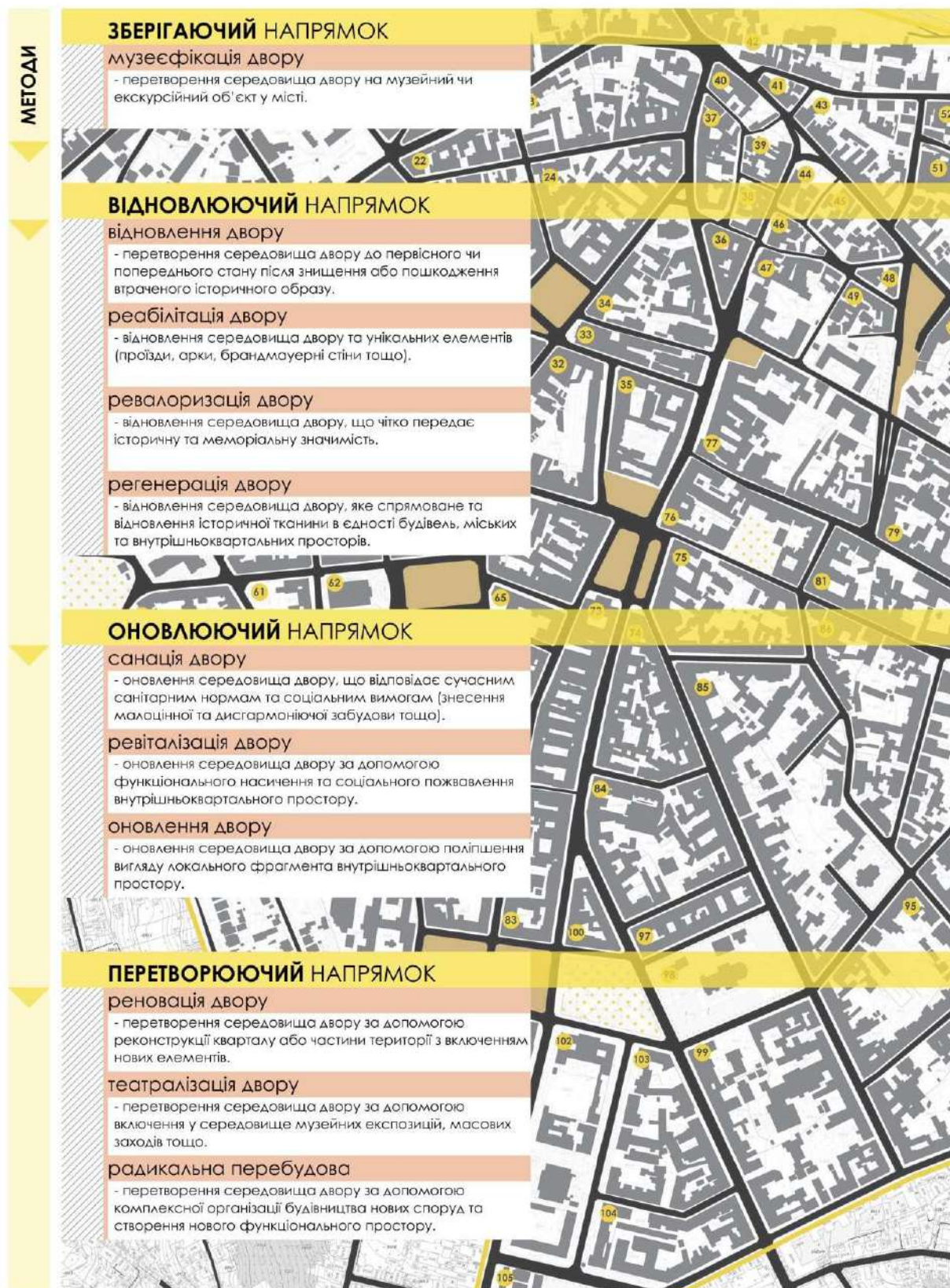

Рис. 4.2. Напрямки трансформації внутрішньоквартальних просторів

(за Н. А. Лещенко)

Регенерація двору та історичної забудови спрямована на збереження та відновлення традиційної своєрідності історичної тканини в єдності будівель, міських, внутрішньоквартальних просторів та архітектурно-предметних компонентів. Передбачає сполучення втрачених будівель та просторів більшого масштабу у периметрі кварталу, дворових корпусів і споруд, характерних типів просторів. Виділяються такі напрямки: збереження функціонально наповненого комфортного історичного середовища, збереження історичних ландшафтів та образу міста, розвиток стратегії збереження історичних кварталів у системі містобудівного планування, розвиток туристичних напрямків та ін.

Санація двору та цінної або малоцінної забудови полягає у приведенні забудови та відкритих дворів до стану, що відповідає сучасним санітарним нормам та соціальним вимогам через знесення малоцінної забудови, озеленення [135].

Ревіталізація спрямована на функціональне насичення, соціальне пожвавлення внутрішньоквартальних просторів. Ревіталізація (від лат. *re-* відновлювана дія, *vita* – життя, як «повернення до життя») – термін, який використовується у архітектурній діяльності для позначення процесів відтворення або відновлення внутрішньоквартального простору. Вона ставить за мету відродження житлових дворів, організацію пішохідних шляхів, включення дворів до структури громадських, культурних, торгових об'єктів з використанням всього комплексу компонентів. Основний принцип ревіталізації полягає у розкритті нових можливостей старих форм з урахуванням їх сучасних функцій. У процесі ревіталізації використовується комплексний підхід із метою збереження самотності, автентичності, ідентичності та історичних ресурсів міського середовища. Завданням ревіталізації є соціалізація простору, розробка елементів інфраструктури, що впорядковують туристичну діяльність, розвиток промисловості тощо [157].

Оновлення (тимчасове пристосування) доцільне для поліпшення вигляду локального фрагмента внутрішньоквартального простору на обмежений час, не вдаючись до капітальної реконструкції. Головними інструментами для такої

трансформації рекомендуються найбільш мобільні компоненти: малі архітектурні форми, інформаційні елементи, освітлення, сезонне озеленення тощо. Модернізація цінної та малоцінної забудови полягає у зміні застарілих елементів в об'ємно-планувальних, конструктивних та інженерних системах.

Реновація – це найбільш радикальний напрямок, пов'язаний з реконструкцією будівлі, групи будівель чи цілого кварталу. Метою цього напрямку є високий рівень комфорту, оптимальне рішення містобудівних, функціональних, соціальних, художніх завдань шляхом часткової трансформації історично сформованого кварталу з включенням нових елементів. Обґрунтовані втрати всередині кварталів компенсуються високим технічним рівнем і цілісною організацією всього комплексу компонентів. Реновація будь-якого кварталу потребує вкладень коштів на облаштування прилеглих територій, доріг та інфраструктури. При виконанні цієї умови історичне міське середовище залишається у сталому стані.

Театралізація застосовується до окремих внутрішньоквартальних просторів або дворів, де можливе проведення масових заходів, музейних експозицій чи перформансів. Тут завдання полягає у створенні яскравої, незвичайної атмосфери, де історичні та образні асоціації загострені, представлені у декоративних, імпровізованих формах. Простір двору сприймається як своєрідна сценічна коробка, організована з допомогою спеціальних конструкцій, образотворчих елементів та ефектів освітлення. Візуальна та сюжетна насиченість, ілюзорність перетворюють суб'єкта сприйняття на глядача та учасника.

Гарним прикладом у закордонній практиці може послугувати створення фестивалю «Festival des Architectures Vives», де прокладено архітектурний маршрут, призначений для широкої публіки, який дозволяє відкрити або заново побачити символічні місця міста Монпельє. Фестиваль проходить в центрі історичного міста і пропонує маршрут, що поєднує будівлі та внутрішні дворики, переважно приватні, які зазвичай не відкриті для відвідувачів. Цей фестиваль дає можливість архітекторам взяти участь у створенні інсталяції в двориках, де можна відкрити діалог між спадщиною та сучасною архітектурою [248].

Радикальна перебудова чи нове будівництво перспективне на ділянках з дисгармонійною забудовою, де можливе включення нової забудови, будинків-вставок та ін. В данному випадку завданням є завершення об'ємно-просторової структури кварталу, створення виразного та комфортного внутрішньоквартального середовища, що об'єднує сучасні прийоми комплексної організації території. Спадкоємність ґрунтується на дотриманні типологічних закономірностей, парцеляції існуючого кварталу, розвитку кольорових та образних тем архітектурно-історичного контексту.

Незважаючи на різні напрямки трансформації внутрішньоквартальних просторів, всі ці методи відносяться до реставраційно-реконструктивних процесів. І для трансформації внутрішньоквартальних просторів історичного міста Чернівці доцільна інтеграція цих напрямів у містобудівну діяльність. А вибір основного напрямку для різних дворів необхідно ретельно обґрунтовувати з метою збереження історичної основи та коректного вирішення проблем у існуючих просторах.

4.2. Архітектурно-містобудівна методика та прийоми трансформації внутрішньоквартальних просторів

Після ретельного вивчення та дослідження дворів міста Чернівці, матеріалів історико-містобудівних та передпроектних досліджень надається методика щодо ефективної трансформації внутрішньоквартальних території історичних кварталів з урахуванням статусу території в структурі історичного ядра та подальшого розвитку центральної частини міста.

Передпроектні дослідження є обов'язковим етапом у складі робіт з реконструкції історичних кварталів та перетворенню внутрішньоквартальних просторів, а також у будь-яких інших випадках проектування в історичному середовищі міста Чернівці.

Дана методика розглядає історичний внутрішньоквартальний простір міста як структурну модель, що формується завдяки багатогранним факторам цього

простору, і, що найважливіше, створює відношення до цієї моделі не як до статично незмінної, а навпаки, до нескінченно змінюваної та такої, що розвивається з плином часу.

Сучасні вимоги, що висуваються людиною до навколишнього середовища, стимулюють перетворення у дворах як цілком природні шляхи оновлення, дуже важливі для того, щоб місто продовжувало розвиватися. В цьому сенсі криється і актуальність, і особлива цінність, і відповідальність за будь-який крок у історичному середовищі міста.

У керівних документах ЮНЕСКО щодо застосування Конвенції про Світову спадщину з'являється визначення «культурний ландшафт» та встановлюється його місце у типологічній низці об'єктів спадщини. Культурний ландшафт розуміється як результат спільної роботи, спільної творчості людини та природи, ілюструє еволюцію суспільства та людського облаштування протягом століть під впливом матеріальних обмежень та/або сприятливих можливостей, наданих їм природним середовищем та послідовними соціальними, економічними і культурними чинниками, як зовнішніми, так і внутрішніми [85].

Місто Чернівці має своєрідний рельєф, який відрізняється від інших міст складністю природного ландшафту та особливою камерною забудовою [17]. Основною метою запропонованого практичного дослідження є розуміння процесів формування історичного простору міста, виявлення закономірностей розвитку, формування понятійного апарату внутрішньоквартальних просторів (об'єкта дослідження в галузі історико-культурних категорій) та оцінювання культурного потенціалу дворів.

Весь процес дослідження розбитий на три етапи, у кожному з яких вирішується певний комплекс задач (рис. 4.3).

Перший етап. Це ознайомлення з вихідними матеріалами для дослідження. Більшість вихідних даних – це фрагменти історичних планів та зображень міста Чернівці, а також фрагменти планів, що містять сучасну аналітику від Інтегрованої концепції розвитку міста Чернівці [225]; генеральні плани; схеми тощо. Для пошуку історичної інформації можуть бути використані: фотографії із

загальними видами та панорамами; історичні довідки та фотографії окремих об'єктів; підбір періодичних видань з історії міста та його забудови; статті інтернет-сайтів тощо.

На *другому етапі* дослідження відбувається натурне знайомство з об'єктом дослідження, внутрішньоквартальним простором, яке відбувається за допомогою фотофіксації простору та виконання необхідних замірів дворів.

Третій етап містить в собі аналітичну частину роботи, результатом якої стають схеми та концепції перетворення.

Основним положенням дослідження є розуміння внутрішньоквартальних просторів як просторової структури із системою стійких містоформуючих елементів. У цьому сенсі до стійких відносяться незмінні досить тривалий час елементи, такі як: ландшафт; функціональне та історичне зонування (парцелі); елементи просторової організації: шляхи, вузли (точки входу), візуальні зв'язки; споруди (їх фасади) та декоративні елементи.

Процес аналізу внутрішньоквартальної території розбито на чотири етапи, зміст яких відображений в їх послідовному переході від загального до конкретного:

- вивчення історії формування планувальних особливостей кварталу та внутрішньоквартальних просторів в історичній структурі міста.
- визначення історико-культурного потенціалу та функціональної наповненості двору;
- аналіз об'ємно-композиційних особливостей двору всередині кварталу;
- пропозиції щодо напрямку трансформації внутрішньоквартального простору історичного кварталу та створення відповідної концепції перетворення.

Першим розділом дослідження є етап вивчення історії формування планувальних особливостей кварталу та внутрішньоквартальних просторів в історичній структурі міста. Тут вирішуються два основні завдання:

- визначення розташування кварталу у структурі історичного міста. Спочатку аналізуються картографічні матеріали міста Чернівці і описуються властивості внутрішньоквартального простору як містобудівного об'єкта. До таких

параметрів відносяться: місце розташування кварталу в структурі історичного центру (наявність об'єктів, що впливають на формування дворів (історична забудова); планувальні особливості, що склалися історично; функціональна та соціальна основа дворів.

– визначення морфологічних особливостей забудови кварталу та його просторів. Рішення цього завдання передбачає виявлення історично сформованих особливостей внутрішньоквартальних просторів. Тут важливо на історичних планах відстежити процес парцеляції кварталу та насичення тканини кварталу певними властивостями, які його характеризують: формування планувального контуру у червоних лініях квартальної забудови; формування меж забудови (парцелей); формування планувальних особливостей внутрішньоквартальних просторів; особливостей дворів.

Завершальним результатом дослідження стає визначення стійких особливостей внутрішньоквартальних просторів та їх розпланування.

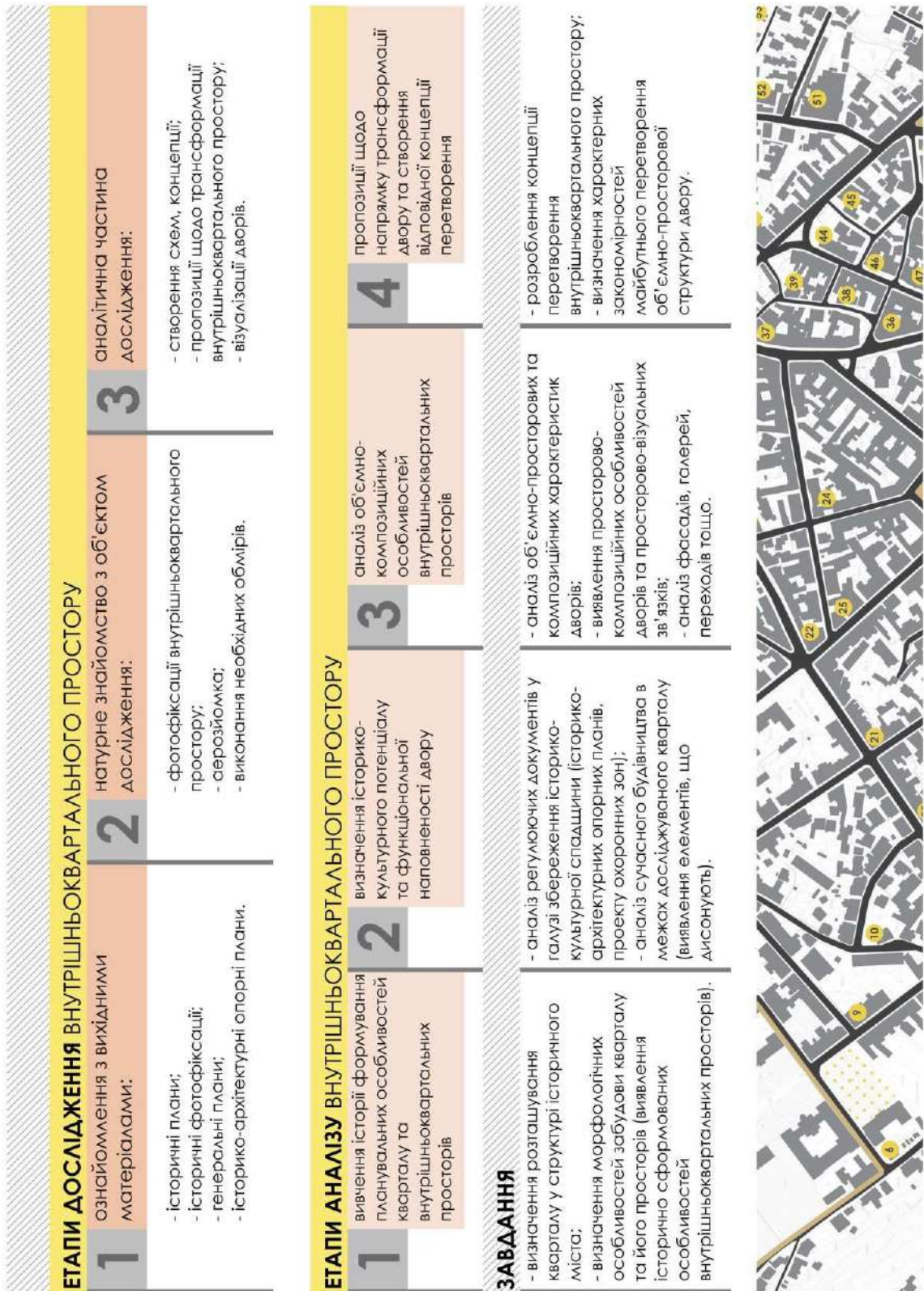
Другий розділ визначає історико-культурний потенціал внутрішньоквартальної території досліджуваного кварталу. Тут аналізується вплив сучасних містобудівних тенденцій на об'єкт. Завданнями цього етапу робіт є:

– аналіз регулюючих документів у галузі збереження історико-культурної спадщини (історико-архітектурних опорних планів центральної частини міста Чернівці, проекту охоронних зон тощо). Цей аналіз допомагає виявити історико-культурний потенціал забудови всередині кварталу, наявність об'єктів культурної спадщини, їх ієрархію, охоронні зони, регламенти.

– аналіз сучасного будівництва в межах досліджуваного кварталу та виявлення дисонуючих елементів. Ця аналітична робота допомагає виявити: наявність історичної забудови, що формує простір двору; щільність та висотність; співвідношення історичної забудови та сучасної; наявність домінант; наявність дисонуючої забудови (гаражів, складів, сараїв тощо).

Результатом стають схеми, що відображають стійкі, важливі об'єкти внутрішньоквартального історичного середовища, їх градації категоріям

АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

4.3 Архітектурно-містобудівна методика дослідження та перетворення внутрішньоквартальних просторів

історичної, наукової, художньої чи культурної цінності, а також виявляють інші нашарування (частіше сучасні), що надають дисонуючий вплив на планувальну структуру всередині кварталу.

Третій розділ досліджує аналіз об'ємно-композиційних особливостей внутрішньоквартальних просторів. Якщо планувальна структура історичного міста – відносно стійкий елемент, то об'ємно-просторове наповнення дворів схильне до частих змін у часі. Але все таки існують і стійкі фактори: історичні образи, асоціації, що формують історичний простір та деталі, які наповнюють простір змістом.

У цьому розділі основним об'єктом дослідження є об'ємно-планувальні особливості дворів: загальний стан дворів (озеленення, заощення); наявність малих архітектурних форм; фасади всередині дворів; просторове сприйняття фрагментів історичного середовища із позиції туриста чи мешканця двору. Тут основний інтерес представляють масштабні, об'ємні, композиційні, типологічні, стилістичні характеристики двору з оцінкою їх змін чи стійкості у часі.

Завданнями дослідження на цьому етапі є:

- аналіз об'ємно-просторових та композиційних характеристик дворів (з врахуванням значних втрачених об'єктів);
- зіставлення з історичними знімками;
- виявлення просторово-композиційних особливостей дворів та просторово-візуальних зв'язків;
- аналіз фасадів, галерей, переходів тощо.

Потрібно пам'ятати, що безперервність і цілісність – є основний критерієм гармонії в історичній забудові. Пошук цього критерію у композиції двору починається з аналізу використання композиційних прийомів. Тут допомагає виявлення: ансамблевих утворень (як вищого ступеня цілісних структур); ритмічних закономірностей забудови та пластики фасадів; контрастних та нюансних проявів; взаємозв'язку будівель та самого простору двору. Комфортність сприйняття історичного внутрішньоквартального простору міста

Чернівці криється в масштабності-пропорційності, ритмічності та увазі до деталей.

За допомогою таких характеристик можна скласти повноцінну картину внутрішньоквартального простору як структурного елемента міста: ритмічних закономірностей забудови всередині кварталу; акцентів; спрямованості композиційних осей; підпорядкованості домінантам; пропорційності; масштабності просторів; виявлення дисонуючої забудови всередині дворів.

Четвертим розділом стає розроблення концепції перетворення внутрішньоквартального простору, яке визначає характерні закономірності майбутнього перетворення об'ємно-просторової структури двору.

Виявлені закономірності – це інструмент, застосування якого розкриває проблеми та нові можливості для усунення цих проблем, а також впроваджує наступний крок у вигляді трансформації історичної просторової структури двору.

Тому з метою покращення якості середовища внутрішньоквартальних просторів передбачається трансформація цих дворів за допомогою розподілу функціональних зон, покращення облаштування просторів, озеленення, мощення, створення пішохідних зв'язків та ін.

Найважливішим у такій трансформації історичного середовища є відновлення втрачених історико-культурних цінностей. І для відтворення історичного середовища пропонується застосовувати такі *прийоми трансформації* [125] (рис. 4.4):

- композиційна адаптація внутрішньоквартального простору. Заключається в перетворенні двору з урахуванням основних засобів архітектурної композиції: горизонтальних та вертикальних членувань, ритмічних, метричних, масштабних та інших характеристик середовища;
- стилістична адаптація внутрішньоквартального простору композиційно підпорядковується історичному середовищу та застосовується як стилізація, при якому поєднується історія та сучасність;

ПРИЙОМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

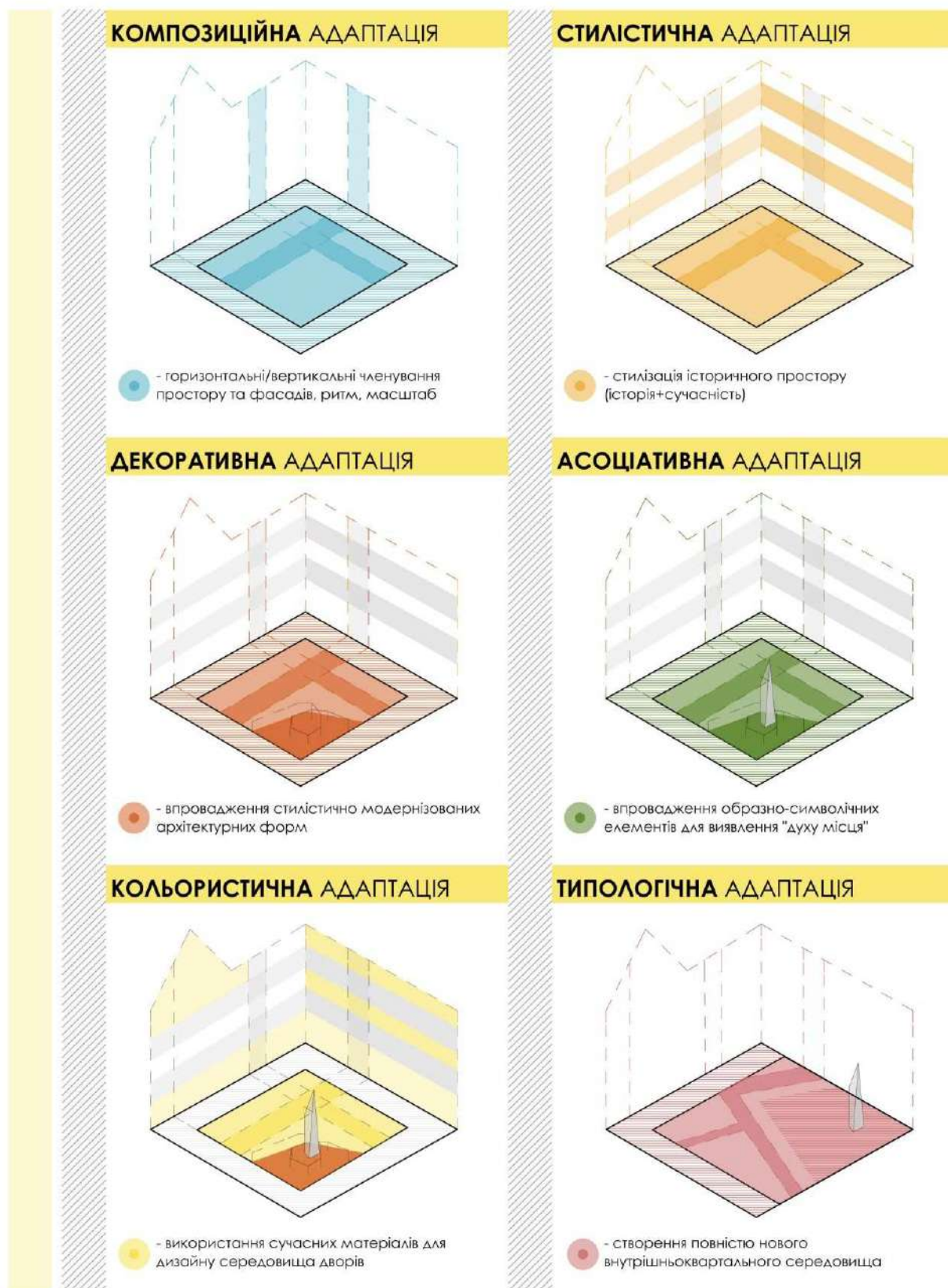

Рис. 4.4. Прийоми трансформації внутрішньоквартальних просторів та дворів

- декоративна адаптація внутрішньоквартального простору відбувається за допомогою єдності двору з історичною забудовою за рахунок використання непов'язаних з нею стилістично модернізованих архітектурних форм;
- асоціативна та образно-символічна адаптація внутрішньоквартального простору створюється у дворі шляхом виявлення певного образу, характерного конкретного місця, його історії, «духу місця»;
- колористична адаптація внутрішньоквартального простору досягається за рахунок використання сучасних матеріалів, які виявляють та вигідно підкреслюють двір та історичне оточення;
- типологічна адаптація внутрішньоквартального середовища пов'язана із створенням повністю нового двору та введенням його в існуючий типологічний ряд за допомогою прийомів масштабування, пропорціонування та модульності.

4.3. Рекомендації та концепти трансформації внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці

Одна з головних причин негативних результатів перетворення внутрішньоквартальних просторів, що зустрічаються у місті – це відсутність індивідуального підходу до кожного окремого двору в історичному центрі Чернівців.

Тому із сформульованих принципів, напрямків та прийомів трансформації внутрішньоквартальних просторів було виділено такі рекомендації перетворення історичного середовища, які можна об'єднати у дві групи.

Перша група рекомендацій – це реставраційно-реконструктивна трансформація історичної забудови відповідного кварталу, що полягає у:

- реставрації історичних пам'ятників;
- реконструкції цінної забудови, санації малоцінної та дисгармонійної забудови всередині кварталів;
- надбудові, прибудові історичних будівель та споруд;
- спорудженні нових будівель-вставок тощо.

Друга група рекомендацій – це трансформація внутрішньоквартального простору чи окремого двору, яка полягає у:

- санації з метою нейтралізації впливу дисгармонійної забудови, озеленення, мощення тощо;
- оптимальному використанні типологічної основи та правильній організації внутрішньоквартального простору за функціональним призначенням;
- влаштуванні транспортно-пішохідних шляхів: пішохідних потоків у громадських внутрішньоквартальних просторах; раціональному використанні території для парковок тощо;
- доступності для маломобільних груп населення: впровадження тактильних об'єктів та покриття із відчутною зміною форми та фактури поверхневого шару; безбар'єрного середовища, що забезпечує доступність середовища дворів;
- формуванні архітектурно-художнього вигляду середовища двору та взаємодії урбаністичних і природних форм: гармонійному перетворенні та використанні різних видів покриття з метою створення умов безпечного та комфортного пересування; організації місць для відпочинку мешканців; використанні малих архітектурних форм;
- використанні обґрунтованого колористичного рішення історичного середовища всередині дворів; доцільному використанні відкритих площин фасадів для муралів та розписів;
- створенні нових форм ландшафтного дизайну: вертикального озеленення або мобільного сезонного озеленення;
- застосуванні вуличного освітлення дворів: нічного підсвічування; світлового живопису та графіки; підсвічування замощення тощо;
- організації орієнтирів у структурі внутрішньоквартальних просторів (підкреслення арок, переходів, входів/виходів з нього); розкриття видових точок на історичну забудову всередині кварталу; організація оглядових майданчиків на територіях зі значним перепадом рельєфу тощо;
- історичній асоціативності та використанні візуальних комунікацій, які передбачають наповнення простору доступними навігаційними об'єктами;

використанні знакових об'єктів, що виділяються архітектурними та художньо виразними якостями та працюють на створення «духу місця»; впровадженні об'єктів, що трансформуються, та мобільних інсталяцій в громадських внутрішньоквартальних просторах тощо.

Приклади трансформації внутрішньоквартальних просторів у місті Чернівці. В цій частині дослідження показано четвертий етап роботи з розробки та впровадження принципів, напрямів та засобів трансформації внутрішньоквартальних просторів трьох кварталів. Квартали, які були обрані для дослідження, знаходяться в центрі міста Чернівці та мають низку позитивних і негативних характеристик, що були виявлені в результаті аналізу територій. На дані квартали розповсюджується статус історичного ареалу міста та буферної зони ЮНЕСКО. У складі генерального плану м. Чернівці у 2006 р. науково-дослідним інститутом пам'ятко-охоронних досліджень – м. Київ, була виконана науково-дослідна робота «Коригування історико-архітектурного опорного плану і проекту зон охорони пам'яток та визначення режимів використання історичних ареалів м. Чернівці» [43]. Обрані квартали входять до складу Центрального історичного ареалу.

Перший квартал знаходиться в центрі міста та обмежений Соборною площею, вулицями Героїв Майдану, В. Шкіля та 29-го Березня (рис. 4.5). Раніше на цю територію було розроблено історико-містобудівне дослідження щодо розміщення всередині кварталу багатопверхового житлового будинку з об'єктами соцкультпобуту та пропозиціями по реконструкції кварталу (ГАП Вандюк Л.Ф.) [23]. На території дослідження знаходяться пам'ятки архітектури місцевого значення (Соборна площа, 1, 2, 5; вул. Героїв Майдану, 26, 28), цінна, фонова (рядова) та сучасна забудова.

Соборна площа – це одна з найдавніших та найбільш людних площ міста Чернівці, вона завжди була торговим центром [161]. Раніше вона мала назву Дров'яна, потім – Кримінальна, а з 1875 року – площа Австрії, з 1944 року отримала назву Радянської, а у 1993 році площу перейменували на Соборну. Усі будинки на площі Австрії за винятком приміщення суду та в'язниці були

приватними та в основному одноповерховими, проте пізніше деякі з них були перебудовані. Своїми фасадами вони виходили на площу, проте майже всі родини мали за будинками і садочок, і навіть орну землю, що зазначено в кадастрових книгах міста відповідно до парцелей [161]. Для будівель характерна симетрична композиція головного фасаду, непарна кількість вікон, яка залежала від соціального стану та заможності власника. Вулиця Героїв Майдану (кол. Червоноармійська) до 1918 року мала назву Великокучурівська, у румунський період ця назва не змінювалась. На цій вулиця тісно переплелась забудова австрійського, румунського та радянського періодів. Вулиця 29-го Березня та В. Шкіля забудована переважно кам'яницями межі XIX-XX століть.

Периметр опрацьованого кварталу складається з високощільної периметральної забудови по вул. Героїв Майдану та частково на Соборній площі. По вул. 29-го Березня високощільна периметральна забудова змішана разом з поодинокими об'ємами та розривами периметру кварталу. По вул. В. Шкіля та частині вул. 29-го Березня забудова складається з поодиноких об'ємів, які розташовані на відстані один від одного [23].

Виконання комплексного дослідження та першопочаткового аналізу цього кварталу дало змогу встановити наявність:

- занедбаного хлібопекарського підприємства всередині кварталу та великої закинутої території навколо нього;
- занедбаного будинку та двору по вул. Героїв Майдану, 8;
- колишньої дитячої бібліотеки на Соборній площі, 4;
- споруди Управління держспецзв'язку в Чернівецькій області та великої території навколо;
- двору Чернівецького вищого комерційного училища КНТЕУ;
- захаращеного внутрішньоквартального простору по вул. В. Шкіля;
- протирадіаційного укриття у дворі будинку на Соборній площі, 1;
- будинку по вул. Героїв Майдану, 14, де жив Вольф Штерн – активний учасник міжнародного робітничого і революційного руху;

– загального занепаду внутрішньоквартальних територій та забудови всередині житлових дворів.

Впровадження принципів, напрямків (методів) та рекомендацій щодо трансформації першого кварталу. Для території закинутого хлібопекарського підприємства (рис. 4.6):

– I Варіант. Реновація території та забудови закинутої фабрики хлібобулочних виробів всередині кварталу у арт-утворення – спільного архітектурного простору для створення одного арт-продукту: арт-кластеру (виробнича частина) і арт-центру (обслуговуюча частина) [87]. Перетворення внутрішньоквартального простору у громадський відкритий двір для мешканців та відвідувачів арт-утворення за допомогою створення рекреаційної зони та інсталяцій.

– II Варіант. Також реновація фабрики всередині кварталу у інноваційний центр зайнятості, який би поєднував в одному комплексі основні, допоміжні, додаткові та обслуговуючі функціональні зони (наприклад: адміністративні, житлові, виробничі, наукові споруди), а також виконання проекту приведення у належний стан внутрішньоквартальних просторів навколо інноваційного центру зайнятості та створення сприятливих умови для мешканців прилеглих будинків [12].

– III Варіант. Радикальна перебудова промислової споруди у багатоповерховий житловий будинок зі створенням приватного рекреаційного внутрішньоквартального простору для жителів комплексу [23].

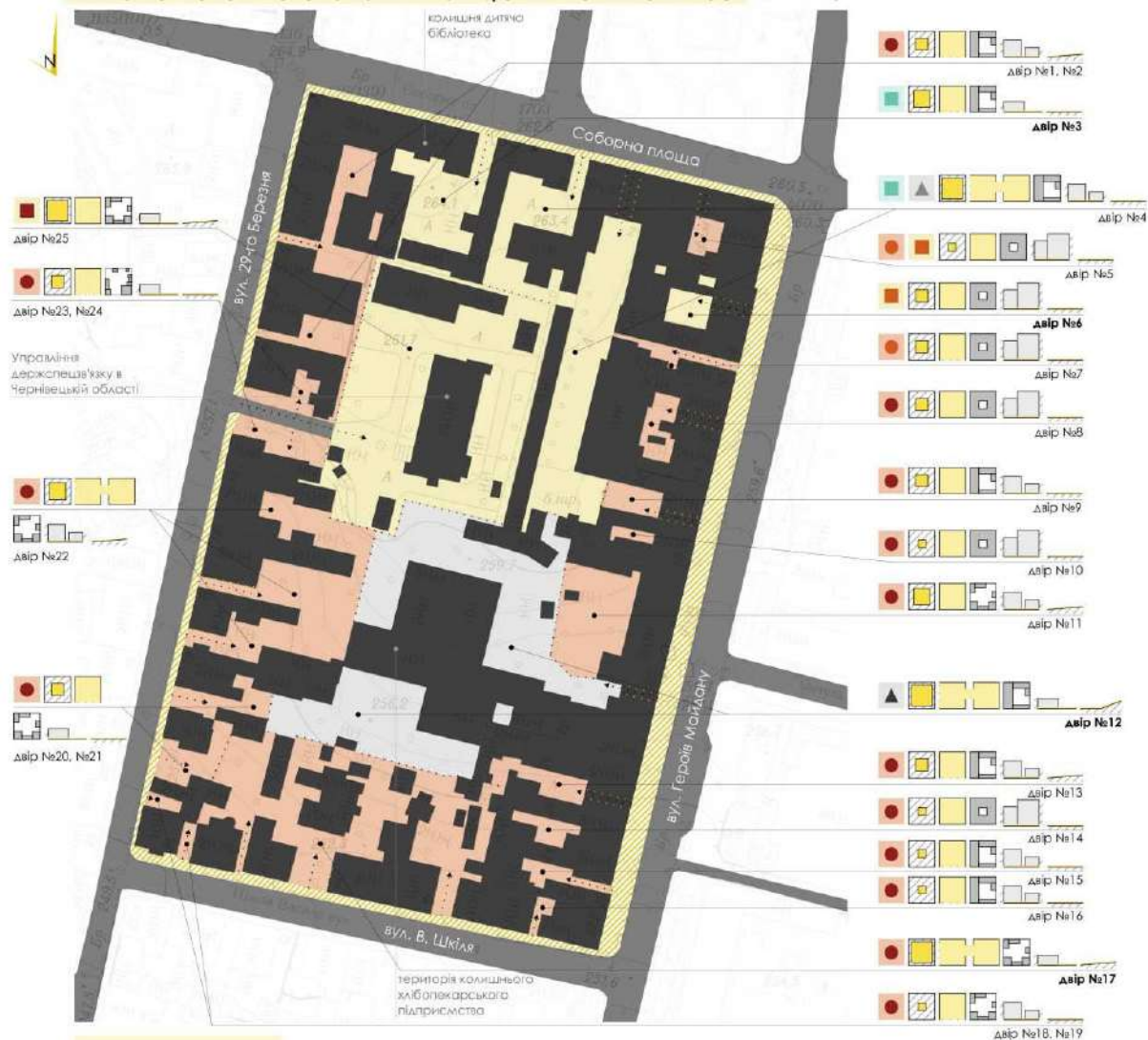
– для окремих житлових будинків та дворів по вул. В. Шкіля та 29-го Березня: санація малоцінної та дисгармонійної забудови та озеленення, і створення на відкритих просторах приватного житлового двору з різноманітними функціями;

– для окремих дворів по вул. 29-го Березня, Героїв Майдану та Соборній площі пропонується оновлення, яке заключається у модернізації архітектурних та естетичних характеристик приватних дворів за допомогою заміни інженерних мереж, поліпшенню стану мощення, озеленення, реставрації внутрішніх фасадів будівель та споруд.

I КВАРТАЛ

обмежений Соборною площею, вулицями Героїв Майдану, В. Шкіля та 29-го Березня

АНАЛІЗ МОРФОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ НАПОВНЕНОСТІ КВАРТАЛУ

Примітки:

1. Див. рис. 3.4. "Типологічна класифікація внутрішньоквартальних просторів та дворів" та Додаток Д

.....► входи / виходи у двори

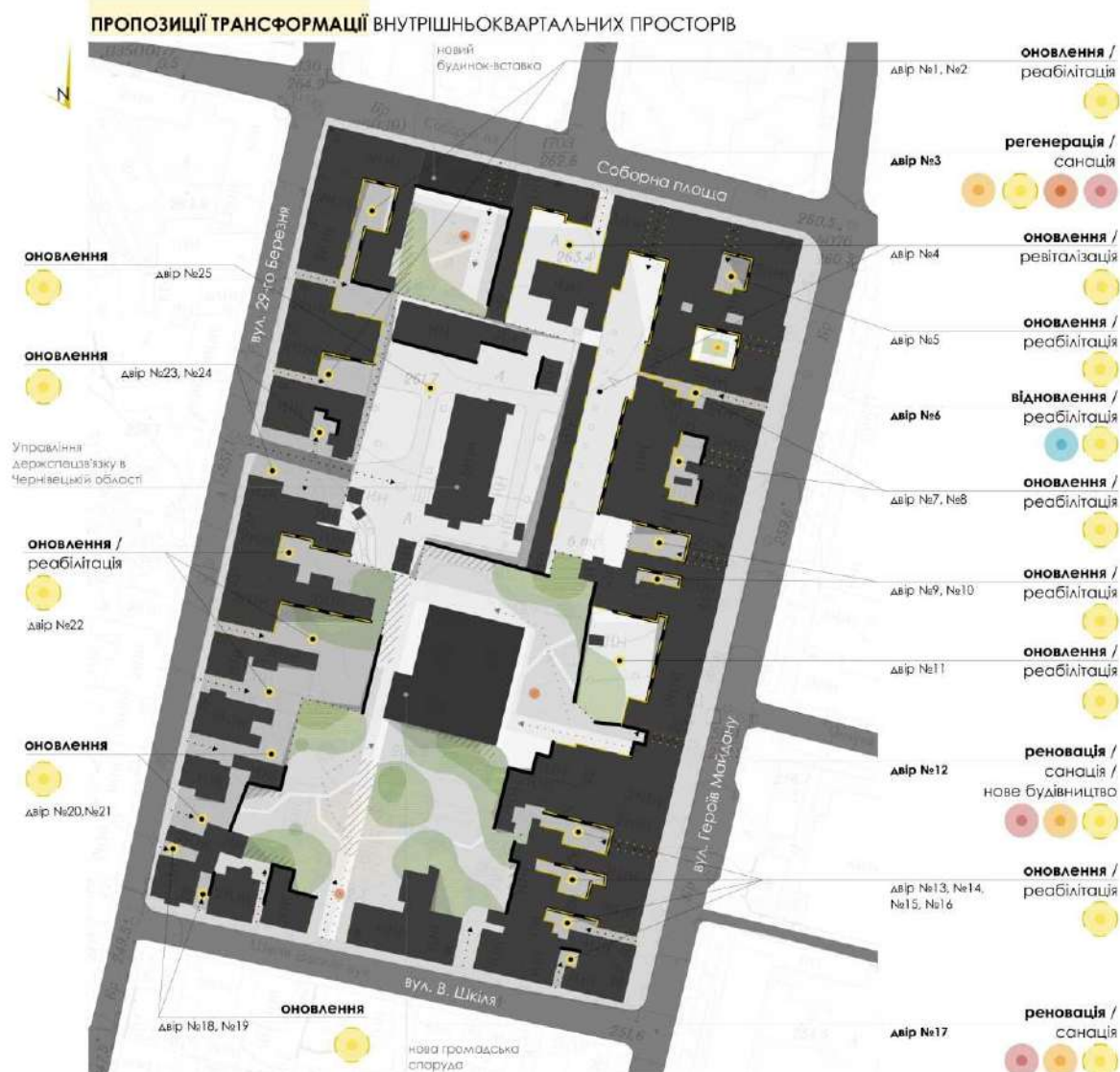
АНАЛІЗ ФРАГМЕНТІВ ІСТОРИЧНИХ ПЛАНІВ МІСТА ЧЕРНІВЦІ

Рис. 4.5. Квартал обмежений Соборною площею, вулицями Героїв Майдану, В. Шкіля та 29-го Березня

I КВАРТАЛ

обмежений Соборною площею, вулицями Героїв Майдану, В. Шкіля та 29-го Березня

Примітки:

1. Див. рис. 4.2. "Напрямки перетворення внутрішньоквартальних просторів" та рис. 4.4. "Прийоми трансформації внутрішньоквартальних просторів"
▶ входи / виходи у двори

ПРИКЛАД ТРАНСФОРМАЦІЇ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНОГО ПРОСТОРУ №3

сучасний стан

пропозиція

Рис. 4.6. Пропозиції трансформації I Кварталу

– для території, що знаходиться на Соборній площі, 4 доцільне будівництво будинку-вставки поряд з історичної забудовою та створення сучасного громадського двору, який би підпорядковувався культурно-історичному середовищу.

– для двору по вул. Героїв Майдану, 8 пропонується ревалоризації, де пропонується збереження внутрішньоквартального простору та комплексне впровадження нового функціонального задуму – перекриття простору двору скляним дахом (створення атріумного простору) [32].

– для внутрішньоквартальної території Чернівецького вищого комерційного училища КНТЕУ теж можна запропонувати оновлення двору та ревіталізацію простору для включення його до структури громадських та культурних об'єктів, або для проведення виставкових заходів на території навчального закладу тощо.

Другий квартал обмежений вулицями М. Заньковецької, Чайковського, Поштовою та Університетською (рис.4.7). На території дослідження знаходяться пам'ятки архітектури місцевого значення (вул. Заньковецької, 6, 8, 10; вул. Чайковського, 5; вул. Університетська, 2, 4, 10), цінна, фонова (рядова) та забудова радянського періоду.

Нинішня вулиця Марії Заньковецької складається з двох колишніх вулиць. Перша до 1918 року називалась вулицею Кароліни, з 1940 – Аврама Янку, друга – носила ім'я Гормузакі. Забудова частини вулиці досліджуваного кварталу складалась переважно з колишніх прибуткових та житлових будинків [246]. Вулиця Поштова одна з найстаріших в історичній частині міста, вона існувала ще в 1787 році. Спочатку називалась Мучною, оскільки вела до Мучної площі. Пізніше з появою тут будівлі пошти стала називатись Поштовою, з 1918 року – Бухарестською, а в 1969 році їй присвоїли ім'я гвардії старшини Олександра Худякова. На цій невеличкій вулиці знаходились два готелі: «Золотий лев» та «Готліб», були відкриті Генеральний депозитний банк та філія Віденського банківського товариства, Буковинське банківське товариство, а також торгово-промислова біржа. Але забудова цієї вулиці була зруйнована під час II Світової війни, і вцілів тільки готель «Золотий лев», який зараз використовується як

громадська споруда, де розміщені різні крамниці, кафедри Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та виставкова зала університету [246]. На розі вулиць Університетської та М. Заньковецької розташовувався головний молитовний будинок (темпл) єврейської громади міста, в якому зараз знаходиться кінотеатр «Чернівці».

Виконання комплексного дослідження та аналізу другого кварталу дало змогу встановити наявність:

- транзитного шляху між вул. Університетською та Поштовою всередині кварталу, а також використання цього двору як громадського та житлового простору;
- будинку по вул. М. Заньковецької, 4, де проживав з родиною академічний співак Йозеф Шмідт [246];
- будинку по вул. М. Заньковецької, 6, де жив Траян Попович, румунський адвокат і мер міста Чернівці під час II Світової війни, що врятував близько 20000 євреїв Буковини від депортації [246];
- загального незадовільного стану внутрішньоквартальних територій та наявність дисгармонійної забудови всередині житлових дворів.

Впровадження напрямків та рекомендацій трансформації другого кварталу (рис. 4.8):

- для простору по вул. Заньковецькій, 4 можливе влаштування театралізованого двору, де колись на вул. Заньковецькій, 7 проживав відомий архітектор, дизайнер та філософ Фрідріх Кізлер [150];
- для великого внутрішньоквартального простору всередині кварталу пропонується санація простору позаду кінотеатру «Чернівці», відкриття пішохідного шляху (ідея Л. Вандюк), а також створення простору для проведення перформансів або ж відкритих кінопоказів влітку. Всередині двору по вул. Поштової можливе влаштування мощення, яке б показувало обриси історичної забудови, яка була зруйнована під час II Світової війни. Пропонується влаштування правильного функціонального зонування для всієї території двору з

II КВАРТАЛ

обмежений вулицями М. Заньковецькою, Чайковського, Поштовою та Університетською

АНАЛІЗ МОРФОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ НАПОВНЕНОСТІ КВАРТАЛУ

Примітки:

1. Див. рис. 3.4. "Типологічна класифікація внутрішньоквартальних просторів та дворів" та Додаток Д

.....► входи / виходи у двори

АНАЛІЗ ФРАГМЕНТІВ ІСТОРИЧНИХ ПЛАНІВ МІСТА ЧЕРНІВЦІ

Рис. 4.7. Квартал обмежений вулицями М. Заньковецької, Чайковського, Поштовою та Університетською

II КВАРТАЛ

обмежений вулицями М. Заньковецької, Чайковського, Поштовою та Університетською

ПРОПОЗИЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

Примітки:

1. Див. рис. 4.2. "Напрямки перетворення внутрішньоквартальних просторів" та рис. 4.4. "Прийоми трансформації внутрішньоквартальних просторів"

.....▶ входи / виходи у двори

ПРИКЛАД ТРАНСФОРМАЦІЇ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНОГО ПРОСТОРУ №3

Рис. 4.8. Пропозиції трансформації II Кварталу

урахуванням рекреаційних тихих зон, спортивних площадок, парковок та господарських зон;

– для всіх інших внутрішньоквартальних просторів пропонується оновлення середовища та створення комфортної атмосфери всередині дворів.

Третій квартал дослідження обмежений вулицями О. Кобилянською, Вірменською, Українською та О. Доброго. Переважна більшість споруд по вулиці О. Кобилянської є архітектурними пам'ятками. На вулиці Українській зараз знаходяться дві пам'ятки національного значення: Український народний дім та Вірменська церква, також в межах кварталу є пам'ятки місцевого значення по вул. Українській, 22, 24, 26 та вул. Вірменській, 7. Зараз по вул. Українській, 22 розташовується муніципальна бібліотека імені Анатолія Добрянського, яку називають «Дім з кришталевиими вікнами» (рис. 4.9). Ця споруда зберігає у своєму вигляді та структурі нашарування кількох періодів з властивими їм стилями, окрасою цієї вілли залишається неповторний садочок [246].

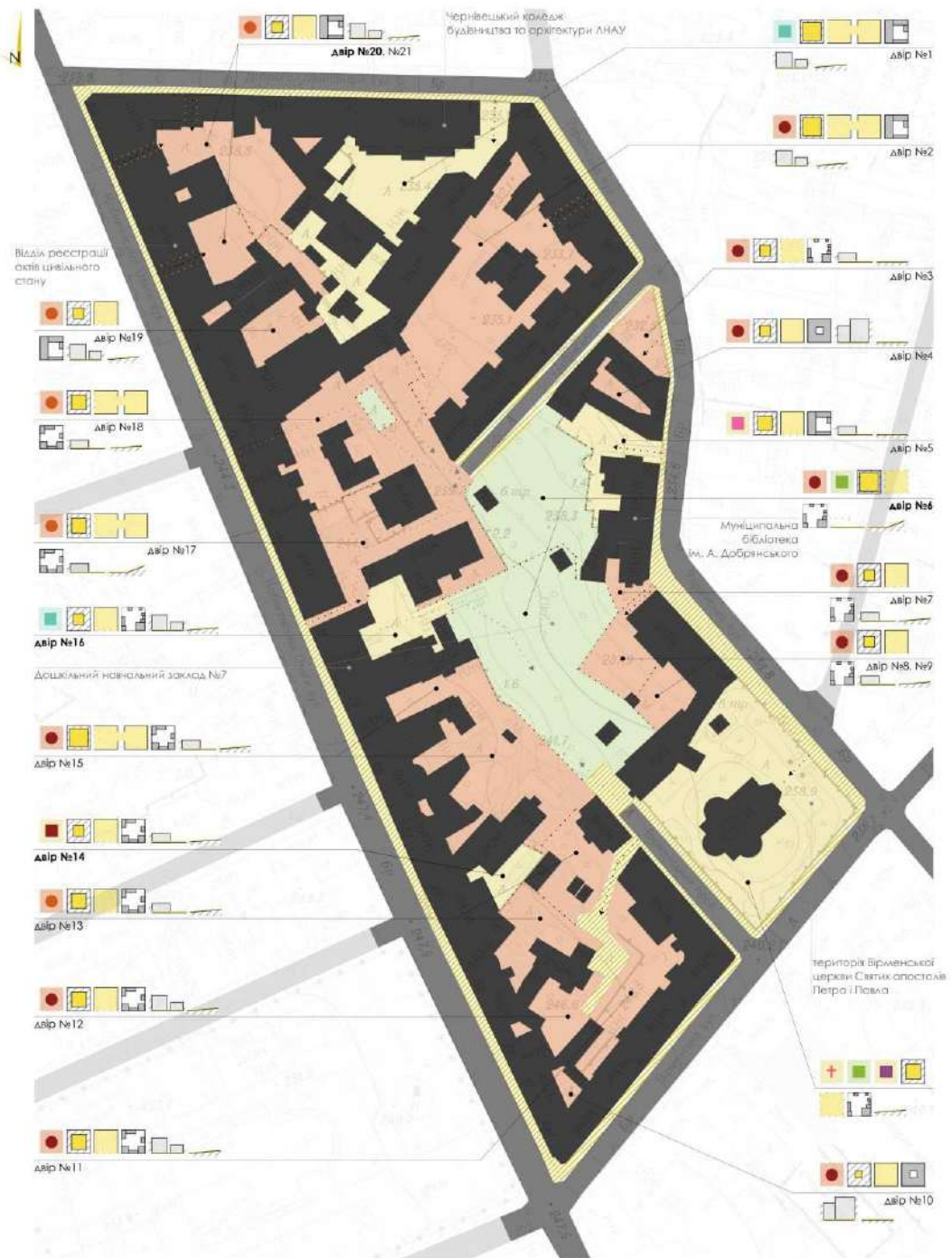
За подвійною адресою Українська, 16 – пров. Е. Райса, 2 знаходиться чотирьохповерхова кам'яниця, збудована у стилі функціоналізму 1930-х років. Вона постала на ділянці, яка тягнулась в сторону вул. Кобилянської. У 1930-х роках вздовж краю цієї ділянки проклали вуличку Перкалабську, яка мала б потім виходити на вул. Вірменську за церквою. Однак до Другої світової війни ці плани не реалізували, і в результаті утворились два роз'єднані провулки [246] та загальний внутрішньоквартальний простір, який зараз використовується Дошкільним навчальним закладом №7 (по вул. О. Кобилянській, 21). Також можна звернути увагу і на будинок по вул. Українській, 18, де перед ним розташовується трикутний садок.

Вулиця О. Кобилянської – колишня Панська, колись називалась Молодіївською, оскільки пролягала в напрямку до села Молодія, у румунський період мала назву на честь Янку Флондора. Звична забудова вулиці здійснювалась з середини ХІХ століття і впродовж початку ХХ століття. За цей період був створений ансамбль пішохідної вулиці, вона стала центром культурного та ділового життя чернівчан. Нині – це 46 будинків – майже весь ансамбль,

III КВАРТАЛ

обмежений вулицями О. Кобилянською, О.Доброго, Українською та Вірменською

АНАЛІЗ МОРФОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ НАПОВНЕНOSTІ КВАРТАЛУ

Примітки:

1. Див. рис. 3.4. "Типологічна класифікація внутрішньоквартальних просторів та дворів" та Додаток Д

.....> входи / виходи у двори

АНАЛІЗ ФРАГМЕНТІВ ІСТОРИЧНИХ ПЛАНІВ МІСТА ЧЕРНІВЦІ

див. рис. 3.3. "Історично довідка та аналіз картографічних матеріалів міста Чернівці"

Рис. 4.9. Квартал обмежений вулицями О. Кобилянською, О. Доброго, Українською та Вірменською

III КВАРТАЛ

обмежений вулицями О. Кобилянською, О.Доброго, Українською та Вірменською

ПРОПОЗИЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВНУТРІШНЬОКВАРТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

Примітки:

1. Див. рис. 4.2. "Напрямки перетворення внутрішньоквартальних просторів" та рис. 4.4. "Прийоми трансформації внутрішньоквартальних просторів"
▶ входи / виходи у двори

Рис. 4.10. Пропозиції трансформації III Кварталу

III КВАРТАЛ

ПРИКЛАД ТРАНСФОРМАЦІЇ ВНУТРІШЬОКВАРТАЛЬНОГО ПРОСТОРУ №20, №21

сучасний стан

пропозиція

Рис. 4.11. Приклад трансформації внутрішньоквартального простору №20, №21

представлений житловими будинками кінця XIX – початку XX століття, що презентують кращі зразки віденської архітектури. Перші поверхи будівель займали магазини, ательє, торгово-фінансові установи та компанії, розважальні заклади тощо [246]. Вулиця Українська нинішню назву отримала 24 серпня 1944 року згідно з постановою Чернівецької міської ради. За цією постановою були об'єднані вулиці Мірча Воде та Янку Зотта. Потім у 1949 році до Української вулиці додалась вулиця Короленка [161].

Виконання комплексного дослідження та аналізу останнього кварталу дало змогу встановити наявність:

- великого внутрішньоквартального рекреаційного простору всередині кварталу;
- велику кількість дворів з різними функціями та перетікаючими просторами;
- двору Чернівецького коледжу ЛНАУ, де навчаються архітектори та будівельники;
- двору комунальної бюджетної установи «Палацу урочистих подій м. Чернівці» та протирадіаційного укриття по вул. Кобилянській, 29;
- за архівними джерелами майже у кожному будинку по вул. О. Кобилянській та Українській жили відомі чернівецькі діячі, артисти, меценати;
- нехтування обґрунтованого впорядкування дворів та внутрішньоквартальних просторів, а також занедбаність архітектурно-ландшафтного оточення тощо.

Впровадження напрямків, методів та рекомендацій щодо трансформації третього кварталу (рис. 4.10):

- створення у дворах по вул. О. Кобилянській, 5 та 7 оновленого внутрішньоквартального середовища. Для двору по вул. О. Кобилянській, 7, де у арці будинку знаходиться вхід у Відділ реєстрації актів цивільного стану можливо створити весільну фотозону або ж інсталяцію на певний період часу;
- відновлення двору та фасадів по вул. Кобилянській, 29, де знаходиться Палац урочистих подій, а також створення простору для відвідувачів;

- для великого внутрішньоквартального простору всередині кварталу пропонується ревіталізація території за допомогою створення обґрунтованого функціонального зонування, поєднання з двором Дошкільного навчального закладу №7 та влаштування нового рекреаційного простору на рельєфі з оглядовими майданчиками та відпочинковими зонами;
- впорядкування парковок у пров. Вірменському, позаду Вірменської церкви;
- для саду за будинком, де знаходиться Муніципальна бібліотека ім. А. Добрянського також пропонується оновлення та створення громадського внутрішньоквартального простору для мешканців та відвідувачів бібліотеки, проведення літературних вечорів під відкритим небом;
- оновлення внутрішнього двору Чернівецького коледжу будівництва та архітектури ЛНАУ, створення простору для експозицій робіт студентів тощо.
- для всіх інших дворів пропонується оновлення та реабілітація внутрішньоквартального простору і забудови всередині дворів.

Тому для кожного окремого випадку трансформації внутрішньоквартального простору можна трактувати всі принципи, напрямки та прийоми щодо конкретного компонента середовища двору, формуючи при цьому програму перетворення, де створюються та узгоджуються:

- просторова єдність композиції,
- загальна взаємодія урбаністичних та природних форм;
- історична асоціативність внутрішньоквартального простору;
- гармонія з містобудівним контекстом;
- емоційний комфорт та насиченість сприйняття двору;
- форми, функції, соціальний зміст внутрішньоквартального простору.

Висновки до розділу 4

1. Сформульовано загальні та спеціальні принципи трансформації внутрішньоквартальних просторів історичних міст: принцип сталого розвитку та принцип співучасті мешканців дворів, принцип багатофункціональності та

динамічності зв'язків, принцип контекстуальної інтеграції в історичне середовище та принцип візуального комфорту.

2. Описано методи трансформації дворів з метою вдосконалення сформованої планувальної структури внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці у комплексі з вирішенням завдань містобудівної реконструкції кварталів (за Н. Лещенко) [135]. До них відносять: музеєфікація, відновлення, реабілітація, ревалоризація, регенерація, санація, ревіталізація, оновлення, реновація, театралізація, радикальна перебудова дворів.

3. Створено архітектурно-містобудівну методику дослідження внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці, яка ґрунтується на ознайомленні з вихідними матеріалами, натурними дослідженнями дворів та створенні аналітичної частини дослідження. Етапи аналізу внутрішньоквартального простору поділено на чотири частини, де:

- вивчається історія формування планувальних особливостей кварталу та внутрішньоквартальних просторів;
- визначається історико-культурний потенціал та функціональна наповненість дворів;
- аналізуються об'ємно-композиційні особливості внутрішньоквартальних просторів;
- створюються обґрунтовані пропозиції щодо конкретного перетвореного внутрішньоквартального простору.

4. Описано прийоми трансформації внутрішньоквартальних просторів за допомогою композиційної, стилістичної, декоративної, асоціативної, кольористичної та типологічної адаптацій.

5. Досліджено три квартали в історичному місті Чернівці та проведено аналіз морфологічної структури та функціональної наповненості внутрішньоквартальних просторів. У висновку запропоновано для кожного конкретного двору напрямок перетворення внутрішньоквартального простору разом з використанням відповідних принципів, напрямків, методів та прийомів трансформації.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Досліджено та проаналізовано приклади трансформації внутрішньоквартальних просторів у Європі (Австрії, Угорщині, Німеччині, Чехії та Польщі) та в Україні (Львові, Києві, Одесі, Чернівцях та Чернігові), а також програми впорядкування просторів та визначено пріоритетний напрямок для трансформації, який полягає у збереженні об'єктів культурної спадщини, розвиненні соціальної інфраструктури всередині дворів та створенні комфортного масштабу внутрішньоквартального простору.

2. Сформульовано загальне визначення внутрішньоквартальних просторів, які містять в собі, по-перше: простір (двори), вертикальні поверхні (фасади), архітектуру землі (рельєф), дворові споруди, озеленення, малі архітектурні форми та вуличне освітлення, та, по-друге, є самостійною, складно-функціональною структурою міського архітектурного середовища, яка забезпечує зв'язок: житловий будинок – дворовий простір – міські території.

Використання терміну трансформація передбачає якісне перетворення історичного середовища дворів з урахуванням контексту, який спостерігається у внутрішньоквартальних просторах з динамічними зв'язками.

3. Методика дослідження внутрішньоквартальних просторів полягала у використанні прикладних методів дослідження з узагальнення конкретної інформації та її подальшого використання для визначення методів трансформації дворів; аналіза архітектурно-містобудівної структури за допомогою передпроектного дослідження. Описано архітектурно-містобудівну методику дослідження внутрішньоквартальних просторів за допомогою чотирьох етапів, де вивчається історія формування планувальних особливостей кварталу та внутрішньоквартальних просторів; визначається історико-культурний потенціал та функціональна наповненість дворів; аналізуються об'ємно-композиційні особливості внутрішньоквартальних просторів; створюються обґрунтовані пропозиції щодо конкретного перетвореного внутрішньоквартального простору.

4. Дослідження внутрішньоквартальних просторів та дворів історичного міста Чернівці у межах буферної зони об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича) дозволило удосконалити типологічну та функціональну класифікацію просторів. Також при аналізі функціонального зонування дворів було зроблено висновок про взаємозв'язок різних функцій дворів у вигляді співвідношення їх характеристик та типів використання, а також описано загальний сучасний стан дворів в центрі міста.

5. На основі проведеного дослідження внутрішньоквартальних просторів міста Чернівці та аналізу закордонного і вітчизняного досвіду було сформульовано п'ять принципів трансформації. До загальних принципів відносяться: принцип сталого розвитку та принцип співучасті мешканців дворів, а до спеціальних принципів відносяться: принцип багатфункціональності та динамічності зв'язків, принцип контекстуальної інтеграції в історичне середовище та принцип візуального комфорту.

Кожен принцип висвітлює індивідуальний підхід до перетворення кожного окремого двору або внутрішньоквартального простору в історичному центрі міста.

6. Дослідження внутрішньоквартальних просторів історичного міста Чернівці створює перспективні напрямки та рекомендації для конкретних типів просторів та їх трансформації. Перша група рекомендацій – це реставраційно-реконструктивна трансформація історичної забудови відповідного кварталу. Друга група рекомендацій – це трансформація внутрішньоквартального простору чи окремого двору.

На прикладі трьох кварталів в історичному місті Чернівці проведено аналіз морфологічної структури та функціональної наповненості внутрішньоквартальних просторів та запропоновано для кожного конкретного двору напрямок перетворення внутрішньоквартального простору разом з використанням відповідних методів та прийомів трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абизов В.А. Методологічні основи розвитку архітектурно-будівельних систем (в умовах реформування житлової та містобудівної політики України). Автореф. дис. д-ра архітектури: 18.00.01. КНУБА. Київ, 2001. 32 с.
2. Анисимова Л.В. Городской ландшафт. Среда, комфортная для жизни. Учебное пособие. Вологда, 2020. 186 с.
3. Анисимова Л.В., Анисимов Л.Ю., Титоренко Е.Н., Анисимов В.Ю. Методические основы регенерации исторической городской среды. Учебное пособие. Вологда, 2017. 97 с.
4. Антонов В.Л. Композиция городской среды. Методологические проблемы системного подхода: дис. докт. архит.: 18:00:04. Москва, 1990. 440 с.
5. Апостолова-Сосса Л.О. До питання забезпечення збереження історичних панорам міст. КНУБА. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2017. Вип. 47. С. 4-8.
6. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие. Москва, 1974. 384 с.
7. Архітектурна спадщина Чернівців австрійської доби: Матеріали Міжнародної наукової конференції. Чернівці, 2003. 172 с.
8. Асеев Ю.С., Орлова Т.И. Гармонизация окружающей среды и проблема синтеза искусств в исторических городах. Киев, 1988.
9. Бауэр Н.В., Шабатура Л.Н. Инновационные направления развития городского ландшафтного дизайна. Вестник культуры и искусств, (2014). Вип. 1 37, С. 63-67.
10. Бевз М.В. Архітектурно-містобудівне середовище центру історичного міста: ергодизайнерський аспект. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Харків, 2005. Вип. 8. С.3-19.
11. Бевз М.В. Історичні елементи дизайну міського середовища при роботах з регенерації заповідних архітектурних комплексів центрів міст. Вісник ХДАДМ. Харків, 2005. Вип. 9. с. 8-19.

12. Бевз М.В. Завдання збереження та регенерації цінних архітектурно-містобудівних комплексів історичних міст. Проблеми розвитку міського середовища: науково-технічний збірник. Київ, 2011. Вип. 5-6. С. 15-23.

13. Бевз М.В. Методологічні основи збереження та регенерації заповідних архітектурних комплексів історичних міст (на прикладі Західної України): автореф. дис. д-ра архітектури: 18.00.01. Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури. Харків, 2004. 34 с.

14. Беккер А.Ю., Щенков А.С. Современная городская среда и архитектурное наследие. Москва, 1986. 200 с.

15. Біленкова С.В. Архітектурний розвиток Чернівців на межі XIX-XX століть. Незалежний культурологічний літопис «І». Чернівці, 2009. Вип. 56. С. 199-207.

16. Біленкова С.В. Зарубіжний досвід управління ландшафтами історичних місту контексті містобудівної політики України. Культурна спадщина: зб. наук. праць. Київ, 2017. Вип. 1 (10). С. 58-64.

17. Біленкова, С.В., Черновський О.К. Історичний ландшафт міста Чернівці у контексті прийняття «Віденського меморандуму». Праці Науководослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Київ, 2008. Вип. 1. С. 22-33.

18. Білоконь Ю.М. Еволюційні тенденції в теорії та методології регіонального планування: автореф. дис. д-ра архітектури: 18.00.04. Київ, 2003. 36 с.

19. Богданова Е.Ю., Путерман Л.Н. Реконструкция и реновация сложившейся среды обитания и условий защиты здоровья населения. Реконструкция жилья, 2008. Вип. 9. С. 317-331.

20. Брук Д. История городов будущего. Strelka Press, 2014. 436 с.

21. Бюджет участі. Місто Чернівці. URL: <https://gb.city.cv.ua/about> (дата звернення: 08.09.2021).

22. Вадімов В.М. Синтагма планувальної та функціональної організації міських територій. Збірник наукових праць. Укр. держ. НДІ проектув. міст. «Діпромiсто» ім. Ю.М. Білоконя. Київ, 2014. Вип. 27. С. 5-11.

23. Вандюк Л.Ф. Історико-містобудівне дослідження розміщення багатоквартирного житлового будинку з об'єктами соцкультпобуту та пропозиціями по реконструкції кварталу в межах вулиць Героїв Майдану, В. Шкіля, 29-го Березня та площі Соборної в м. Чернівці. Чернівці, 2019.

24. Василенко А.И., Василенко И.Т. Архитектура и антропоэкология: сущностная взаимосвязь понятий. Инженерный вестник Дона. Ростов-на-Дону, 2018. Вып. 2. С.1-6.

25. Василенко О.Б., Полонська О.М., Михайленко О.С., Шаламова К.Ю. Сучасна реклама в історичному міському середовищі. In The 8th International scientific and practical conference «Fundamental and applied research in the modern world». Boston, USA, 2021. p. 385.

26. Ватаманюк Н.Ю. Актуальні проблеми внутрішньоквартальних просторів в історичній забудові (на прикладі міста Чернівці). Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник. Київ, 2018. Вип.52. С. 174-180.

27. Ватаманюк Н.Ю. Архітектурний комплекс Хакських дворів у Берліні. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції: «Архітектура історичного Києва. Феномен урбанізованих ландшафтів». Київ, 2018. С.14-16.

28. Ватаманюк Н.Ю. Визначення внутрішньоквартальних просторів та їх функцій у планувальній структурі історичних міст. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник. Київ, 2020. Вип.58. С. 48-55.

29. Ватаманюк Н.Ю. Джентрифікація на прикладі Дворів Гожду у Будапешті. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції: «Архітектура історичного Києва. Історія – Теорія – Практика». Київ, 2020. С.39.

30. Ватаманюк Н.Ю. Культура формування комфортного середовища всередині історичних кварталів. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник. Київ, 2019. Вип.54. С. 170-183.

31. Ватаманюк Н.Ю. Методика дослідження внутрішньоквартальних просторів історичних міст. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура». Львів, 2020. Вип. 2(4). С. 28-33.

32. Вахніченко О.В. Атріумний простір як спосіб ревіталізації міського середовища. Науковий вісник будівництва. Харків, 2018. Вип. 92 (2). С. 11-17.

33. Вахніченко О.В. Композиційно-планувальні принципи формування атриумних просторів в умовах ревіталізації міського середовища: дис. канд. архітектури: 18.00.01. ХНУБА. Харків, 2018. 195 с.

34. Вебер М. Город. Москва, 2017. 252 с.

35. Вебер М. Избранное. Образ общества. Москва, 1994. 704 с.

36. Вербич К.А. Топологическое определение внутриквартального пространства. Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. збірник. Київ, 2012. Вип. 45(1). С.147-151.

37. Верешко О.В. Реконструкція історичної забудови як запорука привабливості міста. Сучасні технології та методи розрахунків у будівництві. Луцьк, 2019. Вип. 12. С. 37-43.

38. Вечерський В. До історії формування методики пам'яткоохоронних досліджень старовинних міст в Україні. Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Київ, 2006. Вип. 2. С.214-242.

39. Вечерський В.В. Історичні міста України: збережене майбутнє. Пам'ятки України. 1988. С.47-48.

40. Вечерський В.В. Проблеми збереження історичного образу міста. Вісник НУ «ЛП». Львів, 2011. Вип. 716. С. 68-73.

41. Вечерський В.В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. Київ, 2003. 560 с.

42. Вечерський В.В., Скібіцька Т.В., Сердюк О.М. Історико-містобудівні дослідження Чернівців. Київ, 2008. 106 с.

43. Вечерський В.В., Сердюк О.М. Коригування історико-архітектурного опорного плану та проекту зони охорони пам'яток та визначення меж і режимів використання історичних ареалів м. Чернівці. Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень. Київ, 2006. 158 с.

44. Водзинський Є.Є. Охорона ландшафтів як складова збереження культурної спадщини. Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Київ, 2010. Вип. 5. С. 301-317.

45. Водзинський Є.Є. Питання охорони своєрідності історичних міст України. Архітектурна спадщина України. Т.2. С.242-253.

46. Водзинський Є.Є. Принципи та методи охорони видового розкриття пам'яток архітектури в краєвиді історичних міст (1970-і – 1900-і рр.): дис. канд. архітектури: 18.00.01. НАОМА. Київ, 2011. 194 с.

47. Войко Н.Ю., Добровольська О.Ю. Типологія міських відкритих громадських просторів. КНУБА. Містобудування та територіальне планування. Київ, 2019. С.33-44.

48. Воробйов В., Шило О. Екологізоване місто та екологічне місто: подібності та відмінності. Український журнал будівництва та архітектури. Дніпро, 2021. Вип. 3. С.62-72.

49. Габрель М.М. Закономірності впливу архітектурно-планувальних параметрів міського середовища на ефективність використання відкритих просторів. Містобудування та територіальне планування. КНУБА. Вип. 15. Київ, 2003. С.52-61.

50. Габрель М.М. Методологічні основи просторової організації містобудівних систем (на прикладі Карпатського регіону України): автореф. дис. д-ра техн. наук: 05.23.20. Київ, 2002. 36 с.

51. Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем: монографія. НАН України. Ін-т регіон. дослідж. Київ, 2004. 400 с.

52. Габрель М.М., Нагірний П.Ю. Загальна методика просторової організації містобудівних систем. Містобудування та територіальне планування. КНУБА. Вип. 19. Київ, 2004. С. 44-52.

53. Гайда. М.П., Пламеницька О.А. I етап – розробка програми впорядкування території та історичної забудови в межах буферної зони об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО – Резиденції митрополитів Буковини і Далмації

у м. Чернівцях. Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень. Київ, 2015.

54. Герич К.І., Ватаманюк Н.Ю. Соціально орієнтовна архітектура як спосіб покращення економічного становища жителів сільської місцевості. Вісник Львівського національного аграрного університету «Архітектура і сільськогосподарське будівництво». Львів, 2021. Вип. 22. С.115-119.

55. Глазычев В.Л. Городская среда. Технология развития. Москва, 1995. 241 с.

56. Глазычев В.Л. Урбанистика. Москва, 2008. 326 с.

57. Громова М.Е. Історичні міські ландшафти в контексті збереження культурної спадщини. Праці Центру пам'яткознавства: Зб. наук. пр. Київ, 2012. Вип. 21. С. 58-65.

58. Гутнов А.Э. Город как объект системного исследования. Системные исследования. Москва, 1977. 205 с.

59. Гутнов А.Э. Мир архитектуры: Язык архитектуры. Москва, 1985. 352 с.

60. Гел Й. Міста для людей. Київ, 2018. 280 с.

61. 10 двориків Львова, над якими попрацювали дизайнери. URL: https://lviv.vgorode.ua/news/transport_y_ynfrastruktura/296866-10-dvorykiv-lvova-nad-uakumu-popratsuiivaly-dyzainery-fotoekskursiia (дата звернення: 12.12.2021).

62. Дворик художественного музея Чернигова превратили в «Монументальный садик». URL: <https://zruchno.travel/News/New/5784?lang=ru> (дата звернення: 12.12.2021).

63. Джейкобс Дж. Смерть і життя великих американських міст. Київ, 2021. 480 с.

64. Денисюк А.І. Вивчення міського простору: історичний огляд та перспективи аналізу. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Харків, 2010. Вип. 889. С. 138-141.

65. Демессіє М.К. Особливості формування предметно-просторового середовища в зоні історичної забудови міст. Альманах «Культура і сучасність», 2018. Вип. 2. С. 87-93.

66. Діденко К.Д. Роль історичних міст України в розвитку внутрішнього туризму. Український географічний журнал. Київ, 2014. Вип. 3. С.52-56.
67. Договір про співробітництво між Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича (Україна) та Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. URL: http://www.budarch.chnu.edu.ua/res//budarch/FABDPM/IntAgr/2019/GIZ/1.Cooperation_agreement_CHNU_GIZ.pdf (дата звернення: 22.01.2020).
68. Дорошенко Ю.О., Мирошнікова К.Б. Передумови регенерації центральної частини історичних міст України (на прикладі міста Старокостянтинів Хмельницької області. КНУБА. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2017. Вип. 49. С.285-292.
69. Дёмин Н.М. Управления развитием градостроительных систем. Киев, 1991. 184 с.
70. Дутка І.І., Пушцінська І.Б. Культурний ландшафт та проблема оцінки його впливу на економічне зношення пам'ятки. Могилянські читання. Збірник наукових праць. Національний Києвопечерський історико-культурний заповідник, 2011. С. 588-590.
71. Дьомін М. Актуальні проблеми пам'яткоохоронної діяльності в Україні. Мистецькі обрії 2004. Альманах: Науково-теоретичні праці та публіцистика. Київ, 2005. С. 263-268.
72. Дюжев С.А. Актуальні питання удосконалення методичних засобів реконструктивних трансформацій міського ландшафту. Досвід та перспективи розвитку міст України, 2014. Вип. 26. С. 167-174.
73. Дюркгейм Э. Элементарные формы религиозной жизни. Москва, 1998. 187 с.
74. Єгоров Ю.І. Архітектура і ландшафт у розвитку історичних міст України. КНУБА. Київ, 2009. 197 с.
75. Єгоров Ю.І. Принципи архітектурно-ландшафтної організації історичних міст України (на прикладі міста Умань): автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.04. КНУБА. Київ, 2008. 20 с.

76. Єгоров, Ю.І. Сучасні проблеми формування об'ємно-просторової композиції історичних міст України. КНУБА. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2013. Вип. 33. С. 235-241.

77. Жуйков С.С. Синергетический подход к изучению архитектурного процесса. Академический вестник УралНИИпроект РААСН. 2011. Вып. 3. С. 47-52.

78. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» щодо збереження пам'яток культурної спадщини, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО» від 19.06.2018 №2457-8. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2018, № 34, ст. 256. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2457-19> (дата звернення: 21.01.2020).

79. Закон України «Про основи містобудування» від 10.06.2017 № 2780-12. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 52, ст. 683. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12> (дата звернення: 21.01.2020).

80. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 25.01.2019 № 1805-3. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 39, ст. 333. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1805-14> (дата звернення: 21.01.2020).

81. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 01.01.2020 № 3038-6. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 34, ст. 343. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3038-17> (дата звернення: 21.01.2020).

82. Запоточный Е.Н. Интеграция жилого и общественного пространства в городской среде исторического центра Одессы. Проблемы теории и истории архитектуры Украины. ОГАСА. Одесса, 2015. С. 164-169.

83. Запунна Є.О. Роль комплексного підходу до інтеграції різночасової архітектури в історичне міське середовище. Вісник НУ «ЛП». Архітектура. Львів, 2016. Вип. 856. С. 124-132.

84. Звіряка А.І. Ландшафтні об'єкти культурної спадщини. Вітчизняний та міжнародний досвід визначення та збереження. Сіверщина в історії України. Глухів, 2013. Вип. 6. С. 25-27.

85. Звіряка А. Культурний ландшафт у формуванні території м. Києва. Регіональна історія України, 2010. Вип. 4. С. 227-236.

86. Іваночко У.І. Розвиток архітектурно-планувальної структури міст Західного регіону України в умовах урбанізаційного процесу 1772-1918 рр.: автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.01. Львів, 2004. 22 с.

87. Івашко О.Д. Принципи і методи архітектурно-планувальної організації арт-кластерів: дис. канд. архітектури. КНУБА. Київ, 2021. 215 с.

88. Ідак Ю.В. Композиційні аспекти формування квартальної забудови Львова кінця XVIII – початку XX століть: автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.01. НУ «ЛП». Львів, 2006. 19 с.

89. Ідак Ю.В. Методика дослідження міської тканини (на прикладі міста Львова). Історичні архітектурно-містобудівні комплекси: наукові методи дослідження. Львів, 2006. С. 104.

90. Иконников А.В. Архитектура города. Эстетические проблемы композиции. Москва, 1972. 216 с.

91. Иконников А.В. Искусство, среда, время. Москва, 1985. 336 с.

92. Иконников А.В. Функция, форма, образ в архитектуре. Москва, 1986. 288 с.

93. Инвайронментальная социология. URL: <https://socio.rin.ru/cgi-bin/article.pl?id=548&page=3> (дата звернення: 21.01.2020).

94. Иовлев В.И. Экологические основы формирования архитектурного пространства (на примере Урала): автореф. дис. канд. архитектуры: 18.00.01. Московский архитектурный институт. Москва, 2008. 48 с.

95. Кайндль Р.Ф. Історія міста Чернівці від найдавніших часів до сьогодення, присвячена 60-літньому ювілею правління Його Величності Цісаря Франца Йосипа I, в пам'ять про першу документальну згадку про Чернівці 500 років тому. Чернівці, 2005. 330 с.

96. Казакова Є. Проблеми та напрямки реконструкції історичних центрів малих населених пунктів Волинського регіону (на прикладі смт Клевань Рівненської області). Підводні технології. Промислова та цивільна інженерія. КНУБА. Київ, 2017. Вип. 5. С. 84-91.

97. Каплінська М.В. Архітектурно-містобудівні принципи регенерації ринкових площ історичних міст Західного регіону України: автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.01. НУ «ЛП». Львів, 2016. 24 с.

98. Кедровская И.П. Развитие исторически сложившейся городской среды. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції сталий розвиток міст (містобудівний аспект). Харків, 2017. С. 185-187.

99. Кліщ О.А. Світлова інсталяція як засіб композиційного формування образу міського простору: дис. канд. архітектури: 18.00.01. НУ «ЛП». Львів, 2016. 226 с.

100. Ключниченко Є.Є. Соціально-економічні основи планування та забудови міст. Українська академія архітектури, НДПІ містобудування. Київ, 1999. 338 с.

101. Ковальчук К.К. Трансформація архітектурних об'єктів. Містобудування та територіальне планування. КНУБА. Київ, 2010. Вип. 37. С. 216-226.

102. Коган Л. Б. Быть горожанином. Москва, 1990. 205 с.

103. Когут І.Я. Велике місто як об'єкт управління і публічного врядування (на матеріалах міста Львова). Теорія та практика державного управління. Харків, 2009. Вип. 3. С.193-201.

104. Кодін В.О. Основи реконструкції історичних міст (конспект лекцій). ХНАМГ. Харків, 2007. 63 с.

105. Козакова О.М., Кузьміна Г.В. Формування соціокультурних внутрішньоквартальних зон благоустрою. КНУБА. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2017. Вип. 49. С. 315-320.

106. Колосок Б.В. Традиции использования рельефа в градостроительстве. Исследование и охрана архитектурного наследия Украины. Киев, 1980. С. 25-32.

107. Колосок Б.В. Містобудівна спадщина Чернівців. Архітектурна спадщина Чернівців австрійської доби: Матеріали Міжнародної наукової конференції. Чернівці, 2003. С. 18-26.

108. Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи від 20.09.2006 № 994_226. Гранада, 3 жовтня 1985 року. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_226 (дата звернення: 21.01.2020).

109. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 04.10.1988 №995_089. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення: 21.01.2020).

110. Конопльова О.В. Проблеми збереження та розвитку архітектурного середовища історичних міст. КНУБА. Містобудування та територіальне планування. Київ, 2017. Вип. 63. С. 209-214.

111. Коригування історико-архітектурного опорного плану м. Чернівці. URL: <https://archibuk.org.ua/koryguvannya-istoryko-arhitekturnogo-opornogo-planu-m-chernivczi/> (дата звернення: 09.02.2022).

112. Коротун І.В. Архітектурно-містобудівні основи створення буферних зон об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: дис. д-ра архітектури: 18.00.01. Київ, 2017. 36 с.

113. Коротун І.В. Етапи розвитку та забудови міста Чернівці. Формування історико-культурної заповідної території. Архітектурна спадщина Чернівців австрійської доби: Матеріали Міжнародної наукової конференції. Чернівці, 2003. С. 9-18.

114. Коротун І.В. Класифікація та архітектурно-типологічні особливості об'єктів всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО та їх буферних зон. КНУБА. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2016. Вип. 62(1). С. 296-299.

115. Коротун І.В. Принципи архітектурно-планувальної організації ансамблевої забудови: автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.02. Київ, 2006. 20 с.

116. Коротун І.В. Основи гармонізації архітектурного середовища. Вісник НУ «ЛП». Архітектура. Львів, 2014. Вип. 793. С. 19-26.

117. Коротун І.В., Баланюк Ю.С. Другорядні і допоміжні території об'єкту юнеско резиденція митрополитів буковини і далмації та їх можливе пристосування до туристичної інфраструктури. Грааль науки, 2021. Вип. 8. С. 419-425.

118. Котельников Н.П. Типология форм архитектурной сред: учеб.-метод. пособие. Тольятти, 2011. 96 с.

119. Красильникова Э.Э. Урбоэкологический подход к градостроительной структуре города: дис. канд. архитектуры: 18.00.00. Словацкий технический университет. Братислава, 1999. 147 с.

120. Крашенинников А.В. Градостроительно развитие жилой застройки. Исследование опыта западных стран. Москва, 2005. 112 с.

121. Крашенинников А.В. Когнитивная урбанистика: архетипы и прототипы городской среды. Монография. Москва, 2020. 210 с.

122. Крашенинников А.В. Сценарное проектирование городской среды. Architecture and Modern Information Technologies. Москва, 2017. Вып. 4(41). С. 242-256.

123. Криворучко Н.І. Феномен історичного центру міста (системний підхід і врахування «фактора людини»: проблемний аспект). Коммунальное хозяйство городов. Киев, 2002. Вып. 36. С.149-152.

124. Криворучко Ю.І., Базилевич В.В., Крамарчук Х.П. Концепція комплексного облаштування м. Львова. Основні положення. Вісник НУ «ЛП». Львів, 2009. №656. С. 208-215.

125. Кривуліна Ю.О., Коптева Г.Л. Формування сучасної архітектури в контексті історичного середовища. Матеріали XI Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції «Сталий розвиток міст». ХНУМГ ім. О.М. Бекетова. Харків, 2018. С.230-231.

126. Крогиус В. Р. Город и рельеф. Москва, 1979. 116 с.

127. Крогиус В.Р. Исторические города стран мира. URL: <https://infoisto.ru/goroda/evropy/> (дата звернення: 21.01.2020).

128. Кузьменко Т.Ю., Дмитренко А.Ю. Реконструкція громадських будівель в історичних центрах міст: проблеми порушення архітектурного середовища. Modern science: problems and innovations. Stockholm, 2020. – С. 374-380.

129. Кукина И.В. Тенденции развития агломераций. Зарубежный опыт: монография. Красноярск, 2014. 143 с.

130. Куцевич В. Оновлення історичного середовища на основі реконструкції. Досвід та перспективи розвитку міст України. Київ, 2014. Вип. 26. С. 46-53.

131. Лаврик Г.И. Методологические проблемы исследования архитектурных систем: автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра архитектуры: 18.00.01. Москва, 1979. 37 с.

132. Лаврик Г.И., Щербакова Т.П. Системные принципы реконструкции жилой среды города. Містобудування та територіальне планування. КНУБА. Київ, 2013. Вип. 50. С. 11-18.

133. Лавров Л.П., Краснопольский А.Ф., Молоткова Е.Г. Введение в типологию внутриквартальных открытых пространств исторического центра Санкт-Петербурга. Вестник гражданских инженеров, 2018. Вып. 5 (70). С. 14-25.

134. Лещенко Н.А. Збереження та оновлення історичного середовища в контексті сталого розвитку міста. КНУБА. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2017. Вип. 47. С.111-115.

135. Лещенко Н. А. Методологічні основи реставраційно-реконструктивних трансформацій історичних центрів малих міст: дис. д. арх. Київ, 2020. 447 с.

136. Лещенко Н.А. Об'єкти-перформанси в моделі ревалоризації історичних центрів малих міст. КНУБА. Містобудування та територіальне планування. Київ, 2018. Вип. 66. С.365-369.

137. Лещенко Н.А. Принципи реконструкції архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст Західної України: автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.02. КНУБА. Київ, 2000. 45 с.

138. Лещенко Н.А. Проблеми оновлення історичного міського середовища. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. КНУБА. Київ, 2017. Вип. 49. С. 152-157.

139. Лінда С.М., Мединський Б. Реалізація концепції сталого розвитку у сучасному містобудіванні: світовий досвід. КНУБА. Містобудування та територіальне планування. Київ, 2013. Вип. 47. С. 392-396.

140. Лінда С.М., Рибчинський А. Внутрішні двори у структурі історичних міст: розвиток та сучасні проблеми. Містобудування та територіальне планування. КНУБА. Київ, 2013. Вип. 48. С.267-272.

141. Линник И.Э., Тихоненко Ю.В., Синий С.В. Методы реконструкции жилых кварталов. Коммунальное хозяйство городов. Харьков, 2012. Вип. 105. С. 268-272.

142. Линник І.Е., Шкляр С.П. Ергономічні вимоги до формування візуальних комунікацій для маломобільних груп населення. КНУБА. Містобудування та територіальне планування. Київ, 2018. Вип. 66. С.370-377.

143. Лисюк І.А. Вплив кольору на сприйняття архітектурного середовища. ІХ Міжнародна наукова конференція студентів та молодих вчених НАУ «Політ». Київ, 2009. 7 с.

144. Львовичкіна А.М. Основи екологічної психології. Навч. посіб. Київ, 2004. 136 с.

145. Любницький Р.І. Формування мережі об'єктів паркування індивідуального автотранспорту в історично сформованих містах (на прикладі м. Львова): дис. канд. арх.:18.00.01. НУ «ЛП». Львів, 2018. 272 с.

146. Ляхович Т. Теоретико-методологічні засади функціонального зонування міста (на прикладі міста Львів). Магістерські студії географічного факультету ТНПУ ім. В. Гнатюка: збірник наукових праць. Тернопіль, 2018. Вип. 1. С. 59-66.

147. Максимов В.В. Конвенція про охорону всесвітньої спадщини. Юридична енциклопедія. Київ, 2001. Т. 3. С. 234-235.

148. Мигаль С.П. Дизайн просторово-предметного середовища в контексті нових технологій і вимог сталого розвитку. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Харків, 2011. Вип. 5. С. 64-67.

149. Міжнародна хартія про охорону історичних міст (Вашингтонська хартія) від 01.01.1987 № 995_761. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_761 (дата звернення: 21.01.2020).

150. Молодий Буковинець. Головний архітектор Чернівців показала, як виглядатиме дворик Кізлера. URL: https://molbuk.ua/chernovtsy_news/97019-golovnyu-arkhitektor-chernivciv-pokazala-yak-vyglyadatyme-dvoryk-kizlera.html (дата звернення: 26.11.2021).

151. Молодий Буковинець. В Чернівцях реставрували закинутий дворик. URL: <https://molbuk.ua/news/232259-khochu-shchob-cei-dvoryk-znov-ozhyv-v-chernivciakh-restavruvaly-zakynutyi-dvoryk-foto.html> (дата звернення: 12.10.2021).

152. Могитич Р.І. Розвиток урбаністичного середовища львівського Середмістя у 2 половині XIII – на початку XX століть: автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.01. НУ «ЛП». Львів, 2003. 16 с.

153. Могитич Р.І. Містобудівельний розвиток Чернівців у XIV-XIX ст. Шляхи охорони урбаністичного середовища міста. Архітектурна спадщина Чернівців австрійської доби: Матеріали Міжнародної наукової конференції. Чернівці, 2003. С. 26-35.

154. Нове життя старого двору. Концепція розвитку дворику Молодіжного центру. URL: https://issuu.com/ecochernigov/docs/pres_issu (дата звернення: 26.11.2021).

155. Нагорний П.А. Дизайн архітектурного середовища історичних кварталів міста: автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.01. Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури. Харків, 2004. 23 с.

156. Нагорный П.А. Структурно-типологические основы формирования объектов дизайна городской среды. Коммунальное хозяйство городов. Вып. 36. 2002. с. 43-47.

157. Назарук М. Ревіталізація – крок до еколого-збалансованого розвитку міста Львова. Вісник НУ «ЛП». Серія географічна. Львів, 2016. Вип. 50. С. 271-276.

158. Негай Г.А., Дорофєєв О.А., Машовець Н.С. Візуальна комфортність міського середовища. КНУБА. Містобудування та територіальне планування. Київ, 2020. Вип. 75. С. 273-285.

159. Нэсс А. Менталитет будущего. Карельская экологическая газета «Зелёный лист». 2009. Вып. 1 (94). Перепечатка с норвежской газеты «Dagladet».

160. Ніколаєнко В.А. Типологічні та методологічні проблеми формування індивідуальної малоповерхової житлової забудови в Україні: автореф. дис. д-ра архітектури: 18:00:01. Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури. Харків, 1999. 35 с.

161. Никирса М. Чернівці. Документальні нариси з історії вулиць і площ. Чернівці, 2008. 452 с.

162. Олійник О.П. Відкритий міський простір як об'єкт культурної спадщини: методи виявлення та збереження. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. КНУБА. Київ, 2020. Вип. 58. С. 178-191.

163. Олійник О.П. Діагностика формоутворення міських просторів як передумова регенерації історичного міста. Проблеми регенерації історичної забудови заповідних територій населених пунктів України: зб. матеріалів наук.-практ. конф. Кам'янець-Подільський, 1994. С. 77-78.

164. Осиченко Г.О. Вдосконалення композиційної структури архітектурного середовища історичного міста. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва. Харків, 2008. Вип. 6. С. 66-73.

165. Осиченко Г.О. Загальні принципи реконструкції композиційних структур історичних міст (на прикладі міст центральної України). Вісник НУ «ЛП». Львів, 2007. № 585: Архітектура. С. 100-108.

166. Осиченко Г.О. Модель естетичного сприйняття міського середовища. КНУБА. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2012. Вип. 29. С. 263-270.

167. Осиченко Г.О. Реконструкція історичних міст: композиційний аспект. Монографія. ХНУМГ ім. О.М. Бекетова. Харків, 2021. 252 с.

168. Осиченко Г.О. Реконструкція історичного середовища міста. Містобудування та територіальне планування. КНУБА. Київ, 2009. Вип. 35. С.343-354.

169. Пекарчук О.П. Порівняльний аналіз процесу реновації історичної забудови в Україні та Польщі. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. КНУБА. Київ, 2018. Вип. 51. С. 88-94.

170. Пекарчук О.П. Тенденції організації паркінгів у житловому середовищі. Вісник НУ «ЛП». Львів, 2012. Вип. 728. С. 79-86.

171. Петришин Г.П. Історичні архітектурно-містобудівні комплекси: наукові методи дослідження: Навч. посібник. НУ «ЛП». Львів, 2006. 212 с.

172. Петришин Г.П. «Карта Ф. фон Міга» (1779-1782) як джерело до містознавства Західного регіону України. Львів, 2006. 292 с.

173. Петришин Г.П. Характерні риси формування панорами міст Західної України. Вісник НУ «ЛП». Львів, 2011. №716. С. 217-225.

174. Петруня О.М. Характеристика комфортності світлового середовища міста. КНУБА. Містобудування та територіальна планування. Київ, 2016. С.489-493.

175. Пламеницька О.А., Гнатюк Л.Р., Гуменюк І.І. Методичні підходи до ревіталізації та реновації історичних будівель (аналіз досвіду). НАУ. Теорія і практика дизайну. Дизайн архітектурного середовища. Київ, 2019. Вип. 19. С. 36-56.

176. Плешкановська А.М. Методологія комплексної реконструкції міст: автореф. дис. канд. Тех .наук: 05.23.20. КНУБА. Київ, 2013. 41 с.

177. Плешкановська А.М. Поліфункціоналізація як сучасний напрям використання міського простору та підвищення його різноманітності. Матеріали конференцій МЦНД, 2020. С. 90-95.

178. Плешкановська, А. М. Проблеми реновації забудови міських територій. КНУБА. Містобудування та територіальне планування. Київ, 2006. Вип. 25. С. 183-191.

179. Плешкановська А.М. Функціонально-планувальна оптимізація використання міських територій. Київ, 2005. 190 с.

180. Посацький Б.С. Простір міста і міська культура (на зламі XX-XXI ст.). Львів, 2007. 208 с.

181. Посацький Б.С. Основи урбаністики. Територіальне і просторове планування. Львів, 2011. 368 с.

182. Посацький Б.С., Король Є.І., Кознарська Г.Є. Архітектурний образ міста. Львів, 2019. 140 с.

183. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць» від 13.03.2002 №308. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.01.2020).

184. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Списку історичних населених місць України» від 26.07.2001 №878-2002-п. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-п> (дата звернення: 21.01.2020).

185. Прибега Л.В. Охорона та реставрація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини України: методологічний аспект: монографія. Київ, 2009. 304 с.

186. Прибега Л.В. Музеєфікація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини. Українська академія мистецтва. Київ, 2012. Вип. 19. С. 159-166.

187. Принципы Валлеты по сохранению и управлению историческими городами и урбанизированными территориями [The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas]. Приняты 17-й Генеральной Ассамблеей ИКОМОС 28 ноября 2011 г. URL:

https://www.icomos.org/charters/RUSS_Valletta_principles.pdf (дата звернення: 31.01.2020).

188. Присяжнюк О.М. Охорона культурної спадщини: навч. посібник. Одеса, 2019. 226 с.

189. Ранинский Ю.В. Памятники архитектуры и градостроительства. Реконструкция и модернизация зданий и комплексов. Москва, 1988. 63 с.

190. Ратушинський Н.В. Архітектура пасажів центральної частини міста Львів: дис. канд. арх.: 18.00.01. НУ «ЛП». Львів, 2021. 237 с.

191. Ратцель Ф. Земля и жизнь. Санкт-Петербург, 1905. 737 с.

192. Рибчинський О.В. Формування і ревіталізація середмість історичних міст України: дис. д-ра архітектури: 18.00.01. НУ «ЛП». Львів, 2017. 438 с.

193. Рибчинський О.В. Місцева громада та збереження спадщини в контексті ревіталізації ринкових площ історичних міст України. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. КНУБА. Київ, 2016. Вип. 42. С. 120-126.

194. Рычков П.А. Градостроительное искусство Западной Украины XV-XIX веков: автореф. дис. д. архитектуры: 18.00.01. Москва, 1993. 46 с.

195. Савченко О., Гаврик О., Гетманський В., Білявська П. Перспективи розвитку дизайну архітектурного середовища у місті. Актуальні проблеми сучасного дизайну: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2021. Вип. 2. С. 266-269.

196. Светличная О.С., Радионов Т.В. Ревалоризация исторической застройки в условиях комплексной реконструкции города. Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Донецьк, 2014. Вип. 2. С.72-76.

197. Скомороха С.С. Понятие «исторический город» и его основные составляющие. Науковий вісник будівництва. Київ, 2016. Вип. 1. С.32-34.

198. Слышать города: как звучат дворы Москвы, Питера, Одессы и Тбилиси. URL: <https://special.theoryandpractice.ru/zvuki-gorodov> (дата звернення: 02.10.2020).

199. Сосновский В.А., Русакова Н.С. Прикладные методы градостроительных исследований. Москва, 2006. 112 с.

200. Социально обоснованное градостроительство в режиме прогнозного проектирования: от социальной диагностики к профилактике конфликтных ситуаций и конструктивному диалогу заинтересованных сторон. Отв. ред. д-р психол. наук, проф. Т. М. Дридзе, ст. научн. сотр. Е. М. Акимкин. Обнинск: Институт муниципального управления, 2004. 492 с.

201. Сьомка С.В. Основи дизайну архітектурного середовища: підручник. Київ, 2020. 480 с.

202. Теория поля Курта Левина. URL: <https://blog.bitobe.ru/article/teoriya-polya-kurta-levina/> (дата звернення: 22.08.2021).

203. Титова О.М. Деякі актуальні питання збереження культурної спадщини України. Праці Центру пам'яткознавства: Зб. наук. пр. Київ, 2009. Вип. 16. С. 5-10

204. Тімохін В.О. Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування. Монографія. КНУБА. Київ, 2008. с. 628.

205. Тімохін В.О. Гармонічність еволюційної динаміки самоорганізації містобудівних систем: автореф. дис. д-ра архітектури: 18.00.01. КНУБА. Київ, 2004. 34 с.

206. Тімохін В.О. Методологія проектування архітектурного середовища: конспект лекцій. КНУБА. Київ, 2006. 48 с.

207. Тімохін В.О. Проблеми і принципи реконструкції сучасного міського середовища. Досвід та перспективи розвитку міст України. Київ, 2014. Вип. 26. с. 15-25.

208. Тімохін В.О. Реабілітація «творчої ідеї міста» в суцільно урбанізованому середовищі. Досвід та перспективи розвитку міст України. Київ, 2016. Вип. 31. с. 92-105.

209. Тімохін В.О., Шебек Н.М., Малік Т.В. Основи дизайну архітектурного середовища: підручник. Київ, 2010. 400 с.

210. Товбич В.В., Літошенко Г.В. Деякі особливості застосування системного підходу в дослідженнях у галузі проектування житла. Вісник НУ «ЛП». Львів, 2004. Вип. 505. С. 281-290.

211. Топал С.С., Сингаївська О.І. Історико-архітектурні аспекти організації міста. КНУБА. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2022. Вип. 62. С. 194-202.

212. Трегубова Т.А. Изучение и сохранение исторических центров малых городов. Проблемы современной архитектуры и архитектурное наследие Украины. Киев, 1979. с. 72-80.

213. Трошкіна О.А. Двір як мікросвіт великого міста. Тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції Сучасний ландшафт: проектування, формування, збереження. НУБПУ, Київ, 2016. С.64-65.

214. Трошкіна О.А. Сприйняття міського середовища та об'єктів архітектури в ньому. КНУБА. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2011. Вип. 27. С. 121-125.

215. У Чернівцях є три історичні ареали та 50 різних охоронних зон, де діють особливі вимоги до містобудівного проектування. URL: <http://chernivtsy.eu/portal/4/u-chernivtsyah-ye-tri-istorichni-areali-ta-50-riznih-ohoronnih-zon-de-diyut-osoblivi-vimogi-do-mistobudivnogo-proektuvannya-58213.html> (дата звернення: 22.01.2020).

216. Фесенко Г.Г. Морфологія міських ландшафтів: культурфілософські інтерпретації: монографія. Харків, 2018. 282 с.

217. Филин В.А. Визуальная среда города. Вестник Международной академии наук. Русская секция, 2006. Вып. 2. С. 43-50.

218. Фомин И.А. Планировка городских агломераций. Методика проектирования. Москва, 1967. 831 с.

219. Хлюпин О.А., Осиченко Г.О. Особливості використання медіа об'єктів у історичному середовищі міста. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2016. Вип. 46. С.182-186.

220. Холодок В. Державне управління охороною культурної спадщини України: дис. канд. наук з держ. упр.: спец. 25.05.02. Харків, 2014. 235 с.

221. Центр міської історії Центрально-Східної Європи. Львів, Україна, 2004. URL: <https://www.lvivcenter.org/uk/> (дата звернення: 22.01.2020).
222. Чабанюк О.Я. Роль світла у формуванні комфортного житлового середовища львівського двору. НУ «ЛП». Львів, 2004. С. 462-465.
223. Че Ю.Б., Дорофеева Н.Н. Методы бесконфликтной средовой внутриквартальной реконструкции исторической застройки. ТОГУ. Хабаровск, 2016. Вып. 2. С. 333-337.
224. Черкес Б.С., Лінда С.М. Містобудівний розвиток міст Західної України періоду незалежності. Містобудування та територіальне планування. Київ, 2011. Вип. 41. С. 462-467.
225. Чернівці 2030. Інтегрована концепція розвитку міста. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Чернівці, 2019. 220 с.
226. Чирва А.Ю. Визначення підходів мистецтвознавчого аналізу об'єктів актуального, перспективного дизайну та «дизайну майбутнього». Вісник ХДАДМ. Дизайн і дизайн-освіта. Харків, 2013. Вип. 3. С. 47-50.
227. Шебек Н.М. Архітектурне середовище: досвід типологічних досліджень. КНУБА. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2012. Вип. 30. С.62-73.
228. Шебек Н.М. Теорія гармонізації архітектурного середовища: передумови формування і орієнтири розвитку. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Архітектура. Львів, 2019. Вип. 1 (2s). С. 102–108.
229. Шебек Н.М. Шляхи гармонізації архітектурного середовища. Проблеми розвитку міського середовища. НАУ. Київ, 2010. Вип. 3. С. 180-189.
230. Шебек Н.М. Критерии гармоничности архитектурной среды. Zbiór raportow naukowych. Teoria i praktykarnaczenie badań naukowych. Lublin, 2013. С. 8-13/
231. Шелест М. Механізм формування відкритого міського простору. КНУБА. Проблеми розвитку міського середовища. Київ, 2013. Вип. 10. С. 153-160.

232. Шерешевский А.Л. Подходы к реконструкции архитектурно-градостроительной среды на примере послевоенных восстановлений исторических городов. Известия Самарского научного центра Российской академии наук, 2015. Вып. 17 (1-2), С. 511-516.

233. Шимко В.Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование городской среды. Москва, 2006. 384 с.

234. Шимко В.Т., Гаврилина А.А. Типологические основы художественного проектирования архитектурной среды: учебное пособие. Москва, 2004. 104 с.

235. Шилин В.В. Архитектура и психология. Краткий конспект лекций. Новгород, 2011. 66 с.

236. Шкодовський Ю.М. Функціональне зонування та проблеми реконструкції міст. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Харків, 2006. Вип. 9.-С. 117-123.

237. Щурова В.А. Відновлення утилітарних, функціональних і естетичних якостей первинної житлової структури – двору. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. КНУБА. Київ, 2015. Вип. 41. С. 238-241.

238. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. Санкт-Петербург, 2006. 548 с.

239. Як в Одесі відродили покинутий кінотеатр під відкритим небом. URL: <https://bzh.life/ua/gorod/kak-v-odesse-voztrodili-zabroshennyy-kinoteatr-pod-otkrytym-nebom/> (дата звернення: 12.10.2021).

240. Яргина З.Н. Градостроительный анализ. Москва, 1984. 245 с.

241. Ясінський М.Р. Відтворення кварталів житлової забудови центральних частин малих історичних міст: дис. канд. архітектури: 18.00.01. НУ «ЛП». Львів. 303 с.

242. Ясінський М.Р. Регенерація історично сформованої планувальної структури кварталів центральної частини малих міст Західної України. Проблеми дослідження, збереження та реставрації історичних фортифікацій. Львів, 2014. Вип. 6. С. 70-77.

243. Ясінський М.Р. Типологія та стан планувальної структури кварталів житлової забудови центральних частин малих історичних міст Західної України. КНУБА. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2017, Вип. 48, С. 313-321.

244. Adams D., Tiesdell S. Shaping Places. Urban Planning, Design and Development. Routledge, 2012. 368 pp.

245. Casson H. Old sites and new buildings: The architect's point of view. The Future of the Past: Attitudes to Conservation, 1174–1974. New York, 1976. pp.150-152.

246. Czernowitz. Історичні вулиці, будинки та видатні особистості. Чернівці, 2015. 416 с.

247. Ecological Footprint: Overview. URL: https://web.archive.org/web/20050404065201/http://www.footprintnetwork.org/gfn_sub.php?content=footprint_overview (last accessed: 22.03.2021).

248. Festival des architectures vives. URL: <https://festivaldesarchitecturesvives.com/Le-FAV> (дата звернення: 09.02.2022).

249. Fortier B. Sensitive urban planning by G.Panthou-Brochard. URL: https://cremaschiblog.wordpress.com/tag/biographie-bruno-fortier/#_ftn13 (last accessed: 22.01.2020).

250. International Commission for History of Towns. Ukrainian Historic Towns Atlas. URL: <https://www.historiaurbium.org/activities/historic-towns-atlases/atlas-working-group/ukrainian-historic-towns-atlas/> (last accessed: 22.01.2020).

251. Jencks C. Modern Movements in Architecture. Penguin Art & Architecture, 1987. 448 pp.

252. Joanneum Museum Quarter, Graz. URL: <https://www.inexhibit.com/mymuseum/joanneum-museum-quarter-graz/> (last accessed: 12.12.2021).

253. Krier, R. Urban space. New York, 1979. 174 pp.

254. Kusenbach, M. Street phenomenology: the go-along as ethnographic research tool. Ethnography, 2003. pp. 455-485.

255. Mohora I., Anghel A.A. Revitalization Proposals for Green Interior Courtyards in the Historical Centre of Timisoara. IOP Conf. Ser.: Mater. Sci. Eng., 2019 Vol. 471. 12 pp.

256. Mumford L. The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects. Harcourt, Brace & World, 1961. 657 pp.

257. Leshchenko N., Tovbych V. Modern approaches to the revitalization of historical ex-industrial architecture. Wiadomosci Konserwatorskie. Journal of Heritage Conservation. Warszawa, 2019. Vol. 60. pp. 51-58.

258. Lukomska Z. Unchanged elements of the hictoric environment in cities of Western Ukraine. Architecture in the forming of cities culture. Monograph of Faculty of Architecture of Wroclaw University of Technology. Wrocław, 2016. pp. 107– 125.

259. Lynch K. The Image of the City. 1960. 194 pp.

260. Lynch K., Hack G. Site Planning. 1984. 248 pp.

261. Pekarchuk O. Spatial Development of the Courtyards Inside the Late 19 th & Early 20 th Century Apartment Blocks of Lviv. Środowisko Mieszkaniowe, 2014. Vol. 13. pp. 193-197.

262. Popock C. The contribution of mental maps in perception studies. Geography, 1979. Vol. 64 (4) pp. 279-287.

263. RCR Arquitectes. URL: <https://www.world-architects.com/en/rcr-arquitectes-olot-girona/about> (last accessed: 20.03.2020).

264. Réseaux et projet urbain - Un entretien avec Christian Devillers. FLUX Cahiers scientifiques internationaux Réseaux et Territoires Année, 1994. Vol. 18 pp. 58-64.

265. Shane D.G. Recombinant Urbanism: Conceptual Modeling in Architecture, Urban Design and City Theory. 2005. 344 pp.

266. Tennis F. Community and society. Basic concepts of pure sociology. Saint Petersburg, 2002.

267. Tovbych V., Herych K., Vatamaniuk N. Landscape component of permaculture as a way to create video-ecological socially-oriented architecture (on the example of Chernivtsi region, Ukraine). Scientific Journal of the Latvia University of

Life Sciences and Technologies. Landscape Architecture and Art. Jelgava, 2021. Vol. 19 (19). pp. 52-60.

268. Tuan Y. Images and mental maps. *Annals of the Association of American Geographers*, 1975. Vol. 65(2). pp. 205-213.

269. The League of Historical Cities. Kyoto, Japan, 1987. URL: <http://www2.city.kyoto.lg.jp/somu/kokusai/lhcs/> (last accessed: 22.01.2020).

270. The Residence of Bukovyna and Dalmatia Metropolitans in Chernivtsi. Nomination by the government of Ukraine of the for inscription the Residence of Bukovyna and Dalmatia Metropolitans in Chernivtsi on the World Heritage List 2008. Prepared by government of Ukraine, state and local authorities and the academic council of Yuriy Fedkovych National University. 264 pp.

271. Vatamaniuk N., Herych K. Gentrification as a method of transformation of the historical quarter (on the example of the city of Chernivtsi). Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні технології в архітектурі і дизайні». Харків, 2021. С.163-164.

272. Vuchic V., Bruun E. Time-area concept: Development, meaning, and applications. *Transportation planning, management systems, public participation, and land use modeling*. Washington, D.C., 1995. pp. 95-104.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва
 58000, м. Чернівці, вул. Сторожинецька, 101

№ 237-а

від 14.10 2021 р.

АКТ

про впровадження результатів науково-дослідної роботи аспірантки кафедри «Інформаційних технологій в архітектурі» Київського національного університету будівництва і архітектури Ватаманюк Н.Ю. в учбовий процес кафедри містобудування та урбаністики, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Ми, декан факультету архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва, д.ф.-м.н., проф. Фодчук І.М. та завідувач кафедри містобудування та урбаністики, к.пед.н., доц. Хілько І.О., склали цей акт про те, що окремі наукові висновки, результати та рекомендації дисертації Ватаманюк Наталії Юріївни на тему «Принципи трансформації внутрішньоквартальних просторів історичних міст (на прикладі міста Чернівці)» впроваджені в учбовий процес при виконання курсових проектів на II та III курсах «Будинку-вставки в історично сформованому середовищі», у лекційний курс з дисципліни «Регіональна архітектура Буковини», та у керівництво дипломних проектів спільно з науковим керівником:

- Бакалавр: «Будинок-вставка на Соборній площі, 4 в м. Чернівці» ст. Машицька І.; «Будинок-вставка на розі вул. Головної та пров. Казарменного» ст. Дімітрішина О.
- Магістр: «Регенерація пішохідної вулиці О.Кобилянської з використанням просторів внутрішніх двориків у місті Чернівці» ст. Овсієнко О.; «Принципи регенерації житлової забудови в історичному центрі міста, на прикладі кварталу обмеженого пл. Соборною, вул. Героїв Майдану, Шкіля та 29-го Березня в місті Чернівці» ст. Резанова К.

Ефективність впровадження полягає у підвищенні якості проектно-дослідних робіт та більш глибокому ознайомленні студентів із специфікою проектування в історично сформованому середовищі міста Чернівці.

Декан факультету архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва,
 д.ф.-м.н., професор

Завідуючий кафедри містобудування та урбаністики,
 к.пед.н., доц.

Ігор ФОДЧУК

Ігор ХІЛЬКО

ГАП ВАНДЮК Л.Ф.

Кваліфікаційний сертифікат серія АА №002646
58000, м. Чернівці, вул. Руська, 20, оф.1

АКТ

про впровадження результатів науково-дослідної роботи аспірантки кафедри «Інформаційних технологій в архітектурі» Київського національного університету будівництва і архітектури Ватаманюк Н.Ю. на тему «Принципи трансформації внутрішньоквартальних просторів історичних міст (на прикладі міста Чернівці)»

Дійсний акт свідчить про те, що результати дисертаційної роботи аспірантки Ватаманюк Н.Ю. впроваджені у проектній діяльності архітектурного бюро Вандюк Л.Ф.

За участю Н.Ю. Ватаманюк під керівництвом ГАП Вандюк Л.Ф. була розроблена графічна частина низки проектів:

- «Історико-містобудівні дослідження розміщення багатоквартирного житлового будинку з об'єктами соціальної інфраструктури та пропозиціями по реконструкції кварталу в межах вулиці Героїв Майдану, В. Шкіля, 29-го Березня та площі Соборної в м. Чернівці» (2017-2019 рр.);
- «Історико-містобудівне дослідження нового будівництва громадської будівлі з офісними і торговельними приміщеннями та паркінгом по вул. Садовій, 6 - Головній, 92 в м. Чернівці» (2021 р.);
- «Історико-містобудівне дослідження: реконструкція нежитлової будівлі під громадську будівлю з вбудованими приміщеннями побутового обслуговування населення, громадського харчування та торговими залами по вул. Героїв Майдану, 4 в м. Чернівці» (2021 р.).

ГАП (головний архітектор проектів),
член Чернівецької обласної організації
Національної спілки архітекторів України

 Вандюк Л.Ф.

У К Р А Ї Н А

Чернівецька міська рада

Департамент урбаністики та архітектури

вул. Богдана Хмельницького, 64-А, м. Чернівці, 58002, тел. (0372) 55-38-08, тел./факс 55-35-87,
E-mail: duarcv@ukr.net, код ЄДРПОУ 44158575

№ _____
на № _____ від _____

АКТ

про впровадження результатів науково-дослідної роботи аспірантки кафедри «Інформаційних технологій в архітектурі» Київського національного університету будівництва і архітектури Ватаманюк Н.Ю. на тему «Принципи трансформації внутрішньоквартальних просторів історичних міст (на прикладі міста Чернівці)»

Дійсний акт свідчить про те, що результати дисертаційної роботи аспірантки Ватаманюк Н.Ю. можуть бути впроваджені у просторово-планувальній та аналітичній діяльності департаменту урбаністики та архітектури Чернівецької міської ради.

Дослідниця розробила методичні рекомендації щодо трансформації внутрішньоквартальних просторів історичного міста Чернівці, які можуть бути використані при розробленні містобудівної документації та коригуванні історико-архітектурного опорного плану м. Чернівці.

Заступник директора –
начальник управління
містобудування та архітектури
департаменту урбаністики та
архітектури міської ради,
головний архітектор міста

Дмитро ДОМІТРЮК

ЧЕРНІВЕЦЬКА МІСЬКА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ УРБАНІСТИКИ ТА АРХІТЕКТУРИ
24/01-08/3-03/1/888 від 27.05.2022

ДОДАТОК Б
СЕРТИФІКАТИ АПРОБАЦІ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CONSTRUCTION AND ARCHITECTURE

CERTIFICATE OF ATTENDANCE
СЕРТИФІКАТ

підтверджує, що Ватаманюк Наталія confirms that Nataliia Vatamaniuk
приймав(ла) участь у has participated in the

IV МІЖНАРОДНІЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АРХІТЕКТУРА ІСТОРИЧНОГО КИЄВА.
ФЕНОМЕН УРБАНІЗОВАНИХ ЛАНДШАФТІВ» IV INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
«ARCHITECTURE OF HISTORICAL KYIV.
THE PHENOMENON OF URBANIZED LANDSCAPES»

23 - 24 листопада 2018 р.
м.Київ, Україна Ukraine, Kyiv
November 23-24, 2018

The Chief of Scientific-research Department and International connections
The Head of Conference Organizing Committee

 prof. V. O. Ploskyi
prof. V. V. Tovbych

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CONSTRUCTION AND ARCHITECTURE

CERTIFICATE
СЕРТИФІКАТ

підтверджує, що Ватаманюк Наталія confirms that Nataliia Vatamaniuk
приймав(ла) участь у has participated in the

V МІЖНАРОДНІЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АРХІТЕКТУРА ІСТОРИЧНОГО КИЄВА.
BIM та ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АРХІТЕКТУРІ» V INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
«ARCHITECTURE OF HISTORICAL KYIV.
BIM and INFORMATION TECHNOLOGIES IN ARCHITECTRE»

22 листопада 2019р.
м.Київ, Україна Ukraine, Kyiv
November 22, 2019

The Chief of Scientific-research Department and International relations
The Head of Conference Organizing Committee

 Prof. V. O. Ploskyi
 Prof. V. V. Tovbych

CONFIRMATION

This is to confirm that

Nataliia Vatamaniuk

from

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

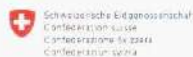
has participated at Exchange Programme supervised by Prof. Frank Schwartz and Dipl.-Ing. Christoph Wessling at Lübeck University of Applied Science (Germany) in cooperation with the Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. During the period from 01.06.2019 to 08.06.2019 the exchange programme included:

- ▀ Case study of urban planning approach to main buildings and change of city shape of the center (Berlin);
- ▀ Case study of preserving the UNESCO heritage in urban and architectural environment (Lübeck);
- ▀ Case study of approach to the renovation of industrial area in the harbour (Hamburg);
- ▀ Participating in workshop on preparation of Master Program Application (design of the collaborative Master Program);
- ▀ Developing a new curriculum plan for master students on the base of curriculum for master students at Lübeck University of Applied Science (Joint Master Program in Integrated Urban Planning);
- ▀ Participating in integrated urban design workshop for students at Lübeck University of Applied Science (developing a sustainable neighborhood for 5,000 inhabitants).

Kyiv, June 2019

Michael Engel
Project Director
Integrated Urban Development in Ukraine
Deutsche Gesellschaft für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

СЕРТИФІКАТ УЧАСНИКА

**IV Міжнародної науково-технічної
конференції
«Ефективні технології і конструкції
у будівництві та архітектурі села»
(24 – 25 червня 2021 року, м. Дубляни)**

Наталія ВАТАМАНЮК

**Голова
організаторського комітету конференції
Д.б.н., професор, ректор АНАУ**

В.В. Снітинський
Снітинський В.В.

КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА МІСТООБУДОВАННЯ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО РОЗВИТКУ ГРОМАД ТА ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ (КНУБА)
ДП НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ БУДІВЕЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА (ДП «НДІБВ»)
АКАДЕМІЯ БУДІВНИЦТВА УКРАЇНИ (АБУ)
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОГО БУДІВНИЦТВА (НДІ ІНБУД)
ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ (ISMA)
ПРЕДСТАВНИЦТВО „ПОЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК“ (PAN)
СІЛЕЗЬКИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (SUT)
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ АРХІТЕКТУРИ, МІСТООБУДОВАННЯ І ДИЗАЙНУ (НДІПІАМД)
ДЕПАРТАМЕНТ МІСТООБУДОВАННЯ ТА АРХІТЕКТУРИ КМДА
ДП «УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРОЄКТУВАННЯ МІСТ «ДІПРОМІСТО» ІМ.Ю.М.БЛОКА
ГРОМАДСЬКА СПІЛКА «НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКСПЕРТНО-БУДІВЕЛЬНИЙ АЛЬЯНС УКРАЇНИ»

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ФОРУМ
“Архітектура та Будівництво: нові тенденції і технології. Теорія та практика”**

<p>VI Міжнародна науково-технічна конференція “Ефективні технології в будівництві”</p> <p>СЕРТИФІКАТ підтвержує, що</p> <p>Ватаманюк Наталія Юріївна</p> <p>брав(ла) участь у конференціях форуму 26-27 жовтня 2021 р. м.Київ, Україна</p>	<p>VII Міжнародна науково-технічна конференція “Архітектура історичного Києва. Інформаційні технології”</p>	<p>VIII Міжнародна науково-технічна конференція “Нові технології в будівництві”</p> <p>CERTIFICATE confirms that</p> <p>Nataliia Vatamaniuk</p> <p>has participated in the conferences forum October 26-27, 2021 Ukraine, Kyiv</p>
--	---	--

Rector of Kyiv National University of Construction and Architecture – the head of organizing committee *Petro Kulikov*

Rector of ISMA University – co-chair of organizing committee *Deniss Dyakon*

and partners:

Certificate No.
021-120-059

<h1>СЕРТИФІКАТ</h1> <p>ПІДТВЕРДЖУЄМО, ЩО</p> <p><i>Наталія Ватаманюк</i> <small>асистент кафедри містобудування та урбаністики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича</small></p> <p>взяла участь у міжнародному навчальному проєкті</p> <p>«Онлайн-серія лекційних та практичних занять з інтегрованого міського планування та розвитку»</p> <p>як керівник групи студентів у період з вересня по грудень 2021 року.</p> <p><i>Київ, січень 2022 року</i></p> <p><small>У рамках проєкту «Інтегрований розвиток міст в Україні II», який фінансують Уряди Німеччини та Швейцарії</small></p>	<h1>CERTIFICATE</h1> <p>THIS IS TO CERTIFY THAT</p> <p><i>Nataliia Vatamaniuk</i> <small>Assistant of the Department of Urban Planning and Urbanism Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University</small></p> <p>participated in the international educational project</p> <p>“Online series of lectures and practical exercises in integrated urban development and planning”</p> <p>as a student group supervisor in the period from September till December 2021.</p> <p><i>Kyiv, January 2022</i></p> <p><small>Within the framework of the project “Integrated Urban Development in Ukraine II” financed by the Governments of Germany and Switzerland</small></p>
<p>Ерік Швайкгардт <small>Директор проєкту «Інтегрований розвиток міст в Україні II» Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH</small></p>	<p>Erik Schweikhardt <small>Project Director Integrated Urban Development in Ukraine II</small></p>
	
	

ДОДАТОК В

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. **Ватаманюк Н.Ю.** Актуальні проблеми внутрішньоквартальних просторів в історичній забудові (на прикладі міста Чернівці). Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник. Київ, 2018. Вип.52. С. 174-179. ISSN 2077-3455.

URL: <https://repository.knuba.edu.ua/bitstream/handle/987654321/5052/201852-174-179.pdf?sequence=1>

2. **Ватаманюк Н.Ю.** Культура формування комфортного середовища всередині історичних кварталів. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник. Київ, 2019. Вип.54. С. 170-183. ISSN 2077-3455. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/bitstream/handle/987654321/5806/201954-170-182.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3. **Ватаманюк Н.Ю.** Визначення внутрішньоквартальних просторів та їх функцій у планувальній структурі історичних міст. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник. Київ, 2020. Вип.58. С. 48-55. ISSN 2077-3455. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.58.48-55>

4. **Ватаманюк Н.Ю.** Методика дослідження внутрішньоквартальних просторів історичних міст. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура». Львів, 2020. Вип. 2(4). С. 28-33. ISSN: 2523-4757. DOI: <https://doi.org/10.23939/sa2020.02.028>

Особистий внесок здобувача: опис та структура дослідження зі створенням анкети для вивчення внутрішньоквартальних просторів.

5. Герич К.І., **Ватаманюк Н.Ю.** Соціально орієнтовна архітектура як спосіб покращення економічного становища жителів сільської місцевості. Вісник Львівського національного аграрного університету «Архітектура і

сільськогосподарське будівництво». Львів, 2021. Вип. 22. С.115-119. ISSN: 2616-6585. DOI: <https://doi.org/10.31734/architecture2021.22.115>

Особистий внесок здобувача: опис громадських просторів у планувальній структурі села.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

6. Valerii Tovbych, Kateryna Herych, **Nataliia Vatamaniuk**. Landscape component of permaculture as a way to create video-ecological socially-oriented architecture (on the example of Chernivtsi region, Ukraine). Scientific Journal of the Latvia University of Life Sciences and Technologies. Landscape Architecture and Art. Jelgava, 2021. Vol. 19 (19). pp. 52-60. ISSN 2255-8640. DOI: <https://doi.org/10.22616/j.landarchart.2021.19.05> (SCOPUS)

Особистий внесок здобувача: текстова (інформація про ландшафтні особливості Чернівецької області та створення громадських просторів) та ілюстративна частина.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. **Ватаманюк Н.Ю.** Архітектурний комплекс Хакських дворів у Берліні. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції: «Архітектура історичного Києва. Феномен урбанізованих ландшафтів». Київ, 2018. С.14-16.

8. **Ватаманюк Н.Ю.** Реконструкція двору Музею Вікторії і Альберта в Лондоні. Матеріали Міжнародної наукової конференції: «Мистецтво на зламі: Кризові моменти поступу в межах всеукраїнської творчо-наукової акції «Мистецтво молодих 2019»». Київ, 2019. С.15-16.

9. **Ватаманюк Н.Ю.** Фотограмметрія як метод обстеження архітектурних об'єктів. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції: «Архітектура історичного Києва. Феномен урбанізованих ландшафтів». Київ, 2019. С.15.

10. **Ватаманюк Н.Ю.** Підходи до збереження та впорядкування внутрішніх дворів історичного міста Чернівці. Матеріали Міжнародної науково-практичної

конференції «Актуальні проблеми сучасного дизайну». Київ, 2020. С.171-173.
URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/16134/1/APSD2020_V2_P171-173.pdf

11. **Ватаманюк Н.Ю.** Адаптивне повторне використання історичних будівель та територій. Матеріали III всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку будівельного комплексу м. Одеси». Одеса, 2020. С.50. URL: https://odaba.edu.ua/upload/files/Zbirnik_konferentsii_budivelnyy_kompleks.pdf

12. **Ватаманюк Н.Ю.** Джентрифікація на прикладі Дворів Гожду у Будапешті. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції: «Архітектура історичного Києва. Історія – Теорія – Практика». Київ, 2020. С.39.
URL: https://knuba365-my.sharepoint.com/personal/levchenko_ov_knuba_edu_ua/_layouts/15/onedrive.aspx?id=%2Fpersonal%2Flevchenko_ov_knuba_edu_ua%2FDocuments%2FKHUBA%20ITA%20VI%20Конференція_2020%2E11%2E20_Тези%2B%2Epdf&parent=%2Fpersonal%2Flevchenko_ov_knuba_edu_ua%2FDocuments&ga=1

13. **Nataliia Vatamaniuk, Kateryna Herych.** Gentrification as a method of transformation of the historical quarter (on the example of the city of Chernivtsi). Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні технології в архітектурі і дизайні». Харків, 2021. С.163-164. URL: <https://itad.com.ua/gallery/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B82021.pdf>

14. **Ватаманюк Н.Ю.** Реновація історичних дворів міста Чернівці за допомогою спорудження атриумів. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції: «Архітектура історичного Києва. Інформаційні технології». Київ, 2021. С.137. URL: <https://drive.google.com/file/d/1BzpfFoCB6Gq7bC2Td5gJMmHJrGuB3h3KO/view>

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації

15. Герич К.І., **Ватаманюк Н.Ю.** Соціально-орієнтована архітектура, як спосіб покращення економічного стану жителів сільської місцевості. Матеріали IV Міжнародної науково-технічної конференції «Ефективні технології і конструкції в будівництві та архітектура села». Львів, 2021. С.58-59. URL: http://www.lnau.edu.ua/lnau/attachments/7508_Тези_конференція_2021.pdf

ДОДАТОК Г

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАЦІЙ

Г.1. Джерела ілюстрацій до вступу та розділу 1

Рис. 1.1 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 1.2 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 1.3 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 1.4 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 1.5 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 1.6 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 1.7 – фото з Google Maps

- URL: <https://www.oeaw.ac.at/pr/pressefotos/1/pressefotos-campus-akademie>
- URL: <https://wohnfonds.wian.at/1696>
- URL: <https://www.altbauneu.at/objekte-wien/gumpendorfer-stra%C3%9Fen-73-1060-wien/>
- URL: <https://arquitecturaviva.com/works/museo-joanneum-en-construccion-1>
- URL: <https://www.mia2.at/stadthaus>
- URL: <https://www.muka.at/de/projekte/stadthaus/>

Рис. 1.8 – фото з Google Maps

- URL: <https://www.mcxvi.hu/portfolio/liget-city-projekt-budapest/>
- URL: <https://www.mcxvi.hu/en/portfolio/pazmany-peter-katolikus-egyetem-budapest/>
- URL: <https://www.gozsduudvar.hu>
- URL: <https://jozsefvaros.hu/fejlesztes/2379/a-lakok-tervei-alapjan-alakitottak-ki-a-belso-udvart>
- URL: <https://24.hu/kultura/2020/01/18/vam-design-center-26-dzsungel-gasztro/>
- URL: <https://jozsefvaros.hu/hir/2509/onkormanyzati-segitseggel-ujult-meg-agyulai-pal-utca-1-es-szamu-haz>

Рис. 1.9 – фото з Google Maps

- URL: <https://architekten-civitas.de/wohnbauten1.html>
- URL: <https://www.hackesche-hoefe.de/>
- URL: <https://www.welt.de/regionales/hamburg/article156880182/Wie-Hamburg-zur-Stadt-der-schoenen-Hoefe-wird.html>
- URL: <https://r-ein.de/kulturraumschutz-gaengeviertel/>
- URL: <https://www.ppp-architekten.de/portfolio/gruendungsviertel-luebeck-2/>
- URL: <https://rkw.plus/de/projekt/barthels-hof/#>

Рис. 1.10 – фото з Google Maps

- URL: <http://www.abmarch.cz/en/rekonstrukce-dostavba-budov-ff-uk-v-opletalove-ulici-v-praze>
- URL: <https://www.designboom.com/architecture/thomas-heatherwick-studio-prague-savarin-09-25-2019/>
- URL: https://praha4.pincity.cz/upload/Vnitroblok%20Halasova/Vnitroblok_Halasova_architektonicka_studie_resized.pdf
- URL: <http://www.pelcak.cz/en/projects/rimske-namesti-brno/#>
- URL: <https://lam.litomysl.cz/en/object/02-vp1-revitalized-teacher-training-college-courtyard>
- URL: <https://www.ceb.cz/ve-vnitroblocich-v-centru-by-mohly-byt-automaticke-parkovaci-zakladace/d-971019>

Рис. 1.11 – фото з Google Maps

- URL: <https://www.skyscrapercity.com/threads/polska-rewitalizacja-i-zagospodarowanie-podw>
- URL: <https://szczecin.blogx.pl/2012/05/19/rewitalizacja-kwartalu-w-centrum-szczecina/>
- URL: <https://www.architekturaibiznes.pl/taras-sasiedzki-mackow,4986.html>

- URL: https://architektura.muratorplus.pl/realizacje/plac-na-glanc-rewitalizacja-podworka-w-katowicach_6715.html
- URL: <https://grzegorz.layer.com.pl/plac-na-glanc-2017>
- URL: <https://www.bryla.pl/plac-na-glanc-2019-juz-otwarty-jak-zmienilo-sie-podworko-przy-dyrekcijnej-3-w-katowicach>

Рис. 1.12 – фото з Google Maps

- URL: <https://bzh.life/gorod/kak-vo-lvove-obustravayut-dvoriki/>
- URL: https://lviv.vgorode.ua/news/transport_y_ynfrastruktura/296866-10-dvorykiv-lvova-nad-yakymy-popratsuivaly-dyzainery-fotoekskursiia
- URL: <http://urbanua.org/ideyi-i-proekty/gromadski-proekty/154>
- URL: <https://photo-lviv.in.ua/top-7-oryhinalnyh-lvivskyh-dvorykiv/>
- URL: https://tvoemisto.tv/news/de_u_lvovi_vporyadkuyut_vnutrishni_dvoryky_foto_68914.html

Рис. 1.13 – фото з Google Maps та Ватаманюк Н.Ю.

- URL: https://od.vgorode.ua/news/dosuh_y_eda/408259-vkusno-y-uuitno-hdeyskat-zavedeniya-v-odesskykh-dvorykakh
- URL: <https://bzh.life/ua/gorod/kak-v-odesse-vozrodili-zabroshennyi-kinoteatr-pod-otkrytym-nebom/>
- URL: <https://dumskaya.net/news/dvor-in-088264/>
- URL: <https://www.stb.ua/ua/2021/08/05/letnie-ploshhadki-kieva-2021-zavedeniya-s-letnimi-ploshhadkami/>
- URL: <https://lasoon.net/kyiv/novost/sanpaolo-letnie-terrasy-2>
- URL: <http://rf210.com/trava/>
- URL: https://www.tripadvisor.ru/LocationPhotoDirectLink-g294474-d305213-i143300654-Vozdvyzhensky_Boutique_Hotel-Kyiv_Kiev.html
- URL: <https://molbuk.ua/news/232259-khochu-shchob-cei-dvoryk-znov-ozhyv-v-chernivciakh-restavruvaly-zakynutyi-dvoryk-foto.html>

– URL: <https://www.prostir.ua/?news=iz-praktyky-taktychnoho-urbanizmu-nove-zhyttya-staroho-dvoru>

– URL: <https://zruchno.travel/News/New/5784?lang=ua>

Рис. 1.14 – креслення Ватаманюк Н.Ю. та обкладинки:

– URL: <https://www.wohnfonds.wien.at/>

– URL:

<https://budapest.hu/Documents/V%C3%A1ros%C3%A9p%C3%ADt%C3%A9si%20F%C5%91oszt%C3%A1ly/П.%20к%3%B6tet%20-%20Концепци%3%B3.pdf>

– URL: <https://katowice.eu/dla-mieszka%C5%84ca/miejskie-centrum-energii/klimat/dobryklimat-dla-katowic/plac-na-glanc>

– URL: http://www.urban-project.lviv.ua/php_uploads/data/articles/ArticleFiles_UA_215.pdf

– URL: <https://citizen.odessa.ua/projects/2021/2021-2986/>

Г.2. Джерела ілюстрацій до розділу 2

Рис. 2.1 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 2.2 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 2.3 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 2.4 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 2.5 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 2.6 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Г.3. Джерела ілюстрацій до розділу 3

Рис. 3.1 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 3.2 – креслення Ватаманюк Н.Ю., матеріали з архіву Едварда Туркевича.

– URL: <https://vitaliy7.livejournal.com/862.html>

– URL: http://www.etomesto.ru/map-ukraine_karta-fon-miga/

Рис. 3.3 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

- URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34431>
- URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34432>
- URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34433>
- URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34436>

Рис. 3.4 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 3.5 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 3.6 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 3.7 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 3.8 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 3.9 – креслення та фото Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 3.10 – креслення та фото Ватаманюк Н.Ю.

Г.4. Джерела ілюстрацій до розділу 4

Рис. 4.1 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 4.2 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 4.3 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 4.4 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 4.5 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 4.6 – креслення та фото Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 4.7 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 4.8 – креслення та фото Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 4.9 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

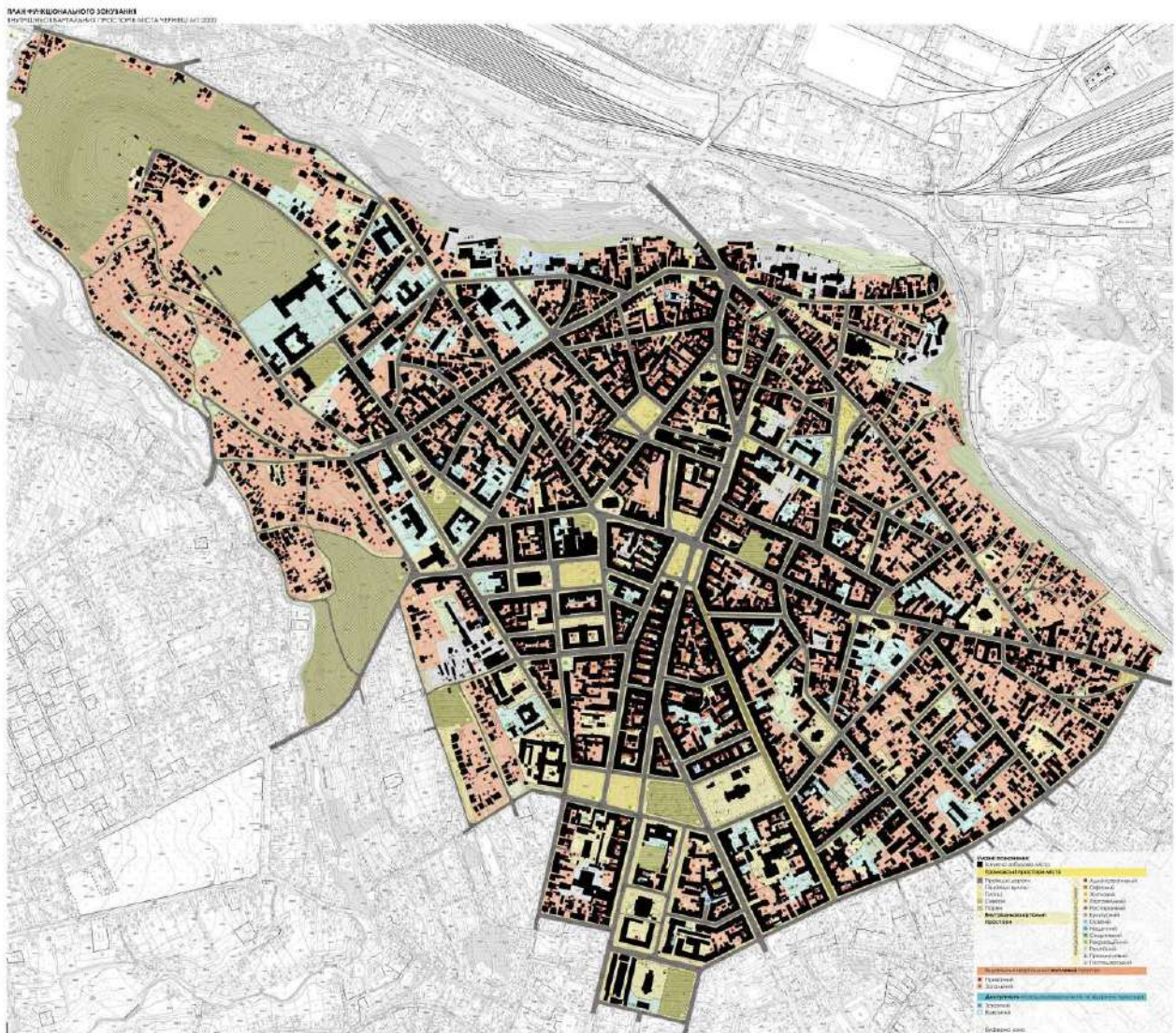
Рис. 4.10 – креслення Ватаманюк Н.Ю.

Рис. 4.11 – креслення та фото Ватаманюк Н.Ю.

ДОДАТОК Д

План функціонального зонування внутрішньоквартальних просторів м. Чернівці

M1:2000

URL:

https://drive.google.com/drive/folders/197MywuU6ruATYuNXnyFRRYf6_1jeu6mW?usp=sharing